T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YENİ TÜRK DİLİ ANABİLİM DALI

**DOKTORA TEZİ**

# İBN-İ KUTLUK MOLLA TOH NİYAZ AHOND-NING TIBB KİTABI (GİRİŞ-METİN-TERCÜME-SÖZLÜK-DİZİN)

HAZIRLAYAN
AYSUN GÜRGÜZ
2502980063

TEZ DANIŞMANI
PROF.DR. MUHAMMET YELTEN

İSTANBUL, 2005

**Başkan :** ………………………….

**Üye :** ………………………….

**Üye :** …………………………..

**Üye :** …………………………..

**Üye :** …………………………...

**ONAY**

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

…….. / ……. / 200

# ÖZ

Yirminci yüzyılın başlarında Albert von Le Coq (1860-1930) ve bir grup arkeolog, Turfan'da tıpla ilgili 31 parça metin buldular. Bunlardan bazıları Reşid Rahmeti Arat tarafından neşredilmiştir. Berlin'de Arat'a intikal ettiği düşünülen bu metin şimdiye kadar neşredilmemiştir. Bu yazma bize eski tıp anlayışını yansıtması bakımından ayrı bir önem arz etmektedir. Baş ağrısı, göz hastalıkları (gece körlüğü gibi) kulak ve burun enfeksiyonları, diş hastalıkları (diş ağrısı ve diş çürümesi), cinsel hastalıklar hakkında bilgi vermekle kalmaz, bu hastalıkların nasıl tedavi edileceği konusunda da yol gösterir. Bu hastalıkların tedavisinde nar, üzüm, susam, soğan, erik, biber, kavun, karpuz gibi meyve ve sebzeler çok kullanılmıştır.Metinde kullanılan pek çok bitkinin Çince, Arapça, Farsça kökenli olduğunu anlıyoruz. Orta Asya'da yaşayan Türk halkının bir kısmı dağlık ve ormanlık bölgelere yerleşmiş olup avcılık ve ormancılıkla geçinirlerdi. Onlar, bitkiler ile yakından ilgili olduklarından birçok bitki adına sahiptirler. Diğer bir kısmı ise steplerde hayvancılıkla geçinen göçebelerdi. Onların bitkilerle ilgileri sınırlı olduğundan bildikleri bitki isimleri de çok azdır. Hayvansal kökenli drogların bitkisel kökenli droglardan fazla oluşu da bu yüzdendir. İlaçlar, demlenerek, krem şeklinde sürülerek hap ve damla haline getirilerek kullanılmıştır. Metinde en çok geçen ölçüler, miskal, pung ve dirhemdir. Kaşık dolusu gibi ölçüler de kullanılmıştır.

Doktora çalışmamı bu yazmanın Türk dili ve tababet tarihine faydalı olabileceği düşüncesiyle yapmış oldum

# ABSTRACT

In the early years of the twenty first century, Albert von Le Coq (1860-1930) and a group of archeologists discovered 31 pieces of texts about medicine in Turfan. Some of these texts were published by Reşid Rahmeti Arat. This text, which is considered to be handed down to Arat, has not been published up to now. This manuscript has a significance since it reveals us the ancient understanding of medicine. Not only does it provide information about headache, optical illnesses (like night-blindness), infections of the ear or the nose, dental ailments (toothache and tooth decay), sexual diseases but also shows the way as to how to treat these illnesses. Fruits and vegetables such as pomegranate, grapes, sesame, onion, plum, pepper, melon and watermelon were used widely. We understand that many of the plants that were used in the text were of Chinese, Arabic and Persian origin. Some of the Turkish people who lived in the Middle Asia settled down in mountainous and thickly wooded regions and lived on hunting and forestery. Since they were very much involved in plants, they had many plant names. Another group of the people were the nomads who lived on cattle breeding on the steppe. They had limited involvement with plants, consequently they had few plant names. It is because of this fact that the drugs having animal origin outnumbered the ones having herbal origin. Drugs were used by brewing, rubbing like cream or by making them into pills or drops. The units that were mentioned most in the text are miskal, pung and dirhem. Units such as a spoonful were also used.

I did my doctoral study thinking that it may prove to be useful for the Turkish Literature and Medicine.

# ÖN SÖZ

Üzerinde doktora çalışması yaptığım "İbn-i Kutluk Molla Toh Niyaz Ahond-nıng Tıbb Kitabı" adlı eser hakkındaki bilgiyi Prof. Dr.Arslan Terzioğlu ile Prof. Dr. Osman Fikri Sertkaya'nın "Özbek Türkçesi ile Yazılmış Şimdiye Kadar Bilinmeyen Arap Harfli Tıbbî Bir Yazmanın Türk Dil-Kültür ve Tababet Tarihi Bakımından Değeri" başlıklı makalesinden öğrenmekteyiz.

" Arap harfli Özbekçe yazma, kazı neticesinde mi elde edildi, yerli halktan mı satın alındı? Bu husus meçhulümüzdür. I B 4177 ( 1. Turfan Seferi, Bulayık, 4177) katalog numaralı bu yazma, Berlin-Dahlem'deki, eski adı Museum für Völkerkunde olan Museum für Indische Kunst' (Hint Sanatı Müzesi) un Turfan Salonu'nda, tahta dolap içerisinde, 9 numaralı gözde muhafaza edilmiş, fakat II. Dünya Savaşı esnasında, sandıklar içerisinde saklanan diğer malzemeyle birlikte, Ruslar tarafından götürülmüştür. Dolayısıyla yazmanın bu gün nerede bulunduğu da meçhulümüzdür. Yazma, 1905 yılında, Turfan metinlerinin değerli araştırıcılarından olan, Albert von Le Coq tarafından, Alman transkripsiyon sistemi ile, Arap harflerinden Latin harflerine çevrilmiştir. Von Le Coq'un transkripsiyonunun, Ord. Prof. Dr. Reşid Rahmeti Arat'ın, Turfan'da bulunan Uygur metinlerindeki tababete ait Uygur metinlerini Berlin'de *Zur Heilkunde der Uiguren I* (SPAW, Phil.Hist.Kasse, 1930, XXIV, Berlin 1930, s. 451-473, +2 levha ile) *ve Zur Heilkunde der Uiguren II* (SPAW, Phil.-Hist. Klasse 1932, XXII, Berlin 1932, s. 401-448 +3 levha ile) başlığı ile, iki cilt halinde, işlemesi esnasında, Arat'a intikal ettiğini zannediyorum. Reşid Rahmeti Arat, Von Le Coq'un transkripsiyonlamış olduğu 667 satırlık metni, Özbek Türkçesi'nden Alman diline, oldukça güzel bir şekilde, tercüme etmiştir. Arat'ın bu tercümesi üzerinde, bir başka kalemin de tashihler yapmış olduğu görülmektedir. Kurşun kalemle yapılan bu düzeltmeler Willi Bang-Kaup'un el yazısına benzemektedir. Bu tashihlere rağmen Arat'ın Almanca tercümesinin, bir tercüme denemesi sayılması gerektiğini söylemeliyiz. Arat'ın uzun yıllar neşretmediği bu transkripsiyon ve tercüme, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü'ndeki Arat terekesinde, Arat terekesinin musannifi, Osman Fikri Sertkaya tarafından tespit edilmiştir."

667 satırdan oluşan transkripsiyonlu metnin dil özelliklerinin haricinde tercümesi ve gramatikal indeksi de hazırlanmıştır. Madde başı olan kelimelerin anlamları verilirken metindeki anlamları esas alınmıştır. Ayrıca bitki adlarında anlamı açıklığa kavuşturmak için ve anlam karışıklığını önlemek amacıyla Arapça, Farsça, Çince, Grekçe karşılıkları parantez içinde verilmiştir. Tıbbî terimlerin anlamlandırılmasında karşılaşılan en büyük güçlük, bu alanla ilgili yeterli terim sözlüklerinin bulunmayışıdır. Bu sebeple anlamlarını tespit edemediğim terimleri soru işareti ile belirtmek mecburiyetinde kaldım.

Bu uzun ve yoğun çalışma sırasında bana başından sonuna kadar rehberlik eden, bilgilerini ve yardımlarını esirgemeyen değerli danışmanım Prof. Dr. Muhammet Yelten'e hocalarım Prof. Dr. Kemal Eraslan'a, Prof. Dr. Osman Fikri Sertkaya'ya ve Prof. Dr. Arslan Terzioğlu'na şükranlarımı arz ediyorum.

Aysun Gürgüz

İstanbul / 2005

# İÇİNDEKİLER

ÖZ………………………………………………………………………………… iii
(ABSTRACT)…………………………………………………………………….iv
ÖN SÖZ…………………………………………………………………………..v
İÇİNDEKİLER…………………………………………………………………...vii
KISALTMALAR…………………………………………………………….....ix
GİRİŞ……………………………………………………………………………1
1. BÖLÜM : İBN-İ KUTLUK TOH NİYAZ AHOND-NING TIBB KİTABI'NIN DİL ÖZELLİKLERİ………………………………………………………………4
1. SES BİLGİSİ……………………………………………………………………4
1.1. Ünlüler……………………………………………………………………...4
1.1.1. Ünlü Değişmeleri………………………………………………………4
1.1.2. Ünlü Uyumu…………………………………………………………….. 5
1.1.3. Ünlü Türemesi…………………………………………………………… 11
1.1.4. Ünlü Düşmesi……………………………………………………………11
1.1.5. Birleşme (Contraction)…………………………………………………..11
1.2.Ünsüzler……………………………………………………………………....11
1.2.1.Ünsüz Değişmeleri……………………………………………………… 11
1.2.2.Ünsüz Benzeşmesi……………………………………………………… 12
1.2.3.Ünsüz Düşmesi…………………………………………………………..13
1.2.4.Yer Değiştirme (Metatez)………………………………………………..13
1.2.5 Ünsüz İkizleşmesi……………………………………………………… 13
2.ŞEKİL BİLGİSİ ÖZELLİKLERİ………………………………………………13
2. 1.Yapım ekleri……………………………………………………………….13
2.2.Çekim Şekil Bilgisi…………………………………………………………...15
2.2.1.İsim Çekimi………………………………………………………………15
2.2.1.1Çokluk Eki……………………………………………………………...15
2.2.1.1.1.Hal Ekleriyle Kullanımı ………………………………………………..15
2.2.1.2 Hal Ekleri ……………………………………………………………..15
2.2.1.2.1Yalın Hal ……………………………………………………………..15

2.2.1.2.2 Genitif Eki (İlgi Hali)…………………………………………………...15
2.2.1.2.3 Akkuzatif Eki (Belirtme Hali) ………..………………………………16
2.2.1.2.4 Datif Eki (Yönelme Hali) ………………………………………………..17
2.2.1.2.5 Lokatif Eki (Bulunma Hali) ………………..…………………………..17
2.2.1.2.6 Ablatif Eki (Ayrılma Hali) ……………………...…………………...17
2.2.1.2.7 Eşitlik Hali ……………………………………………………………..18
2.2.1.3 İyelik Ekleri ……………………………………………………………...18
2.2.1.3.1.Hal Ekleriyle Kullanımı ……………………………………………..18
2.2.1.4 İzafet Terkibi …………………………………………………………..21
2.2.1.5.Sıfat ……………………………………………………………………24
2.2.1.6 Zamir …………………………………………………………………..26
2.2.1.7 Zarf …………………………………………………………………… 27
2.2.1.8 Edat ……………………………………………………………………27
2.2.2 Fiil Çekimi ……………………………………………………………28
2.2.2.1.Geniş Zaman …………………………………………………………..28
2.2.2.2.Belirli Geçmiş Zaman ………………………………………………28
2.2.2.3.Belirsiz Geçmiş Zaman ……………………………………………. 29
2.2.2.4 Şimdiki Zaman ………………………………………………………...29
2.2.2.5 Gelecek Zaman ………………………………………………………..29
2.2.2.6 Şart Kipi ……………………………………………………………… 29
2.2.2.7 Emir ……………………………………………………………………30
3.1.İsim Fiiller ……………………………………………………………30
3.2.Sıfat Fiiller ……………………………………………………………...31
3.3.Zarf Fiiller ……………………………………………………………31
4. Birleşik Fiiller ………………………………………………………33
2. BÖLÜM : METİN ……………..……………………………………...35
3. BÖLÜM : TERCÜME………………………………………………60
EK-1 : SÖZLÜK-İNDEKS ………………………………………………79
SONUÇ……………………………………………………………… 229
BİBLİYOGRAFYA…………………………………………………… 230
ÖZ GEÇMİŞ………………………………………………………… 232

# KISALTMALAR

## A. Kelime kısaltmaları

| | | |
|---|---|---|
| A. | : | Arapça |
| bkz. | : | bakınız |
| Ç. | : | Çince |
| E.T. | : | Eski Türkçe |
| F. | : | Farsça |
| Fr. | : | Fransızca |
| Gr. | : | Grekçe |
| K.B. | : | Kutadgu Bilig |
| krş. | : | karşılaştırınız. |
| M.K. | : | Mahmut Kaşgarlı |
| s. | : | sayfa |
| v.b. | : | ve buna benzer |
| yy. | : | yüzyıl |

## B. İşaretler

| | | |
|---|---|---|
| < | : | bu şekilden gelir. |
| > | : | bu şekli alır. |
| + | : | isim kökü, isme gelen ek veya artı. |
| - | : | fiil kökü, fiile gelen ek veya tire. |

# GİRİŞ

"İbn-i Kutluk Toh Niyaz Ahont'un Tıbb Kitabı" yazı diline girmemiş çok sayıda bitki adı ihtiva etmesi sebebiyle Türk dili ve tababet tarihi bakımından ayrı bir önem arz etmektedir. Eserin kaleme alınmış olduğu Özbek Türkçesi, Türk dilinin doğu grubuna girer. XVIII. ve XIX.yüzyıllar Çağatayca'nın son devridir. Bu devirde, bölge ağızlarının ve Özbekçe'nin yazı diline girmesiyle, XX. yüzyılda, Çağatayca yerini Özbekçe'ye bırakmıştır. Eserin yazıldığı tarih kesin olarak bilinmemektedir, ancak XVII. veya XVIII. yüzyılda yazıldığı tahmin edilmektedir.

Tıp yazmalarının belirgin özelliklerinden biri, günlük dildeki sözcüklerin birçoğunun, birer tıp terimi olarak farklı bir anlamda kullanılmalarıdır. Bu tür kelimelerin anlamlarının belirlenmesi ve günlük dildeki kullanımlarından ayırt edilebilmeleri için eski tıp anlayışının temel ilkelerini göz önünde bulundurmak gerekir. Eser ve eski tıp yazmalarında hakim olan tıp anlayışı hakkındaki bilgiyi, Prof. Dr. Osman Fikri Sertkaya ile Prof. Dr. Arslan Terzioğlu'nun "Özbek Türkçesi ile Yazılmış Şimdiye Kadar Bilinmeyen Arap Harfli Tıbbî Bir Yazmanın Türk Dil-Kültür ve Tababet Tarihi Bakımından Değeri" başlıklı makalesinden öğrenmekteyiz:

"Eski anlayışa göre evreni oluşturan dört öğenin (anāsır-ı erbaa) karşılığı olarak, insan bünyesi de dört ana öğeden oluşur. Evrendeki dört öğeden hava, toprak, su, ateş maddelerinin karşılığı sırasıyla kan, sevda (kara safra), balgam ve safra (öd)dır. Bu dört öğeden su'yun karşılığı balgam, toprak'ın karşılığı ise sevda (kara safra)'dır. Bünyeyi oluşturan bu dört maddenin her birine hılt , bunların karışımı olan bünyeye ise mizāc (karışım) adı verilir. Her insanda bu karışımların oranları farklıdır; bu fark bünyenin niteliğini belirler. Bu öğelerden hangisi baskınsa bünye (mizac) o adla adlandırılır; kanlı (demevi) , safralı (safravi), plegmatik (balgami), sinirli (sevdavi) gibi. Ayrıca bu öğelerden her biri soğuk, nemli, kuru, yaş olmak üzere dört özellikten ikisine sahiptir. Bunlar şu şekilde gösterilebilir. Kainatta makrokosmos'un esası olarak kabul edilen dört ana unsur vardır. Ateş, hava, toprak ve su. Bu unsurlara anasır-ı erbaa (dört unsur) adı verilir. Anasır-ı erbaa, mikrokosmos olan insanda şu dört hılta dönüşür : Safra, kan, sevda (kara safra) ve balgam. Bu hıltlara ahlat-ı erbaa (dört hılt) adı verilir. Hıltlar arasındaki uyuşmazlık,

hastalığa sebep olur.

| Anasır-ı erbaa | Ahlat-ı erbaa | Organı | Mevsimi |
|---|---|---|---|
| HAVA | KAN | KALP-CİĞER | İLKBAHAR |
| ATEŞ | SAFRA | KARACİĞER-ÖD | YAZ |
| TOPRAK | SEVDA | DALAK | SONBAHAR |
| SU | BALGAM | BEYİN | KIŞ |

| Ahlat-ı erbaa | Rengi | Mezesi | Mizacı | Tedavisi |
|---|---|---|---|---|
| Kan | Kızıl | Tatlı | Nemli ve sıcak | Kuru ve soğuk ilaçlar |
| Safra | Sarı | Acı | Kuru ve sıcak | Nemli ve soğuk ilaçlar |
| Sevda | ------ | Acı | Kuru ve soğuk | Nemli ve sıcak ilaçlar |
| Balgam | ------ | Kötü yemek | Nemli ve soğuk | Kuru ve sıcak ilaçlar |

Başlıklar ve münderecata dayanarak, eserin, diğer Türk -İslam eserleri gibi, Humoral Patoloji esasına dayalı bir tıp kitabı olduğunu söyleyebiliriz. Eserin, Turfan'da elde edilmiş olması, onun daha eski olan Uygur harfli tıp metinlerini yer yer açıklaması ve tamamlaması, tıp tarihi bakımından metnin değerini artırmaktadır."

Türkçe'deki bitki adlarının gereğince araştırıldığı söylenemez. Bu alandaki terimlerin çokluğu, her yörede aynı bitkinin farklı kelimelerle adlandırılmasından kaynaklanmaktadır. Bu çalışmada verdiğimiz bitki adlarına kaynaklık eden en önemli eser, *Müntahab-ı Şifâ*'dır. Bu eser XIV. yüzyılın önde gelen hekimlerinden Celâlüddin Hızır (Hacı Paşa) tarafından yazılmıştır. Diğer önemli bir eser de yine Hacı Paşa'nın Türkçe eserlerinden biri olan *Teshil*'dir.

Yazma, özellikle tıp terimleri açısından önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Anlaşılırlığı sağlama kaygısıyla yabancı kökenli kelimeler geçtiğinde Türkçe karşılığı veya açıklaması bazen verilmektedir. Mesela**:** ābār denen yakıcı kurşun, kemmuní denen zire (kimyon), şāh balūt denen kara erik, ispōyetisp denen kara boya kökü, bezenā nezenā denen kına v.b. Ayrıca bulunamayan drogların bir kısmının mübâdili olarak başka bir bitkisel ya da hayvansal drog gösterilmektedir. Mesela : açıġ anār bedeli zırnıĥ, serbistan bedeli çılan, asıġnaĥ bedeli yumġak süvüt, temri hindí bedeli karı örük v.b. Metnimizde geçen ilaçlar, macun şekline getirilerek, pişirilerek, yakı ve merhem yapılarak, toz haline getirilerek kullanılmıştır. Metnimizde yer alan kelimelerden baş, diş, fut, göz, ilik, kol gibi Türkçe organ adlarından başka; ciger, mesane, ferc gibi Arapça ve Farsça organ adları da kullanılmıştır. Metnimizde geçen hastalık adları ise şunlardır: baş ağrısı, arpacık, kulunç (omuz ağrısı), kusma, sar'a, lakva (yüz felci olmak), mafsal ağrısı, maşara (kan çıbanı), ziku'n-nefes (nefes darlığı) v.b. Arap harfli asıl nüsha henüz tespit edilemediği için yazmanın imla özellikleri üzerinde durulamadı. Fakat metinde aynı kelimenin farklı şekillerde yazıldığını söylemeliyiz. Dizinde metinde geçen tüm kelimelere yer verilmiştir. Ayrıca kelimelerin aslî biçimleri de verilmiştir. Eklerin dilbilgisi sırasına konmasında ise, Kutadgu Bilig'deki sıralama esas alınmıştır.

## İBN-İ KUTLUK TOH NİYAZ AHOND-NING TIBB KİTABI’NIN DİL ÖZELLİKLERİ

## FONETİK ÖZELLİKLER

## 1. ÜNLÜLER

### 1.1.1. Ünlü Değişmeleri :

Ünlüler, gerek kelime köklerinde, gerek eklerde muhtelif değişmelere uğramıştır. Türkçe’nin değişik sahalarına ait metinlerde gördüğümüz bu değişmelere metnimizde de rastlanmıştır.

**i / e (i>e, e>i )**

Bu mesele eski metinlerde olduğu gibi, metnimizde de mevcuttur. Eskiden beri Türkçe’de ilk hecede çok yönlü olarak ″ i>e, e>i, i>é, é>e ″ değişmesi bu meselenin çözümünü zorlaştırmıştır. Bu günkü şivelerde de aynı ikiliğin devam ettiği bilinmektedir.

Gerçekten aynı kelimede hem i’li hem de e’li şekillerin yan yana bulunması, bu iki sesi kendinde toplayan ve sonradan i ve e şeklinden inkişaf eden bir sesin varlığını düşündürmektedir. Çok eskiden beri bu konuda yapılan açıklamalar, bu meseleyi kesin şekilde ispat edecek nitelikte değildir.[1]

**a. Metnimizde kökte i vokali taşıyan kelimeler şunlardır :**

bir- (294); çikirtek (664); di- (569), (570), (572), (574), (576), (576), (577), (585), (596), (597); eli- (124), (141), (163), (197), (201), (210), (234), (234), (258), (273), (311), (372), (395), (399), (124), (404), (405), (411), (414), (477), (529), (553), (558), (529); kipek (581) , kirek (176), kivek (516), kiyik (169), yi-(143), (145), (164), (169), (171), (182), (184) v.b.

[1] Mertol Tulum, Sinan Paşa-Tazarrunāme, İstanbul-1968, Doktora tezi, Türkiyat Enst.Nu: 800, s. 38

**b. Metnimizde kökte e ünlüsü taşıyan bazı kelimeler şunlardır** :

ber- (188),(198),(246),(426) ; beş (121), (154), (155), (156), (186), (190), (200), (216), (220), (263), (306), (316), (324), (331), (342), (344), (365), (366), (388), (445), (462), (473), (476), (663); de-(487), (489), (496), (499), (568), (603), (607), (621), (621), (622), (622), (624), (625), (627), (628), (630), (631), (631), (634); eger (20), (22), (24), (26), (28), (30), (31), (32), (34), (38), (39), (40), (41), (54), (55), (56), (57), (58), (86), (90), (92), (96), (101), (103), (106), (108), (117), (126), (131), (136), (143), (146), (152), (160), (163), (169), (177), (179), (182), (183), (185), (194), (206), (211), (214), (219), (222), (223), (225), (236), (239), (244), (245), (260), (301), (302), (308), (313), (317), (319), (327), (333), (336), (340), (346); er (334) ; erte (91); eşek (582); et-(554) ; ezil-(338) ; kefek (213); kegire- (78); kel- (99), (382), (502); keltür- (266), (296), (433) v.b.

**a < o**

savuķ "soğuk" (25), (38), (56), (320), (387), (563), (566) < MK soġuķ

**a < u**

otra "orta" (58) < MK ortu

**1.1.2. Ünlü Uyumu (Harmonie vocaligue)**

**Kalınlık- incelik bakımından**

Kalınlık-incelik uyumu başlangıçtan bugüne kadar Türkçe'nin her devresinde çok kuvvetli olarak hakim bulunmuş olan ve olmakta devam eden bir kaidedir. Türkçe'nin en büyük fonetik hususiyetini bu kaide teşkil eder.[2]

+**ki aitlik eki :** Uyum dışında kalan bu ekin Eski Türkçe'de +ķı ve +ki olmak üzere iki şekli de kullanılmıştır. Metnimizde de iki şekli mevcuttur.Ancak, astıdaki (499), evvelķı (527) örneklerinde uyum dışı kalmıştır.

---

[2] Ergin, M., Türk Dil Bilgisi, İstanbul 1983, s. 71

Arapça ve Farsça asıllı, Türkçe ek almış bir kısım kelimenin kalınlık-incelik uyumuna bağlandığı tespit edilmiştir :ādemízātnıij vücādı (44); āftāfnıij ķızıķlıķı (211); ‘an- nefeske (276) v.b. Fakat bu kelimelerde uyum sağlam değildir. Bazı Arapça ve Farsça kelimelere gelen eklerde uyumsuzluk olduğu tespit edilmiştir : tendürüstluķnıij (31), ‘ufūnetiġa (276) v.b.

**Düzlük – yuvarlaklık bakımından :**

Türkçe'nin çok eski bir hususiyeti olan ve bilinen en eski metinlerde dahi rastlanan kalınlık-incelik uyumunun yanında düzlük-yuvarlaklık uyumu nisbeten daha yenidir. Metnimizde düzlük-yuvarlaklık uyumuna giren bazı kelimeler şunlardır : boġuz (69) ; boşu- (530); burun (237), (449), (450),(451), (453), (455), oltur-(559); otuz (295), (298), (399), (404), (414), (475), (521) ; üçün (108), (109), (147), (495), (551); üzüm (264), (413), (528), (546) v.b.

Metnimizde düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmeyen bazı kelimeler ise şunlardır :
çamġur (369), (370), (371), (619); çüçek (125) ; çümöyle (28); tüke-(373); uĥla-(78)
Metnimizde düzlük-yuvarlaklık bakımından kelime kök ve gövdeleri ile eklerin gösterdiği değişiklik şöyledir :

**Kelimelerde yuvarlaklaşma :**

**Dudak konsonantları sebebiyle yuvarlak vokal taşıyan kelimeler :**

möve (<F. míve) (224), (579), (584); obdan (<F.ābādān) (312), (328), (338), (344); püşür- (<pışurup) (339); ríyūnd (<F. rivānd) (604); savuķ (< E.T. soġıķ) (25), (38), (56), (320), (387), (563), (566); tomur (< E.T.tamır) (19), (489), (489), (497), (499); tömür (< E.T. temir) (583); töve (< E.T. teve) (324)

**Eklerde Yuvarlaklaşma**

**-dur, -dür bildirme eki**

Eski Türkçe'deki tur- fiilinden gelen bu ekin bütün örnekleri yuvarlak vokallidir.
bardur (135), (490) ; mücerrebdür (170), (567), (638), (648 ) v.b.

**-dur, -dür,-tur, tür faktitif eki**

keltür- (266), (296), (433); yedür-526, 562 v.b.

**-ur, -ür geniş zaman eki**

Eski Türkçe'de bu ek daha ziyade yuvarlak ünlülüdür. Metnimizde düz ünlülü şekli de bulunmakla beraber yuvarlak ünlülü şekli daha çok geçmektedir:[3] ķılur(92), (113), (114), (114), (137), (142), (169), (283), (284), (285), (285), (286), (287), (287), (288), (295), (302), (441), (494), (550), (561), (562); toĥtatur 295

**-sun, -sün 3. teklik şahıs emir eki**

Bu eklerin ünlüsü, metnimizde de Eski Türkçe'deki gibi daima yuvarlaktır.Ekler Eski Türkçe'de –zun, -zün, -sun, -sün şeklindeydi. Örnek : yesün (104), (292)

Bazı hallerde ikinci hecedeki yuvarlak vokalin tesiriyle ilk hecedeki düz vokal yuvarlaklaşır. Bilhassa ü'nün tesiriyle meydana gelen e>ö değişmesi dikkati çeker[4] : Örük (M.K.erük), töşük/tişük (M.K.teşük)

---

3- Gabain, A. Von, Eski Türkçe'nin Grameri (Çev. Mehmet Akalın) Leipzig 1941, s.111

4 Janos Eckmann, " Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar" (Yayıma Hazırlayan, Osman Fikri Sertkaya), Ankara, 1996, s. 139

**Düz vokal taşıyan ekler :**

**<u>İsme gelen ekler :</u>**

**1.+(n)ı / +(n)i akkuzatif (belirtme durumu) eki :**

aġız+nı (283); alma+nı (350),(353); ‘aşiyān+nı (294); ayaķ+nı (555), balġam+nı (92), (283); buġday+nı (337); cevā+nı (288),(563) ; dāne+ni (182) ; engebin+ni (88), (91); encivar+nı (403);‘esel+ni (88), (229), (641), (642); ġārīķūn+ nı (332), (366), (478); gül +ni (328); gülāb+nı (97); gülāp+nı (460); gül-i surĥ+nı (204); ĥafaķan +nı (274), (294); ĥamır+nı (349); hemme+ni (217), (220), (233), (394), (410), (416), (422), (476), (510), (521); hemmi+ni (366); ıpar+nı (344), (544); ıyāruh+nı (239); iĥrāc+nı (121), (131), (295); işteġā+nı (294); kābusbān+nı (573); ķan+nı (96); ķand+nı (209), (296); ķarnafil+ni (352), (354); kimerse+ni (173); köknār+ nı (346); ķursaķ+nı (295); künder+ni (318); ma‘cūn+nı (292); mançuķ+nı (133); māş+nı (192); mesāne+ni (560),(562); miśķā1+ni (511); müzāc+nı (561), ne(b)bātı-ı mıŝrí+ni (346); neşter+ni (492); nimerse+ni (340); örük+ni (96); pişāb+nı (37); rāvend+ni (258); ŝafrā.+nı (86),(89),(108),(113 ); saķal+nı (548), ŝandal+nı (461); sarımsaķ+nı (164), (635); sevdā+nı (90), (91); sirke+ ni (383); sōruncān+ nı (475); su+nı (118), (184); sürme+ni (637); şerbet+ni (160), (231), (426); ten+ni (287); tomur+nı (487); tuz +nı (240); un+nı (445); yaġ+nı (348); yötel+ni (169); zirre+ni (413)

**+ı / +i , +sı / +si 3. teklik şahıs iyelik eki :**

**Ünsüzlerden sonra +ı /+i :** aġız+ı (aġzı) (80), (185), (208), (212), (237), (386), (418) (424), (518); aġrıġ+ı (471), (530); aġrıķ+ı (62); aĥşam+ı (517); aķ+ı (446, 482); ‘alāmet+i (185), (194), (207), (212), (215), (364), (381), (424), (482), (524); ‘araķ+ı (266), (267); āvāz+ı (385); baş+ı (117), (185), (194), (207), (211), (212), (214), (215), (364); bedel+i (94), (178), (277), (279),(569),(591),(592), (593), (594), (595), (596), (597), (599), (601), (604), (613); beden+i (54), (55), (56), (57), (58), (131), (490), (514); boġuz.+ı (64); boy+ı (524); (burun+ı) (burnı) (237), (449), (451), (453), (455); cāy+ı (46), (47), (48), (50); çiçek+i (630); dem+i (152); emçik+i (357); ‘esel+i (201); fut+ı (239); göşt+i (103), (125), (126), (193), (249), (249), (315), (400), (427), (466), (479), (582), (651), (662); gül+i (474); ġācet+i (293); ĥāŝŝiyet+i (282), (294); ĥūn+ı (495); iç+i (82, 497); ‘ilāc+ı (127), (186), (195),

(209), (213), (216), (246), (248), (419), (425), (456), (464), (472), (503), (515), (519), (525); ķaķ+ı (200); ķır+ı (570), (595); ķısım+ı (38), (85), (486); kisel+i (566); ķol+ı (520); köbük+i (665); köpük+i (583); köz+i (71), (81), (83), (185), (207), (236), (308), (313), (319), (320), (333), (336), (340), (346), (347), (352); kün+i (182), (230), (231), (257), (465), (511), (527), (527); lāy+ı (521); maġız+ı (181), (549); menfa'at+i (165); müzāc+ı (54), (55), (56), (57), (59); nān+ı (104); nefes+i (524); nehāyet+i (448), (491); nıŝf+ı (63), (226), (394), (410), (476); nihāyet+i (131); orun+ı (ornı) (302); öt+i (315), (544); píşāb+ı (39), (40), (42), (66), (208), (215), (246), (501); pōst+ı (110), (232), (232), (233), (251), (251), (264), (325), (392), (393), (398), (401), (572), (586), (598), (612), (161), (263); reyhān+ı (629); saķal+ı (534); sarıġ+ı (104), (637); ŝıfat+ı (432); su+yı (150), (193), (236), (250), (373), (395), (471), (479), (508), (511), (519), (538), (538), (547), (554), (641), (642), (658); susulıķ+ı (susulıġı) 418; suv+ı (şerbet s.) (293); süt+i (569); şerbet+i (106), (248), (426), (469), (472), (504), (527); šaríķ+ı (371); taşlıķ+ı (578); tiş+i (528), (530), (533), (659), (658), (659); tomur+ı (20), (22), (26), (28), (30), (31), (32), (208), (483), (484), (490), (498), (498); tuz+ı (322); uç+ı (65), (493); uruġ+ı (111), (111), (112), (252), (253), (255), (256), (262), (263), (264), (271), (392), (393), (393), (398), (409), (435), (474), (507), (509), (549), (564), (568), (571), (597), (601), (611), (612), (624), (625), (628), (636); uşuķ+ı (uşuġı) (358); üzüm+i (272); yaġ+ı (184), (217), (304), (374), (377), (521), (595), (639), (645); yapraġ+ı (304), (304), (546), (547); yarım+ı (123), (141), (191), (234); yarım+ısı (157), (201), (219), (257), (297); yer+i (482); yotkan+ı (633); yötel+i (389); yüz+ i (186), (207), (236), (443), (448).

**Ünlülerden sonra +sı / +si :** alma+sı (633); a'žā+sı (195),(208); beçe+si (235); beşíre+si (64); cümle+si (67); dārū+sı (649); feşāne+si (70); hemme+si (71), (83); hemmi+si (79); keçe+si (522); meze+si (47), (48), (49), (50); mi'de+si (406), (424), (428), (434), (438); möve+si (579); piyāle+si (529); sirke+ si (265), (581); söce+si (481); süzi+si (570), (628); şıra+sı (401), (513); šaríķa+sı (203), (228), (231), (261), (274), (306), (461), (478); uyuķu+sı (195), (525); uyuķa+sı (364); yar(ı)mı+sı (372), (383), (399), (403).

**+dın / -din ablatif eki :** aġız+dın (283); balġam+dın (25), (39), (73), (194), (198),

(246), (358), (363), (381), (418), (429), (431); cüma‘+dın (240); derem +din (263), (278), (280), (290), (300), (323), (324), (324), (325), (392), (394), (444), (445); elgek+din (332), (367), (478); ǵılš+dın (506); ıssıġ+dın (379), (386); işmeklik+din (241); ķan+dın (68), (207), (357), (481); ķaysı+dın (174), (179); köz+din (76); miśķāl+din (129), (145), (162), (189), (199), (233), (254), (256), (310), (398), (408), (410), (415), (417), (420), (421), (475), (509), (566); nerse+din (81); nimerse+din (44); ŝafırā+dın (62), (67), (137), (188), (374), (418); ŝafrā+dın (42), (260), (429), (468), (505); savuķ+dın (320), (387); ser+din (289), (459); sevdā+dın (23), (41), (80), (84), (424), (425), (430), (431); sovuķ+ dın (245); şerbet+din (266), (259); şeriyān+dın (494); tomur+dın (491), (496), (500); yel+din (406)

**Fiile gelen ekler :**

**–dı ,-di, -tı, -ti görülen geçmiş zaman eki (teklik 3. şahıs)**

öt-ti (247), (375), (426)

**–ġıl / -gil teklik 2. şahıs emir eki**

köm-gil (349)

**1.1.3. Ünlü Türemesi**

Bazı yabancı asıllı kelimelerde ünlü türemesi görülür :

‘ayıb (<A. ‘ayb) 667, ķısım (<A. ķısm) (38), (85), (486), (488) v.b.

**1.1.4. Ünlü düşmesi**

Türkçe’de orta hece vurgusuzdur. Bu sebepten orta hece ünlüsü düşmüştür : **aġız –** aġzı (80), (185), (208), (212), (237), (386), (418), (424), (582); **burun-** burnı (237), (449), (451), (453), (455) ; köijülüm **-** köijlüm (667) v.b.

**1.1.5. Birleşme (Contraction)**

İkinci kelimesi ünlüyle başlayan birleşik kelimelerde görülür :

böyle < bu +eyle; kimerse< kim + erse; kimsene< kim +ise+ ne; nesne< ne+ise+ne; şöyle< şu+eyle; yoĥsa< yoĥ+ise

## 1.2. ÜNSÜZLER

### 1.2.1 . Ünsüz Değişmeleri

**ĥ < ķ değişmesi :**

Türkçe kelimelerin başında ĥ sesi bulunmaz. Kelime başında ĥ < ķ değişmesine örnek teşkil eden kelimeler şunlardır : ĥalın < ķalın (303)

Kelime ortasında ve hece sonunda

aĥla < aķla- (512); aĥşam < aķşam (517); oĥşa<oķşa- (312), (317), (318), (326), (338), (344) v.b.

**y < d değişmesi :**

Yaygın fakat nisbeten daha yeni olan d>y gelişmesinde ise, metnimiz tamamen y şeklinde gelişmiş durumdadır : ayaġ < adaķ (555); ķayta-< ķadıt -(244); kiyin < kedin (121), (154), (369), (439), (457), (526); ķoy-< ķod- (88), (205), (307), (459), (517), (520), (555), (645) v.b.

**-v- < -ġ- değişmesi** :

sovuķ<soġuķ<soġıķ (41), (55), (159), (469)

**d-< t- değişimi :**

Kelime başındaki t- sesi korunmuş, fakat bazı yerlerde sadalılaşmıştır: de-< E.T. ti-, te (487), (489), (496), (499), (568), (603), (607), (621), (621), (622), (622), (624), (625), (627), (628), (630), (631), (631), (634); dek < E.T. teg (28); deng < M.K teng (279); diş < E.T. tiş (532); dört < E.T. tört (85) v.b.

**g-< k- değişimi :**

Kelime başında k- sesi korunmuştur, fakat göz (588) kelimesi bu değişime tek örnektir.

ev ses grubunun öy ses grubuna değişimi için metnimizde tek örnek vardır: öy (449) “ev”

### 1.2.2.Ünsüz Benzeşmesi

Türkçe’de sadasız bir ünsüzle biten kök ve gövdelere getirilen ekin de kaideye uyarak sadasız olması gerekir. Ancak Eski Türkçe’de ikili bir durum göze çarpmaktadır. Metnimizde ünsüz benzeşmesi hadisesine aykırı ekler şunlardır :

**İsme gelen ekler :**

**+da / +de bulunma durumu eki :** bāb+ta (567), ķursaķ+daki (284), üst+deki (484)

**+dın / +din ayrılma durumu eki :** elgek+din (332), (367), (478); ġılš+dın (506); işmeklik+din (241); savuķ+dın (320), (387); sovuķ+ dın (245); şerbet+din (266), (259)

**+ġa / +ge, +ķa / +ke yönelme durumu eki :** ot+ġa (349), (555)

**Fiile gelen ekler :**

**- ġay / -gey gelecek zaman eki :** šarš-ġay (327), (653)

**-ġan / -gen sıfat-fiil eki :** yanç-ġan (192)

**-gunça / -günçe zarf-fiil eki :** ket-günçe (338)

**1.2.3.Ünsüz Düşmesi :**

**y->ǿ- :**

i'den önce gelen önses y- kimi kelimelerde düşme eğilimi gösterir:

ilik < M.K. yilik-ilik, Uyg.yilik.(19), (260)

**g / ġ> ǿ- :**

Bu ünsüz düşmesinin metnimizdeki misalleri şunlardır : kerek "gerek" = M.K. kerek < Uyg. kergek (103), (107), (125), (126), (130), (134), (142), (154), (158), (159), (160), (161), (163), (192), (225), (241), (250), (257), (259), (262), (267), (273), (302), (347), (350); ķulaķ "kulak" ķulaķ… = M.K. ķulaķ - ķulĥaķ -ķulķaķ, K.B. ķulaķ-ķulġaķ < Uyg. ķulġaķ (71) . Eklerin ön seslerindeki ġ-, g- ünsüzleri çoğunlukla kendilerini muhafaza etmiştir.

**-v > ǿ- :**

su "su" ; sunıij "suyun" sunı "suyu" v.b. <M.K. suw.

**1.2.4.Yer Değiştirme (Metatez) :**

yamġur "yağmur" < M.K. yaġmur - yamġur, Uyg.yaġmur – yamġur (438), (547);

otra < M.K. otra, E.T. orta.( 58)

**1.2.5 Ünsüz İkizleşmesi:** ķanna- < E.T. ķana- (451); ellik < M.K elig "elli" (432); ıssıķ < M.K. isig (58), (350); latta < lata (380), (463), (640).

**2.ŞEKİL BİLGİSİ ÖZELLİKLERİ :**

**Yapım Şekil Bilgisi :**

**2. 1.Yapım ekleri :**

**İsimden isim yapım ekleri :**

+lık höllük (515), işmeklik (241), ķuruķluķ (515),siijmeslik (67), susulıķ (418, 502) tarlıķ (82), taşlıķ (578), teşnelik (440, 525), yaķıllıķ (646).

+lı : közlük (337), tatlıġ (104), (465), tatlıķ (47), (107) tırnaķlıķ (541), yellik (666).

**Fiilden isim yapım ekleri :**

**–ıg,-ig,-ug, -üg :** ķuru-ġ (22), (41), (42), (177); ķuru-ķ (24), (55), (57), (213), (386), (389), (396); savu-ķ (38); sovu-ķ (159), (469); yenik (113).

**–gek / ķaķ :** unut-ķaķ (83), (245).

**-k, -ķ** : ķapa-ķ (436); **ķ**ızı-**ķ** (482).

**–gü /- kü, -ġu /-ķu** : uyuķu (195), (525); cacaratgu (çaçratķu) (442).

**–m, -ım/-im,-um/-üm :** sıķım (195), (254); yarım (269), (269), (280), (281).

**İsimden Fiil Yapım Ekleri :**

**+la/+le :** aķla-(125), (192), (480); çapla-(517); ĥalınla- (303); işlet-(206); sözle-(82).

**+a/+e, +ı/+i, +u/+ü :** ata- (488); boşu- (530)

**-sa :** susa-(386)

**Fiilden fiil yapma ekleri :**

**–ar, -er :** çıķ-ar-ıp (328)

**-ur,-ür :** köm-ür (555), pışır (147), (150), (164 )

**–t** : ayt- (53), (292), (484), (569), (571), (573), (575), (584 ); işlet- (206); ķayı<t>-(117); ķaynat- (179), (307), (665); ķızıt- (240); ķurut- (311), (414), (439), (540), (542), (551); sürt- (541), (542), (543), (544), (546); toĥtat- (295), (495).

**-dur,-dür,-tur,-tür :** köydür- (544), (557); küydür-(319); öltür-(655); ötkür- (332), (367), (478); keltür- (266), (296), (433); yandur- (113), (428); yedür- (526), (562).

**-ġuz :** olturġuz-(559); turġuz- (257), (439).

**–l- :** ezil- (338), kisil-(567), tökül-(300), tutul-(300), yarıl-(65)

**–n-** : körün- (331)

**2.2.Çekim Şekil Bilgisi :**

**2.2.1.İsim Çekimi :**

**2.2.1.1Çokluk Eki :**

Çokluk eki –lar / -ler'dir. Daha önceki yüzyıllarda olduğu gibi metinde de çokluk eki aynı şekilde kullanılmıştır.Çokluk ekleri +lar/+ler : ‘alāmet+ler (67); ba‘żı+lar (420); bu+lar (278), (280), (444), (626); daġ+lar (318); hūn+lar (491); ‘ilāç+lar (101); ‘illet+ler (71), (78), (83).

**2.2.1.1.1.Hal Ekleriyle Kullanımı :**

**1.İlgi halinde** : ādem+ler+ni (485); nesre+ler+niij(43)

**2.Belirtme halinde** : dārū+lar+nı (555), (665); edviye+ler+ni (140), (143), (146), (200), (291), (305), (506); ġılš+larnı (113); ‘ilāc +larnı (85); kisel+lerni (137); ķurut+larnı (284); tüş+lerni (82); yel +lerni (285).

**3.Yönelme halinde** : bala+larġa (524); eren+lerge (336); kisel+lerġa (188); kişi+lerge (337); teb+lerge (275).

**4.Ayrılma halinde** : kisel+lerdin (109); möve+lerdin (224); nerse+lerdin (667); nimerse+lerdin (102), (105), (107), (159), (427).

**5.Eşitlik hali** : dārū+larça (416).

**2.2.1.2 Hal Ekleri :**

**2.2.1.2.1Yalın Hal :**

**2.2.1.2.2 Genitif Eki:** Genitif (ilgi hali) eki vokalle ve konsanantla biten kelimelerden sonra – nıij / - niij şeklindedir. ādem+nıij (43), (52); ādemízāt+nıij (44); āftāf+nıij (211); alma+nıij (296), (348), (352), (354 ); anār+nıij (86), (467), (531); ayaġ+nıij (555); bādıyān+nıij (642); balġam+nıij (48), (79); beden+niij (514); bih-i sūs+nıij (161); bilek+niij (497), (498); böri+niij (224); burun+nıij (450 ); ceviz+niij (290); ciger+niij (267); çiijsey+niij (628); eşek+niij (310), (453), (455 ); ġāz+nıij (595); gül+niij (213), (641); gül-i surĥ+nıij (658); ġalile+niij (325); ĥamır+nıij (348), (353); ġammām+nı ij (523); ĥinŝir+niij (499); kāġaz.+nıij (221); ķalā+nıij (569); ķan+nıij (27), (40), (46),(72), ķapaķ+ nıij (436), ķaymaķ+ nıij (664), ķıfāl+nıij (489), kimerse+niij (301), kisel+niij (20), (22), (24), (26), (28), (30), (31), (32), (34), (38), (40), (42), (52), (61), (172), (374); kişi+ni ij (54), (55), (56), (57),

(58), (117), (126), (152), (185), (194), (207), (211), (214), (225), (236), (239), (244), (293), (302), (308), (313), (317), (319), (327), (336), (340), (346), (347), (352), (361), (363), (374), (376), (381), (385), (389), (406), (417), (424), (428), (434), (443), (449), (451), (453), (454), (471), (481), (514), (528), (530), (533), (534), (559), (644), (645); kiyik+niij (169); köknār+nıij (175), (398), (401), (513); köz+niij (356); ķuş +nıij (578); lāle+niij (543); limo+nıij (177); merāž+nıij (649); melhem+niij (661); neheij+niij (572); neşter+niij (493); nílūfer+niij (474); nimerse+niij (60); örmekçi+niij (449); pahta+nıij (639); put+nıij (484); sarı yövüy+niij (601); ŝafırā+nıij (21)(,47); sevdā+nıij (50); sıķım+nıij (579); sirke+niij (521), (535); su+nıij (583), süt+niij (460), (593); şerbet-i bihi+niij (432); şeriyān+nıij (495); tendürüstluķ+nıij (31); terbōz+nıij (365); toĥoy+nıij (479); tomur+nıij (19), (492); tomur-ı ādem+niij (487); ucma+nıij (598); yaraķan+nıij (464); yumġaķ sübüt+nıij (462).

**2.2.1.2.3 Akkuzatif Eki (Belirtme Durumu) :**

Eski Türkçede yalın halde bulunan isimlere –(ı)ġ / -i (g), zamirlere –nı / -ni ve 3. şahıs iyelik eklerinden sonra –n olmak üzere üç türlü akkuzatif eki kullanılmıştır. Metnimizde ise akkuzatif eki olarak –nı / -ni kullanılmıştır : aġız+nı (283); alāķa+nı (118); alma+nı (350), (353); anār+nı (581); ‘aşiyān+nı (294); ayaķ+nı (555); balġam+nı (92), (283); buġday+nı (337); cevā+nı (288),(563); dāne+ni (182); engebin+ni (88), (91); enginar+nı (403); ‘esel+ni (88), (229), (641), (642); ġāriķūn+ nı (332), (366), (478); gül +ni (328); gülāb+nı (97); gülāf+nı (460); gül-i surĥ+nı (204); ĥafaķān +nı (294),(274); ĥamır+nı (349); hemme+ni (217), (220), (233), (394), (410), (416), (422), (476), (510), (521 ); hemmi+ni (366); ıpar+nı (344), (544); ıyāruh+nı (239); iĥrāc+nı (121), (131), (295); iştiĥā+nı (294), kābusbān+nı (573); ķan+nı (96); ķand+nı (209), (296); ķarnafil+ni (352), (354); kimerse+ni (173), (179); köknār+ nı (346); ķursaķ+nı (295); künder+ni (318); ma‘cūn+nı (292); mançuķ+nı (133); māş+nı (192); mesāne+ni (560), (562); miśķā1+ni (511); müzāc+nı (561); ne(b)bātı-ı mıŝrí+ni (346); neşter+ni (492); nimerse+ni (340); örük+ni (96); pişāb+nı (37); rāvend+ni (258); ŝafrā.+nı (86), (89), (108), (113); saķal+nı (548); ŝandal+nı (461); sarımsaķ+nı (164), (635); sevdā+nı (90), (91); sirke+ni (383); sōruncān+nı (475); su+nı (118), (184); sürme+ni (637); şeftālū+nı (261); şerbet+ni (160), (231), (247), (375), (426); ten+ni (287); tomur+nı (487); tuz

+nı (240); un+nı (445); yaġ+nı (348); yötel+ni (169); zirre+ni (413)

**2.2.1.2.4 Datif Eki (Yönelme Hali) :** ‘an- nefes+ke (276); cerāĥat+ke (312), (666); culāf+ke (298); çini+ġa (459); ‘esel+ge (204), (206); ‘esel+ġa (335); e’tidālıġ+a (99); ġubār+ ġa (521); ġuvār+ġa (312), (317), (326), (344); gülef+ke (205); hakāsi+ge (350); ĥamır+ġa (338); ģammām+ġa (516); ‘illet+ke (85); kesel+ġa (ge) (425); ķısım+a (488); kisel+ge (198), (246), (491); kişi+ge (143), (183), (334), (442); köz+ge (347), (640), (641), (643); laķva+ġa (362); latta+ġa (640); limo+ġa (179); meij+ġa (318); mi‘de+ge (282), (294); ot+ġa (349), (555); ot+ķa (353); pahta+ġa (356); sa‘āt+ke (205); saç+ķa (545); sirke+ge (256); su+ġa (162), (209), (529); tevip+ke (293); tük+ke (543), (544); yer+ge (130), (517)

**2.2.1.2.5 Lokatif Eki (Bulunma Hali) :** āftāb+da (204); ba‘żı+da (35); bāb+ta (567); beden+deki (98); kişi+de (146); ķursaķ+daki (284); mey+de (133); mi‘de+de (135); nāştā+da (89), (95), (97), (120), (164), (182), (210), (566); nehār+da (440); sāye+de (311), (414), (439); seģer+de (459); sirke+de (450), (517); su+da (123), (157), (191), (196), (200), (229), (234), (371), (383), (394), (398), (403), (410), (476), (520); ücre+de (88); üst+deki (484); yötel+de (389)

**2.2.1.2.6 Ablatif Eki (Ayrılma Hali) :** aġız+dın (283); balġam+dın (25), (39), (73), (194), (198), (246), (358), (363), (381), (418), (429), (431); cümā‘+dın (240); derem +din (263), (278), (280), (290), (300), (323), (324), (324), (325), (392), (394), (444), (445); elgek+din (332), (367), (478); ģılš+dın (506); ıssıġ+dın (379), (386); işmeklik+din (241); ķan+dın (68), (207), (357), (481); ķaysı+dın (174), (179); köz+din (76); miśķāl+din (129), (145), (162), (189), (199), (233), (254), (256), (310), (398), (408), (410), (415), (417), (420), (421), (475), (509), (566); nerse+din (81); nimerse+din (44); ŝafırā+dın (62), (67), (137), (188), (374), (418); ŝafrā+dın (42), (260), (429), (468), (505); savuķ+dın (320) (387); ser+din (289), (459); sevdā+dın (23), (41), (80), (84), (424), (425), (430), (431); sovuķ+dın (245); şerbet+din (266), (259); şeryān+dın (494); tomur+dın (491), (496), (500); yel+din (406)

**2.2.1.2.7 Eşitlik Hali Eki :** tamur+ça (558)

**2.2.1.3 İyelik Ekleri**

<u>**Teklik 1. şahıs**</u> **:** köijül +üm (köijlüm) (667), öz+üm (667)

**2.2.1.3.1.Hal Ekleriyle Kullanımı**

**1.Bulunma halinde :** ĥaš+ımda (667)

**Teklik 3. şahıs**

**Ünsüzlerden sonra +ı/+i :** aġız+ı (aġzı) (80), (185), (208), (212), (237), (386), (418), (424), (518); aġrıġ+ı (471), (530); aġrıķ+ı (62); aĥşam+ı (517); aķ+ı (446), (482); alaķan+ı (118); ‘alāmet+i (185), (194), (207), (212), (215), (364), (381), (424), (482), (524); ‘araķ+ı (266), (267); āvāz+ı (385); baş+ı (117), (185), (194), (207), (211), (212), (214), (215), (364); bedel+i (94), (178), (277), (279), (569), (591), (592), (593), (594), (595), (596), (597), (599), (601), (604), (613); beden+i (54), (55), (56), (57), (58), (131), (490), (514); boġuz+ı (64); boy+ı (524), (burun+ı) (burnı) (237), (449), (451), (453), (455); cāy+ı (46), (47), (48), (50); çiçek+i (630), dem+i (152); emçik+i (357); ‘esel+i (20); fut+ı (239); göşt+i (103), (125), (126), (193), (249), (249), (315), (400), (427), (466), (479), (582), (651), (662); gül+i (474); ġācet+i (293); ĥâŝŝiyet+i (282), (294); ĥūn+ı (495); iç+i (82), (497);‘ilāc+ı (127), (186), (195), (209), (213), (216), (246), (248), (419), (425), (456), (464), (472), (503), (515), (519), (525); ķaķ+ı (200); ķayır+ı (570), (595); kesel+i (566); ķısım+ı (38), (85), (486); ķol+ı (520); köbük+i (665); köpük+i (583); köz+i (71), (81), (83), (185), (207), (236), (308), (313), (319), (320), (333), (336), (340), (346), (347), (352); kün+i (182), (230), (231), (257), (465), (511), (527), (527); lāy+ı (521); maġız+ı (181), (549); menfa‘at+i (165); müzāc+ı (54), (55), (56), (57), (59); nān+ı (104); nefes+i (524); nehāyet+i (448), (491); nıŝf+ı (63), (226), (394), (410), (476); nihāyet+i (131); orun+ı (ornı) (302); öt+i (315), (544); pişāb+ı (39), (40), (42), (66), (208), (215), (246), (501); pōst+ı (110), (232), (232), (233), (251), (251), (264), (325), (392), (393), (398), (401), (572), (586), (598), (612), (161), (263); reyhān+ı (629); saķal+ı (534), sarıġ+ı (104), (637); ŝeber+i (324); ŝıfaš+ı (432); su+yı (150), (193), (236), (250), (373), (395), (471), (479), (508), (511), (519), (538), (538), (547), (554), (641), (642), (658); susulıķ+ı (susulıġı) 418; suv+ı (şerbet s.) (293); süt+i (569); şerbet+i (106), (248), (426), (469), (472), (504), (527); šaríķ+ı (371); taşlıķ+ı (578); tiş+i (528), (530), (533), (659), (658), (530), (659); tomur+ı (20), (22), (26), (28), (30), (31), (32), (208), (483), (484), (490), (498), (498); (t.+u) (24), tuz+ı (322);uç+ı (65),(493); uruġ+ı (111), (111), (112), (252), (253), (255),

(256), (262), (263), (264), (271), (392), (393), (393), (398), (409), (435), (474), (507), (509), (549), (564), (568), (571), (597), (601), (611), (612), (624), (625), (628), (636); uşuķ+ı (uşuġı) (358); üzüm+i (272); yaġ+ı (184), (217), (304), (374), (377), (521), (595), (639), (645); yapraķ +ı (304), (304), (546), (547); yarım+ı (123), (141), (191), (234); yarım+ısı (157), (201), (219), (257), (297); yer+i (482); yotķan+ı (633); yötel+i (389); yüz+ i (186), (207), (236), (443), (448)

**Ünlülerden sonra +sı / +si :** alma+sı (633); a'za+sı (195), (208); beçe+si (235); beşíre+si (64); cümle+si (67); dārū+sı (649); feşāne+si (70); hemme+si (71), (83); hemmi+si (79); keçe+si (522); meze+si (47), (48), (49), (50), mi'de+si (406), (424), (428), (434), (438); möve+si (579); piyāle+si (529); sirke+si (265), (581); söce+si (481); süzi+si (570), (628); şıra+sı (401), (513); šaríķa+sı (203), (228), (231), (261), (274), (306), (461), (478); uyuķu+sı (195), (525); uyuķa+sı (364); yar(ı)mı+sı (372), (383), (399), (403)

**Hal ekleriyle kullanımı :**

**1.İlgi halinde :** bala+sınıij (452); baş+ınıij (219); beçe+si+ni ij (384); beden+iniij (225); dalo+sını ij (126),(153); engüşt+iniij (422); 'esel+iniij (203); köz+iniij (317), (329); saķal+ınıij(65); şerbet+iniij(231), (293); tuĥma+sınıij(304); tuĥum+ınıij(104), (637), (639), (446); uruġ+ınıij(149), (369); yaġ+ınıij(306), (371); yüz+iniij(632)

**2.Belirtme halinde :** aķ+ı+nı (304); 'alāmet+i+ini (61); basılıķ+unı (321); bedel+i+ni (523); beyān+ını (18), (37), (43), (53); bir+i+ni (657); buzūr+unı (261); çikirtek+ini (664); dāne+sini (467), (551); da'vā+sını (501); 'esel+ini (171); gül+ini (543); hemme+sini (123), (157), (162), (299), (311), (316), (326), (532); ġaŝŝa+sını (522); ġisse+sini (230); iki+sini (355); 'illet+ini (286); iş+ini (647); ķaķ+ını (520); ķan+ını (452), (454); kivek+ini (516); lāy+ını (535); mayaķ+ını (644); miye+sini (540); muşke+sini (388); müzāc+ını (52); öt+ini (169), (224), (379), (441); öy+ini (449); pişāb+ını (455); pōst+ını (409); saç+ını (538); sarıķ+ını (639); su+yını (149), (187), (202), (213), (328), (460); şehvet+ini (287); toĥum+ını (545); tüb+ini (555); upa+sını (378); uruġ+ını (361), (371), (407), (447), (558) ,(560), (575); yaġ+ını (307), (369), (373); yapraķ+ını (yapraġını) (535); yarım+ını 533; yüz+ini (114), źeker+ini (550)

**3.Yönelme halinde :** aġız+ı+ġa (aġzıġa) (238), (384), (529), (534); aġrıġ+ı+ge

(638), (442); ara+sıġa (349), (639); arḳa+sıġa (244), (356); baş+ıġa (537); ferç+ige (645); gerden+ige (223); göşt+ige (337); hāssiyet+ike (114); iç+ige (329), (348), (353), (376), (436); ḳıvām+ı ġa (265), (296), (404), (433), köz+ige (301), (327), (330), (335), (345); mazlūm+isıġa (647); mi'de+sige (437); perc+ige (637); pişāne+sige (452), (454); saḳal+ıġa (541), (542); su+yıġa (213), (466); su+yıge (297), (462); su+yuge (462); süt+ige (311); şerbet+ige (426); tüb+ige (532); tüşük+ige (450); 'ufūnet+iġa (276); uruġ+ıġa (86); üst+ünige (20), (221), (330); yaġ+ıge (665); yüz+ige (447)

**4.Bulunma halinde :** aḳ+ı+da (318); ara+sı+da (127); ara+sı+da+ki (500); ast+ıda (151); ast+ıdaki (499); bel+ide (127); bilek+ide (487); fasl+ıda (18), (37), (43), (52), (60), (85),(100); nezd+ide (421); sirke+side (413); su+yıda (367), (438), (447), (510); uç+ıda (422); üst-+ide (498), (559); vaḫt+ıda (100), (134), (446); vücād+ıda (44); vücād+ıdaki (43); yan+ıda (485)

**5.Ayrılma halinde :** aġız+ı+dın (aġzıdın) (73), (382), (419); ara+sı+dın (153); 'araḳ+ı+dın (259); arḳa++sı+dın (412); beden+idin (52); göşt+idin (225); höllük+idin (515); iç+idin (354), (636); ḳızıḳlıḳ+ıdın (212); ḳuruḳluḳ+ıdın (515); puiǰdın (155), (315), (316), (344), (462); tomur+ıdın (483), (499); tüşük+idin (556); yan+ıdın (492).

**<u>Çokluk 3. şahıs</u>**

a'žā+ları (244), (245); bedel+leri (496); edviye+leri (413), (458), (661); fey+leri (70); ilik+leri (260); 'illet+leri (62) , (68), (73), (80); kirpik+leri (303); tiş+leri (532)

**1.Bulunma halinde :** öge+leride (472)

**2.2.1.4 İzafet Terkibi**

İzafet terkibinin belirtili ve belirtisiz her iki şekinin de metnimizde pek çok örneği vardır.

**a) Belirtili İsim Tamlaması :** Belirtili isim tamlaması bir mülkiyet, nisbet ve aidiyet ifade eder. Belirtili isim tamlamasında birinci isim genitif (ilgi hali) ekini, ikincisi ise iyelik eki alır:

tamur tutmaḳnıij beyānı (18), tomurnıij üstünige (20), kiselniij tomurı (20), ŝafıranıij ġālıflıḳıdın (21), kiselniij tomurı (22), ḳannıij ġālıflıḳıdın (27), tendürüstluḳnıij 'alāmeti (31), mürekkeb bolġannıij 'alāmeti (36), píşābnı tanumaḳnıij beyānı (37),

kiselniij píşābı (38), ādemniij vücādı (43), nerselerniij

beyānını (43), ādemízātnıij vücādıda (44), ķannıij cāyı, munuij mezesi (46), ŝafirānıij cāyı (47), munuij mezesi (48), balġamnıij cāyı (48), munuij mezesi (49), sevdānıij cāyı (50), anıij mezesi (50), ādemniij bedenidin (52), kiselniij müzācını (52) kişiniij bedeni (55), kişiniij müzācı (56), kişiniij bedeni (57), nimerseniij sebebi (60), kiselni ij ʻalāmeti (61), yüziniij nıŝfı (63), saķalınıij uçı (65), ķannıij ġālıflıķı (72), balġamnıij ġālıflıķı(79), anārnıij uruġıġa (86), tuĥumnıij sarıġı (104), tuĥumnıij sarıġı (104), ķoġun yıltızınıij postı (110), kişiniij başı (117), kişiniij iki dalosınıij arası (127), bihí uruġınıij suyını (149), tilniij astıda (151), kiyikniij ötini(169), kiselniij yıltızını (172), kişiniij başı(194), gülķant ʻeseliniij šaríķası (203), kişiniij başı (207), āftāfnıij ķızıķlıķıdın(212), aķ gülniij suyıġa (213), kişiniij başı (215), başınıij yar(ı)mısı (219), kāġaznıij üstinige (221), böri- niij ötini (224), kişiniij bedeniniij nıŝfı (226), maʻel-ʻeselniij šaríķası (228), maʻel-aŝūl şerbetiniij taríķası (231), bādyān yıltızınıij postı(232), kerte yıltızınıij pōstı (232), çiij-sey yıltızınıij pōstı (233), kişiniij közi ve yüzi (237), kişiniij futı (240), kişiniij aʻžāları (244), istisķā-yı zıķķíniij ʻilācı (248), çiijsey yıltızınıij pōstı (251), kerte yıltızınıij pōstı (252), kāsiní yıltızınıij pōstını (263), kerte yıltızınıij pōstı (264), cigerniij perdelerini (267), maʻcūn-ı el-ķays-ı cālínūsnıij šaríķası (274), ma'cūn-ı senceríniij ĥāŝíyeti (282), cevizniij surĥı (290), kişiniij ġāceti (293), almanıij suyıġa (297), toĥoy tuĥmasınıij aķını (304), kişiniij közi (308), kişiniij közi (313), kişiniij köziniij aķıda (318), sarıķ ĥalíleniij pōstı (326), köziniij içige (329), ķızıl almanıij içige (348), ĥamırnıij arasıġa (349), almanıij içige (353), ĥamırnıij içige (353), almanıij içidin (355), kişiniij emçiki (357), kişiniij tizi (361), kişiniij ķulaķı (363), terbōznıij göş<t>i (365), çamġur uruġınıij yaġını (369), çamġur <uruġı-nıij>(371), kiselniij şerbeti (375), kişiniij ķulaķınıij içige (376), kişiniij tili (381), kebūter beççesiniij şorbası (384), kişiniij āvāzı (385), ķara boya yıldızınıij pōstı (392), bādiyān yıldızınıij pōstı (393), köknārnıij şırasını (401), kişiniij miʻdesi (406), kāsene yıldızınıij pōstı (409), sarıķ yövüy uruġı (409), kişiniij miʻdesi (418), bir engüştiniij uçıda (423), kişiniij miʻdesi (424), ķapaķnıij içige (437), kişiniij yüzi (444), ķızıl porçaķnıij un{n}ı (445), toĥoy tuĥumınıij aķı (446), örmekçiniij öyini (449), kişiniij burnı (451), kebūter balasınıij ķanı (452), eşekniij ķanı (454), kişiniij burnı (455), eşekniij píşābını (455), ŝandalnı çapmaķnıij šaríķası

(461), sübütniij suyıge (462), sarıķlaġannıij ‘ilācı (464), anārnıij dānesini (467), kişiniij ögeleride (472), nilūferniij güli (474), çüçüy toĥoynıij göşti (479), kişiniij söcesi (481), közleriniij aķı (483), ādemlerniij oşuķınıij yanıda (485), ādemniij bilekide (487), ķıfālnıij arasıda (489), tomurnıij yanıdın (492), neşterniij uçı (493), şeryānnıij ĥūnı (495), bilekniij içi (497), bilekniij üstide (498), ĥinŝirniij arasıdaki (500), ķarabuya yıltızınıij suyı (508), köknārnıij şırasını (513), kişiniij bedeni (514), bedenniij ķuruķluķıdın (515), kişiniij tişi (528), tişleriniij tübige (532), kişiniij tişi (533), kişiniij saķalı (535), sirkeniij lāyını (535), ķarġanıij miyesini (540), aķ lāleniij gülini (543), ķara ķarġanıij toĥumını (545), ayaġnıij tübini (555) , balıķnıij üstüĥānını (557) v.b.

**b. Belirtisiz İsim Tamlaması :**

Belirtisiz isim tamlamasında belli bir aidiyet manası yoktur. Bu tamlamada genitif eki bulunmaz. Metnimizde belirtisiz isim tamlamalarından örnekler şunlardır :

ādem bādiyānı (572), (593); baş aġrıķı (62); boġuz aġrıķı (69); böbrek aġrıķı (75); ķulunç aġrıķı (74); tiş aġrıķı (532); tiz aġrıķı (362); aķ gül uruġı (568); aķ turma uruġı (111), (361), (618); anār postı (612); bādyān ‘araķı (267); kāsiní ‘araķı (259), (266); ‘aşķı-piçen uruġı (597); çamġur uruġı (369), (370), (371), (619); çiij-sey urūġı (392),(509), (575), (597); ilan göşti (651), (662); it üzümi (271),(609); ķara boya yıltızı (109), (156), (252), (272), (391),(622); ķara sürmeni tuĥumı (637), ķarġa tırnaġı (608); ķavaķ uruġı (571); ķomuş yıltızı (623); ķunduz ķayırı (322), (570), (595); paka yotķanı (633).

**2.2.1.5.Sıfat :**

**A. NİTELEME (TAVSİF) SIFATLARI :**

Niteleme sıfatlarının metnimizde pek çok şekli kullanılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır :

açıġ anār (465), (590); aķ lāle **(**543), (589); ılıġ su (184) v.b.

**B. BELİRTME (TAYİN) SIFATLARI :**

Belirtme sıfatları, işaret, belirsizlik, sayı ve soru sıfatları olmak üzere dört çeşittir.

**a.İşaret sıfatları :**

İşaret sıfatları bu, şul, ol ve şol’dur.

**Bu** : (18), (37), (43), (52), (60), (67), (71), (78), (83), (85), (100), (116), (121),

(131), (136), (140), (143), (146), (160), (173), (200), (245), (261), (291), (292), (305), (416), (428), (486), (488), (489), (491), (497), (506), (550), (567), (647), (664)

**Ol** : (21), (23), (25), (27), (39), (41), (42), (62), (68), (73), (80), (151), (292), (312)

**Şol** : (247), (375)

**b. Belirsizlik sıfatları** :

**bir** : bir nersedin (81), bir anarnıij (86), bir çíní (157), bir nimerseni (340), bir engüştiniij (422), bir ʻilācı (519), bir ġaŝŝını (522)

**her :** her biri (233), (366), her keçesi (522), her küni (230).

**c. Sayı Sıfatları :**

**1. Asıl sayı sıfatları :**

a)Tek kelimeden ibaret sayılar :

**altı** :

altı ser (258), altı derem(378), altı miśķāl (403), (422)

**beş** :

beş direm (121), beş puij (154), (155), (156), (186), (216), beş dāne (190), (200), beş derem (263) v.b.

**bir** :

bir anār (86), bir keçe (87), bir ücre (88), bir miśķāl (111), bir direm (122), bir kāse (123), bir miśķāl (129) v.b.

**dört :**

dört ķısım (85)

**ellik** :

ellik miśķāl (432)

**iki** :

iki direm (122), iki dalosı (126),(152); iki miśķāl (138),(139),(148),(189), (199), (233), (254), (255) ; iki puij (220) v.b.

**üç / üş :**

üç kün (89), üç dāne (182), üç ġiŝŝe (230), üç derem (270), (278), (325); üç ser (411), üç kün (456)

**2. Sıra sayı sıfatları**

ikinçi kün ( 527), törtünçi kün (230)

**d. Mukayese sıfatları (Karşılaştırma –Comparatif)**

Sıfatlarda karşılaştırma –raķ / -rek eki ile yapılmktadır. Eski Anadolu Türkçesi ve bugünkü Türk Şiveleri'nin bazılarında konsonantla biten tabanlara –raķ / -rek, nadir olarak da –ıraķ / -irek, -uraķ / -ürek eki yalnız Eski Anadolu Türkçesi'nde ve bazı

Türk Lehçeleri'nde kullanılmış, Eski ve Orta Türkçe'de rastlanmamaktadır.[5]

+ rak / +rek : ābdāna+raķ (44), az+raķ (366), yinikrek (209)

**2.2.1.6 Zamir**

**1. Şahıs zamirleri**

**Teklik 1. şahıs** : men (667)

**Teklik 3. şahıs** : ol

Yönelme hali : an+ga (240)

Ayrılma hali : andın (121), (154), (349), (354), (439), (457), (646), (666)

**2. İşaret zamirleri**

**bu** (18), (37), (43), (52), (60), (67), (71), (78), (83), (85), (100), (116), (121), (131), (136), (140), (143), (146), (160), (173), (200), (245), (261), (291), (292), (305), (336), (416), (428), (486), (488), (489), (491), (497), (506), (507), (531), (550), (567), (647), (664)

İlgi hali : munuij (46), (48), (49), (114), (186), (359)

Belirtme hali : bularnı (94), (112), (144), (156), (181), (190), (236), (265), (272), (299), (436), (459), (528), (536), (547), (549), (553), (565), (653), (657), (663)

Yönelme hali : munuijġa (29)

**ol**

İlgi hali : anıij (194), (209),(212), (215), (216)

Ayrılma hali : andın (121), (154), (349), (354), (439), (457), (646), (666)

**bular** (278), (280), (444), (626)

Belirtme hali : bularnı (94), (112) , (144), (156), (181), (190), (236), (265), (272), (299), (436), (459), (528), (536), (547), (549), (553), (565), (653), (657), (663)

5 Janos Eckman, Türkçede –raķ / -rek eki, TDAY (Belleten) 1953, sh. 49-52

**2.2.1.7 Zarf**

**Yer zarfları** : astıda (151); arķasıġa (244), (356); üstdeki (484); üstide (498), (559); yaķın (153), (205); yoķķarı (247), (426), (375) v.b.

**Hal zarfları** : andaĥ (147), (165); híç (180); yaķın (153), (205) v.b.

**Zaman zarfları** : aĥşam (517); erte (91), (257), (291), (422), (447), (517), (522); nehārda (440) v.b.

**Miktar zarfları** : az (390); ziyade (29), (287), (525) v.b.

**2.2.1.8 Edat**

**Bağlama Edatları**

**ve** (35), (47), (64), (90), (96), (108), (148), (149), (185), (226), (236), (237), (237), (250), (275), (276), (276), (278), (283), (285), (286), (286), (288), (288), (294), (329), (331), (343), (343), (358), (362), (365), (391), (398), (402), (402), (408), (420), (421), (421), (431), (435), (440), (466), (468), (474), (482), (482), (484), (499), (505), (515), (525), (530), (538), (552), (553), (561), (568), (573), (642)

**veyā** (35), (118),(118),(119),(125), (127), (140), (204),(249), (269), (363), (402), (415), (477), (521), (523), (554)

**Çekim Edatları** :

**Nominatif Durumuyla Kullanılanlar :**

**bile** (102), (104), (159), (180), (184), (187), (267), (281), (560), (637)

**birle** (33), (36), (101), (124), (134), (141), (145), (150), (169), (171), (176), (191), (193), (197), (201), (221), (235), (249), (274), (298), (329), (355), (356), (359), (361), (379), (380), (402), (416), (441), (443), (446), (463), (469), (488), (489), (495), (503), (511), (512), (518), (519), (520), (521), (538), (541), (544), (547), (550), (553), (554), (639), (641), (642), (645), (658).

**dek** (28), (28)

**İsmin Ayrılma Durumuyla Kullanılanlar :**

kin, kiyin : andın kin (121), (154), (349), (354), (369), (439), (457), (526)

**Nida Edatları :**

ah ! (402)

**2.2.2 Fiil Çekimi**

**Bildirme Kipleri**

**2.2.2.1.Geniş Zaman**

Teklik 3. şahıs : aç-ar (287), (295); ak-ar (419); al-ur (492), (497); ayt-ur (53), (292), (484), (569), (571), (573), (575), (584); bas-ur (294); ber-ür (283), (648); bir-ür (294); bol-ur (38), (56), (98), (121), (131), (132), (135), (146), (151), (183), (185), (186), (187), (195), (209), (211), (213), (214), (215), (218), (222), (223), (224), (238), (239), (241), (246), (260), (305), (319), (313), (320), (327), (330), (333), (334), (335), (337), (339), (351), (357), (358), (359), (360), (362), (364), (368), (375), (381), (385), (387), (389), (418), (442), (443), (448), (450), (452), (454), (455), (464), (482), (483), (485), (487), (497), (498), (504), (507), (518), (519), (525), (528), (532), (534), (537), (540), (541), (543), (545), (546), (548), (559), (640), (641), (643); ķal-ur (374); kel-ür (99), (382), (502); kes-er (89), (283), (172); ket-ür (659); ķıl-ur (92), (113), (114), (114), (137), (142), (169), (283), (284), (285), (285), (286), (287), (287), (288), (295), (302), (441), (494), (550), (561), (562); kisil-ür (567); ol-ur (95), (98), (497); öltür-ür (284); toĥtat-ur (295); tökül-ür (300); yürü-r (407)

Teklik 3. şahıs olumsuz

akar-mas (542); ķal-mas (293); kel-mes (525); kör-mes (530); toĥta-mas (494); tut-mas (226); usa-mas (382), (419)

Çokluk 3. şahıs : aç-urlar (268); ayt-urlar (18), (43), (61), (85); ķıl-urlar (268)

**2.2.2.2.Belirli Geçmiş Zaman**

Teklik 3. şahıs : öt.-ti (247), (375), (426)

**2.2.2.3.Belirsiz Geçmiş Zaman**

Teklik 3. şahıs ata-pdur (488); ber-ipdur (147),

Çokluk 3. şahıs ayt-ıpdurlar(172); ayt-ıpturlar (166),(170); ķıl.-ıpdurlar (117)

**2.2.2.4 Şimdiki Zaman**

bol-adur (274)

#### 2.2.2.5 Gelecek Zaman

Teklik 3. şahıs

algay (456); bol-ġay (179), (297), (299), (300), (646), (647); iç-key (395), (396), (401), (412); iş-key (121), (197), (230), (231), (235), (433), (469); ķaynat-ķay (179), (307), (665); ķıl-ġay (105), (106), (378), (384), (523), (654), (660), (667); ķoy-ġay (20), (204); kör-gey (165); öltür-gey (655); pış-ķay (349), (354); sal-ġay (665); tamız-ġay (370); tap-ķay (666); tart-ġay, tart-ķay (327),(653); ye-gey (236), (282), (301), (333), (659); yet-key (556).

Teklik 3.şahıs olumsuz

ayt-ma-ġay (647);  iş-megey (248); yedür-me-gey (526)

Çokluk 3. şahıs : ber-geyler (247); iç-keyler (411); iş-keyler (202), (202), (400), (405), (405), (461); ķaynat-ķaylar (300); ķıl-ġaylar (211), (423), (522); ye-geyler (386)

**Tasarlama Kipleri**

#### 2.2.2.6 Şart Kipi

Teklik 3. şahıs : ağrı-sa (127), (185), (194), (207), (212), (215), (219), (303), (309), (346), (348), (352), (357), (357), (358), (361), (363), (374), (376), (379), (406), (418), (424), (434), (438), (472), (481), (496), (528), (530), (533), (640), (642); al-sa (529), (534); as-sa (302), (518); bas-sa (532); ber-se (112), (141), (375), (527); bolsa (38), (39), (41), (42), (54), (55), (56), (57), (58), (62), (68), (73), (80), (101), (103), (106), (118), (119), (143), (146), (152), (160), (177), (180), (183), (184), (245), (260), (313), (318), (320), (336), (364), (377), (381), (386), (387), (389), (396), (406), (418), (429), (430), (431), (442), (444), (455), (456), (481), (492), (493), (494), (502), (557), (563), (667); boşu-sa (530); çap-sa (537); çaplı-sa (187), (214), (218), (222), (330);çıķ-sa (402), (524); de-se (86), (90), (92), (96); eyli-se (319); iç-se (97), (136), (184); iş-se (89), (120), (131); ķal-sa (223), (226), (237), (244), (328), (363), (368), (401), (428), (468), (501), (505), (514), (535); ķayı<t>-sa (117); ķaynat- sa (373); ķıl-sa (362), (452), (454), (455), (504), (646); ķoy-sa (223), (450), (638); körün-se (331); ķurı-sa (319); ol-sa (152); sal-sa (21), (23), (25), (27), (29), (30), (32), (33), (35), (36); soru-sa (238); susa-sa (248); sür-se (443), (641), (643), (666); sürt-se (541), (542), (543), (544), (546); tamız-sa (224), (335), (380); ta ij-sa

(640); tart-sa (173); titiri-se (240); tut-sa (647); ün-se (301); yas-sa (305); ye-se (91), (95), (274), (339), (339), (388), (550); yedür-se (562); yu-sa (448), (519), (538), (548 )

Teklik 3. şahıs olumsuz : al-mısa (341); bas-mas (226); bol-mısa (644); bol-masa (516); ķıl-mısa (164), (180); toĥta-mısa,-musa (451), (453), (637); toķta-musa (449)

**2.2.2.7 Emir**

Teklik 2. şahıs : köm-gil (349)

Teklik 3. şahıs : bol-sun (390), (391), (396), (396), (468), (468), (505), (506), (515), (515); iş-sün (102), (106), (249), (250); ye-sün (104), (292)

Teklik 3. şahıs olumsuz : iş-mesün (228)

**3.1.İsim Fiiller**

1. -mak/-mek

ağrı-maķ (63), (66), (69), (70), (71), (71), (71), (74), (83 ); ak-maķ (77); akar-mak (74); al-mak (483), (527); bar-maķ (516);ber-mek (158), (159), (176), (250), (261), (426), (431), (465), (556), (559); bolmaķ (62), (64), (65), (66), (66), (70), (75), (75), (75), (76), (76), (76), (77), (77), (78), (80), (81), (81), (83), (109); çapmaķ (130), (458); iş-mek (124), (134), (142), (160), (163), (192), (259), (267), (273), (397), (407), (437), (457), (466), (467), (471), (473), (478), (503), (504), (506), (514); ķaynat-maķ (257); kegire-mek (78); kel-mek (73); kes-mek (301); ķıl-maķ (81), (82), (103), (160), (107), (108), (225), (241), (360), (427), (463), (470), (526); ķoy-mak (153); köm-mek (353); kör-mek (82); ķur (u )-maķ (63), (64); ta ij -maķ (350), (356); uĥla-maķ (78); yarıl-maķ (65).

a) Genitif eki ile kullanımı : bilmek+niij beyānı (53); çapmaķ+nıij šaríķası (461)

b) Akuzatif eki ile kulanımı : tanumaķ+nı (37)

**3.2.Sıfat Fiiller**

ağrı-ġan (130), (482); aķarġan, (544), (545), (548); aĥla-ġan (512); aķla-ġan (125), (192), (480); aş-maġan (436); ber-gen (470); bol-ġan (60), (137), (188), (198), (246), (374), (425), (517), (558); çıķ-ķan (34), (36), (227), (369), (428), (442), (525); çız-ġan (508); çila-ġan (299);de-gen (487), (489), (496), (499), (568), (603), (607), (621), (621), (622), (622), (624), (625), (627), (628), (630), (631), (631), (634); de-genler (624); di-gen (569), (570), (572), (574), (576), (576), (577), (585),

(596), (597); ķal-ġan (529); ķaynat-ķan (297); köydür-gen (314), (630); küydür-gen (321); turıdur-ġan (389); yanç-ġan (192); yandur-ġan (428); yırı-ġan (460), (593); teş-megen (341),(555)

**3.3.Zarf Fiiller**

**-p**

aġrı-p (428); aķar-ıp (535); aķla-p (309); al-ıp (179), (238), (349), (355), (356), (384), (423), (439), (639), (640); as-ıp (223); at-ıp (667); bar-ıp (637); bol-up (20), (22), (24), (26), (30), (127), (163), (219), (222), (226), (226), (230), (237), (237), (303), (309), (340), (363), (428), (467), (472), (491), (494), (501), (502), (505); çapla-p (517); çıķ-ıp (376), (376); çıķar-ıp (328); çıķır-ıp (664); çila-p (256), (311), (414); çila-p çaplı- (214); çilla-p (210); de-p (488), (573), (574), (484),(569); elge-p (175), (281), (291), (446), (553); eli-p (124), (141), (163), (197), (201), (210), (234), (234), (258), (273), (311), (372), (395), (399), (124), (404), (405), (411), (414), (477), (529), (553), (558), (529); eliştür-üp (204), (379), (639), (641), (642); ezil-ip (338); ĥalınla-p (303); ĥorda-p (240 ); ileştür-üp (205), (206), (258), (335), (373), (463), (522 ); iliştur-up (217); ķal-ıp (237), (308); ķanna-p (449); ķaynat ıp (123), (141), (150), (157), (162), (191), (196), (206), (229), (234), (250), (261), (265), (272), (338), (372), (383), (394), (399), (400), (403), (404), (410), (433), (436), (447), (476), (503), (529), (534), (547); ķayta-yıp (244); keltür-üp (266), (296), (433); ķıl-ıp (87), (94), (95), (97), (112), (120), (124), (130), (142), (145), (150), (158), (176), (191), (197), (197), (202), (217), (217), (222), (227), (235), (258), (273), (291), (296), (299), (305), (312), (326), (327), (330), (332), (333), (338), (341), (341), (345), (347), (355), (368), (368), (370), (378), (380), (395), (399), (411), (440), (446), (447), (450), (459), (461), (464), (478), (486), (506), (511), (521), (528), (536), (550), (554), (558), (562), (566), (638), (644), (645), (653), (657), (664); ķız-ıp (491),(496); ķızıt-ıp (240); ķoş-up (87), (89), (91), (97), (104), (120), (124), (158), (169), (171), (187), (210), (214), (267), (307), (329), (360), (361), (367), (378), (383), (388), (401), (433), (441), (460), (465), (466), (467), (471), (477), (485), (513), (560), (637); ķoy-up (88), (205), (307), (459), (517), (520), (555), (645); kömür-üp (555); köydür-üp (544), (557), ķurut-up (311), (414), (439), (540), (542), (551); küy-üp (127); küydür-üp (319); olturġuz-up (559); ovla-p

(521); ötkür-üp (332), (367), (478); pışır-up (147), (150), (164); (pışurup), püşür-üp (339); püt-üp(38); sal-ıp (33), (555), (133), (162), (223), (250), (258), (338), (399), (404), (411), (459), (503), (529); senç-ip (493); sıġ-ıp (152); soy-up (350); sürke-p (522); süz-üp (123), (141), (162), (197), (201), (210), (234), (258), (273), (311), (372), (394), (399), (404), (405), (411), (414), (477), (529); tamız-ıp (329); tart-ıp (119); teş-ip (555); tevle-p (240); toĥta-p (32); turġuz-up (257), (439); tut-up (173); tüke-p (373); tükür-üp (401); türlüş-üp (330); yaġ-ıp (448); yan-ıp (428); yanç-ıp(130), (205), (221), (281), (344), (371), (392), (449), (475), (520); yanş-ıp (312), (326), (328), (332), (335), (408), (414 ); yat-ıp (447); yavıt-ıp (221); yoġur-up (281), (367), (417); yoķal-ıp (135); yol-up (302); yörge-p (353), (640); yötkül-üp (407); yu-yup (518); yuġur-up (510), (517)

**- günçe**

çög-ünçe (459); ket-günçe (338); tüge-günçe (654), (665)

**- araķ**

**toġra**- raķ (490), (500); tol-araķ (334)

**-may, -mey**

köy-mey (502)

**4. Birleşik Fiiller**

"Dilimizin yeni kelime yapma yollarından biri de birleştirme yoludur. Bu yol, fiiller için de geçerlidir. Birleştirme yolu ile yapılan fiillere *birleşik fiil* denir. Birleşik fiiller, bir ad soylu bir ad ile bir yardımcı fiilin veya iki ayrı fiil şeklinin yahut da ad soylu bir veya birden fazla kelime ile bir esas fiilin birleşmesinden oluşan ve tek bir kavrama karşılık olan fiil türleridir."[6]

**1. Yardımcı Fiillerle**

a."bol-" yardımcı fiili ile : dāġil bol- (493); fālec bol-(75), (226); peydā bol- (318); yoġan-dürüst bol- (26, 35) v.b

6Zeynep Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri, Ankara-2003, s.791

b. "et-" yardımcı fiili ile : habb et- (554)

c. "ķıl-" yardımcı fiili ile : şerbet ķıl-(87); bir ķıl- (94); ĥamır ķıl-(95); şerbet ķıl-(97); cem'i ķıl-(112); şerbet ķıl-(120); ılman ķıl-(124); ĥamır ķıl-(130); ġall ķıl-(142); ĥamır ķıl-(145); dāne ķıl-(150); ŝāf ķıl-(158); ġapp ķıl-(176); şírín ķıl-(191); şírín ķıl-(197); ılman ķıl-(197); ŝalāyā ķıl-(217) v.b.

**2. Partisiplerle Yapılan Birleşik Fiiller**

çıķķan bol- (442); ķaynatķan bol- (297); çıķķudek bol- (494)

**3. Tasviri Fiiller**

**a. Devamlılık fiilleri**

**dur- ile :** turıdur- (389); beridur- (188),(198), (246), (426); boladur- (274); içidur- (118), (136); tartıdur- (649)

**-up dur- : -**p'li gerundiumdan sonra gelen dur- fiili daha çok aşınmaya uğradığından süreklilik özelliğini kaybedip, belirli geçmiş zaman sigası özelliğini kazanmıştır. Tasvir fiili özelliği şeklen korunmuş, ancak vazifesi kaybolmuş durumdadır[7] : ķızıp tur (425), (524); susap tur- (386)

**b. İktidarî fiil**

toĥtatalmaslar (495)

[7] Zeynep Korkmaz, Marzubannāme Tercümesi, Ankara, 1973, s. 183.

## METİN

**bismi'llāhi'r-raġmani'r-raġím**

el- ġamdü li'llāhi rabbi'l-'ālemín ve'l-'āḳibetü li'l-muttaḳín
ve'ŝ- ŝalātu ve's-selāmu ('alā) rasūlihi Muġammedin
ve 'alā ālihí (ve) aŝġābihi ecmā'ín.

[18]**bu faŝlıda tamur tutmaḳnıij beyānını ayturlar :**

[19]tomur tuturda evvel tört ilikni berāber tomurnıij [20]üstünige ḳoyġay.

eger kiselniij tomurı inçke bolup[21]tíz tíz salsa, ol kisel ŝafırānıij ġālıflıḳıdın dur. [22]ŝafırā ḳuruġ ıssıġ dur.

eger kiselniij tomurı yalba bolup [23]āsta āsta salsa, ol kisel sevdādın turur. sevdā [24]ḳuruḳ sovuḳ turur.

eger kiselniij tomurı yoġanraḳ bolup ḳattıġ [25]āsta āsta salsa, ol kisel balġamdın turur. balġam ġöl savuḳ [26]turur.

eger kiselniij tomurı yoġan dürüst bolup ıldam [27]salsa, ol kisel ḳannıij ġālıflıḳıdın turur. ḳan ġöl ıssıġ tu [28]–rur.

eger kiselniij tomurı yılandek toġlanıp çümöyledek [29]mıdrāp salsa, 'alāmet-i merg. munuijġa ziyāde dārū ḳılġuluḳ [30]emes.

eger kiselniij tomurı yılba bolup toĥtamay salsa, [31]tendürüstluḳnıij 'alāmeti dur.

eger kiselniij tomurı itik itik [32]toĥtap salsa, 'alāmet –i mergdur.

eger kiselniij tomurı itik [33]hem salıp yoġan yinçke hem salsa, ŝafırā birle balġam mürek [34] –keb bolġan <nıij> 'alāmeti dur.

eger kiselniij <tomurı> yinçke yoġan [35]boş salsa veyā ba'žıda yoġan dürüst ve ba'žıda yinçke [36]boş salsa, sevdā birle ĥūn mürekkeb bolġannıij 'alāmeti dur.

[37]**bu faŝlıda píşābnı tanumaḳnıij beyānı :**

[38]píşāb tört ḳısmı bolur.

eger kisel-niij píşābı aḳ bolsa, savuḳ [39]balġamdın turur.

eger kisel-niij píşābı ḳızıl bolsa, ol kisel [40]ḳan-nıij ġālıflıḳı-dın turur.

eger kisel-niij píşābı ḳaram [41] –tulraḳ bolsa, ol kisel ḳuruġ sovuḳ sevdādın turur.

eger kisel [42]–niij píşābı sarıķ bolsa, ol kisel ķuruġ ıssıġ ŝafrādın turur.

**[43]bu faŝlıda ādem-niij vücādıdaki nerselerniij beyānını ayturlar :**

[44]ādemízāt-nıij vücādıda tört nimersedin ābdānaraķ [45]nimerse yoĥtur. evvel ķan . ikinçi ŝafirā.üçinçi balġam. [46] törtünçi sevdā.

ķan-nıij cāyı ciger turur. munuij [47]mezesi tatlıķ turur ve rengi ķızıl turur.

ŝafirānıij cāyı [48]öt turur. munuij mezesi açıķ turur.

balġam-nıij cāyı [49]öpke turur. munuij mezesi bet-ša'ām turur.

[50]sevdānıij cāyı tal turur. anıij mezesi hem açıġ [51] tururlar.

**[52]bu faŝlıda ādem-niij bedenidin kisel-niij müzācını**

**[53]bilmek-niij beyānını aytur.**

[54] eger kişi-niij bedeni ıssıķ bolsa, müzācı höl ıssıġ turur.

[55] eger kişi-niij bedeni sovuķ bolsa, müzācı ķuruķ sovuķ turur.

[56] eger kişi-niij müzācı ǵöl savuķ bolsa, bedeni yumşaķ bo [57] –lur.

eger kişiniij bedeni yirik bolsa, müzācı ķuruķ [58]ıssıķ turur.

eger kişiniij bedeni otra fíl (ĥayl ? ) bolsa, [59]müzācı mu'tedil turur.

**[60] bu faŝlıda meźkūr bolġan nimerseniij sebebi-din bolġan**

**[61]kisel-niij 'alāmetini ayturlar :**

[62]ol 'illet-leri ki ŝafirādın bolsa, baş aġrıķı, şaķíķa bolmaķ, [63]yüziniij nıŝfı aġrımaķ, tili ķur (u) maķ, [64] boġuzı ķur (u ) maķ , beşíresi sarıķ bolmaķ, saç ve [65]saķalınıij uçı yarılmaķ, 'ažāsı sus(t) bolmaķ, ķulınça [66]bolmaķ, tal aġrımaķ, píşābı tutulmaķ, sāzek bolmaķ, ša'ām [67]siijmeslik, tola suvsumaķ . bu 'alāmetler cümlesi ŝafirādın [68]turur.

ol 'illetleri ki ķandın bolsa, beden [69]ķızımaķ, baş aġrımaķ, boġuz aġrıķı bolmaķ, tiş aġrıķı [70]ışamaķ, ĥafaķan bolmaķ, feyleri aġrımaķ, feşānesi [71] aġrımaķ, ķulaķ aġrımaķ, közi aġrımaķ. bu 'illetler hemmesi [72] ķan-nıij ġālıflıķıdın <turur>.

[73] ol 'illetleri ki balġamdın bolsa, aġzıdın ķara su kelmek, [74] saç saķal bat aķarmaķ, ķulınç aġrıķı, bel aġrımaķ, beden [75] sus(t) bolmaķ, börek aġrıķı, fâlec bolmaķ, laķva bolmaķ, [76] ķol fut titiremek, istisķā bolmaķ, tili aġır bolmaķ, köz [77]-din yaş aķmaķ, ķurut kedūdāne bolmaķ, yötel bolmaķ, [78] şef-kör bolmaķ, açıġ kegiremek , tola uĥlamaķ, bu 'illet<-ler> [79] hemmisi balġam-nıij ġālıflıķıdın turur.

[80] ol ‘illetleri ki sevdādın bolsa, aġzı açıķ bolmaķ, aġız bed-boy [81] bolmaķ, közi tíre bolmaķ, bir nersedin tola endíşe ķılmaķ,[82]períşān tüşlerni körmek, içi tarlıķ ķılmaķ, tola sözlemek, [83] közi aġrımaķ unutķaķ bolmaķ. bu ‘illet-ler hemmesi sevdā [84]-dın turur.

**[85] bu faŝlıda bu dört ķısmı ‘illetke ķılıdurġan ‘ilāclarnı ayturlar:**

[86] eger ŝafrānı pes(t) ķılay dese,

bir anārnıij uruġıġa bir [87]munça gülāb ķoşup, şerbet ķılıp, bir keçe kündüz [88]ücrede ķoyup, bir miśķāl engebínni ya‘ní ‘eselni [89] ķoşup üç kün nāştāda işse, ŝafrānı keser.

[90] eger sevdānı pest ķılay dese,

za‘fer(ān) ve [91] engebínni ķoşup, her kün neştede üş erte yese, sevdānı [92] ber-šaraf ķılur.

eger balġamnı pest ķılay dese,

zencebíl, [93]ya‘ni tüm çiçek, kebābe-i çíní ya‘ní ķarnı yaruķ, selíġa [94]bedeli bosi kökü. bularnı bir ķılıp, yumşaķ soķup, ĥamır [95] ķılıp üş kün nāştāda yese, balġam ber-šaraf olur.

[96]eger ķannı pes(t) ķılay dese,

temer hindíni ve ķara örük [97]-ni gülābnı ķoşup, şerbet ķılıp, üş kün nāştāda içse, [98] bedendeki hemme ĥūn-ı fāsídler ŝāf bolur. ķan [99] e‘tidālıġa kelür.

**100 bu faŝlıda beden dürüs(t) vaĥtıda ķılıdurġan [101] ‘ilāçlar :**

eger ŝafrā ġālıb bolsa, iskenciwínni şeker birle [102] yā şerbet-i límō bile işsün. ıssıġ nimerselerdin perhís [103] ķılmaķ kerek.

eger sevdā ġālıb bolsa, ķoy göşti buġday [104] nānı tuĥumnıij sarıġı bile ķoşup yesün. tatlıġ nim [105]-erselerġa raġwet ķılġay açıķ nimerselerdin perhíz ķıl [106]-ġay.

eger ĥūn ġālıb bolsa, çilan şerbeti işsün. göş(t) [107] ķašarlıķ tatlıķ nimerselerdin perhís ķılmaķ kerek.

[108] eger ŝafrānı ve ĥūn-ı fāsidni def‘i ķılmaķ üçün, barça [109] kisellerdin ĥalāŝ bolmaķ üçün, üş miśķāl ķara boya yıltızı [110]üş miśķāl ķoġun yıltızınıij postı üş miśķāl sarıġ çiçek [111] uruġı üş miśķal aķ turma uruġı bir miśķāl yedresman [112] uruġı üş miśķāl aķ tuz. bularnı cem‘i ķılıp berse, ŝafrā [113]-nı ber-šaraf ķılur. ĥıltlarnı

yandurur. ustuķanlarnı yenik [114] ķılur. yüzini ķızıl ķılur. munuij ĥāsıtıke semender ġākim, ersíšūs ġā[115]-kim, boķrat ġākim, soķrat ġākim, cāmās ġākim [116] cālínūs ġākim, eflāšūn ġākim. bu yetti ġükemā ittifāķ ķılıp [117] durlar.

eger kişiniij başı ķayı<t>sa [118] veyā sunı bisyār içidurġan bolsa, veyā ‘alāķanı ķızır bolsa, [119] veyā tabanı ķızır bolsa, tuĥma žarfını şíre tartıp,[120] yetti miśķāl ķant ķoşup, şerbet ķılıp, nāştāda işse, def‘i [121] bolur. andın kiyin bu iĥrācnı işkey. beş direm senā, yetti [122] direm ĥıyār, bir direm rāvend, iki direm benefşe. he[123]mmesini bir kāse suda ķaynatıp, yarımı ķalganda süzüp, [124] elip yetti direm ķant birle ķoşup, ılman ķılıp, işmek ke[125]rek. ġıžāsıġa aķlaġan māş oġulaķ göşti veyā çüçek to[126] ĥoy göşti yimek kerek.

eger kişiniij iki dalosınıij ara[127]-sıda veyā belide yel bolup, küyüp aġrısa; ‘ilācı : aķ [128] ŝandal, rāvend-i çíní, gül-i surĥ, kişniş, engūr-ı şifā [129] ārd-ı cev, tuĥma kāsní, ıspaġul. her biri bir miśķaldin [130] yumşaķ yançıp, ĥamır ķılıp, aġrıġan yerge çapmaķ kerek.[131] def‘i bolur.

eger kişi bu iĥrācnı işse bedeni nihāyeti [132] ten-dürüst bolur. maŝŝaķa bir miśķal, türbid-i sefíd man [133]-çuķnı bir miśķāl meyde soķup, bir miśķāl şeker salıf [134] üş kün yatar vaĥtıda ıssıġ su birle işmek kerek. her [135] rutūbeti ki mi‘dede bardur, yoķalıp ŝāf bolur. [136] bí-perhíz içidurġan iĥrāc.

eger kişi bu iĥrācnı içse, [137] cem‘i ŝafirādın bolġan kisellerni ber-šaraf ķılur. [138] üş miśķāl post-ı ġalíle-i zerd, iki miśķāl temir hindí, bir ser [139] gül-i surĥ , bir ser ķara örük, iki miśķāl benefşe, iki miś[140] -ķāl serbistān veyā cilān. bu edviyelerni ķayna [141]-tıp, yarımı ķalġanda süzüp, elip berse terencibínni şír- ĥişt birle [142] ġall ķılıp işmek kerek. tola pāyda ķılur.

[143]eger kişide ķuyaij yel peydā bolsa, bu edviyelerni yise, [144] sūrincān, ġalíle-i zerd, ŝeber. bularnı yumşaķ sokup, ‘esel [145] birle ĥamır ķılıp, bir yarım miśķāldin yise, ķuyaij <yel> def‘i [146] -bolur.

eger kişi<de> yötel bolsa, bu edviyelerni ġazreti iskender [147] yötel üçün terkíb beripdur. andaĥ kim pōst-ı seijdāneni pışırup [148] bir miķdār ŝamġ-ı ‘arabí ve rubb-ı sūs, iki miśķāl tuĥm-ı ĥıyār, [149] bir miśķāl meyis <ve> anār, bir miśķāl bihí uruġınıij suyını ıs[150]-paġul suyı birle pışurup, ķaynatıp, nōĥūt dek dāne ķılıp, tilniij

**151** astıda saĥlısa, elbette ol yötel def‘i bolur. mücerrebdür.

**152** eger kişiniij demi sıġıp yötel bolsa, evvel ol kişiniij iki **153**dalosınıij arasıdın körüije yaķın yerdin ġacāmat ķoymaķ **154** kerek. andın kiyin persiyāvuşān, benefşe. her ķaysı beş puij**155**-dın. bādyān yarım soķup, beş puij bādyān yıltızı yarım soķup, **156** beş pu ij ķara boya yıltızı yarım soķup, beş puij zıġír. bular **157**-nı hemmesini bir çíní suda ķaynatıp, yarımısı ķalġanda ŝāf **158** ķılıp, üş miśķāl ķant ķoşup, bermek kerek. ġıžāsıġa māş, **159** bādem şíresi bile bermek kerek. sovuķ su açıġ nimerselerdin **160** perhíz ķılmaķ kerek.

eger kişi yötel bolsa, bu şerbetni işmek **161** kerek. nílūfer, benefşe, çilān, bih-i sūsnıij pōstı. her biri tört **162** miśķāldin, üş ser şeker, hemmesini suġa salıp, ķaynatıp, süzüp, **163** elip, ıssıġ işmek kerek.

eger kişi köhne yötel bolup, heş dārū **164** fāyide ķılmısa, sarımsaķnı yetti kün nāştāda pışurup yise, **165**menfa‘ati ‘azím körgey. andaĥ kim mevlānā yūsuf raġmet **166** ullāhi ‘aleyhi aytıpdurlar kim.

**Nazm :**

**167** ...........................................................................

**168** ...........................................................................

**169**eger kişi kiyikniij ötini nevāt<-ı mıŝrí> birle ķoşup yise, yötelni def‘i **170**ķılur. bisyār mücerrepdür.

ġažret-i şeyĥ mataķaddemlar aytıpturlar ki gül-i **171**engebín ya‘ni gülķand ‘eselni nān birle ġıžāsıġa ķoşup yise, sāil **172** kiselniij yıltızını keser.

mollā ķušb ādem aytıpdurlar kim kim **173**-erseni yötel tutup keçe teşvíş tartsa, bu ġappnı yasap yigey. afyōn, **174** rubb-ı sūs, sumuķ-ı (samġ-ı oku!) ‘arabí nişeste (nişāste oku!) her ķaysı **175**-dın berāber soķup elgep köknārnıij şíresi **176** birle ġapp ķılıp bermek kirek.

**177**eger ķuruġ yötel bolsa, şerbet-i límō münāsipdur. límōnıij be-**178**deli pūdine, sūze köki, bādyān zeriki (ziriki oku!), ķara örük her **179** ķaysıdın alıp ķaynatķay. tā límōġa bedel bolġay.

eger kimersede köh**180**-ne yötel bolsa, híç dārū bile fāyide ķılmısa, gül-i suruĥ, nevāt-ı mıŝ**181**-rí, bādām maġızı, kişníz bularnı yumşaķ soķup, dāne dāne **182** ķılıp,

her küni nāştāda üç dāneni yise, eger yüz yılķı yötel [183] bolsa, hemme def'i bolur.

eger kişige sıķ tursa, eger ıssıġ ġālıf[184]-lıķıdın bolsa, ılıġ sunı bādām yaġı bile içse, demsel yaġı yise, def'i [185] bolur.

eger kişiniij başı ŝafrādın aġrısa, 'alāmeti : aġzı açıġ, közi ve [186]yüzi ķızıl bolur. munuij 'ilācı : aķ ŝandal beş puij, yarım piyāle [187] keşníz yumġaķ sübüt suynı ķoşup, kök lata bile zamān zamān çaplısa, def'i bolur.

[188]ŝafirādın bolġan kisellerġa beridurġan şerbet : benefşe, gül-i suruĥ, [189] tuĥma kaşını yarım soķup, her biri iki misķāldın ālū-yı buĥārā, [190]ķara örük beş dāne, serbistān yigirme dāne. bularnı bir piyāle [191] suda ķaynatıp, yarımı ķalġanda aķ ķant birle şírín ķılıp, ılman [192] işmek kerek. ġıžāsıġa çala yançġan nōĥūt, aķlaġan māşnı [193] yaş toĥoy göşti birle yumġaķ sübit suyı birle yigey.

[194]eger kişiniij başı balġamdın aġrısa, anıij 'alāmeti : başı [195]aġır, uyuķusı tola, a'zāsı sus(t) bolur. anıij 'ilācı : bir sıķım [196]bādyānı bir yarım piyāle suda ķaynatıp, yarım piyālesi ķalġanda [197] süzüp elip, on miśķāl 'esel birle şírín ķılıp , ılman ķılıp işkey.

[198] balġamdın bolġan kiselge beridurġan şerbet : bādyān-ı resme,[199]bādyān-ı rūmí, <bād>reiji <b>oya, persiyān-ı şān her biri iki miśķāldin [200] encír ķaķı beş dāne. bu edviyelerni bir piyāle suda [201]yar(ı)mısı ķalġanda süzüp elip, on miśķāl gül-ķant 'eseli birle [202]şírín ķılıp işkeyler. ġıžāsıġa nōĥūt suyını işkeyler.

gül [203]- ķant 'eseliniij šaríķası : gül-i surĥnı yarım soķup, bir patman [204] 'eselge eliştürüp, ķırķ kün āftābda ķoyġay veyā gül-i surĥnı [205]yançıp, gülefke ileştürüp (iki sā'atke yaķın ķoyup [206]bir piyāle 'eselge ileştürüp), boş ķaynatıp işletkey.

eger kişi [207]-niij başı ķan<dın> aġrısa, 'alāmeti : hem közi yüzi ķızıl, aġrısı [208] itik, tomurı yoġan, aġzı şírín, pişābı ķızıl, a'žāsı [209] yinikrek bolur. anıij 'ilācı: on miśķāl aķ ķandnı yetti ķoşuķ suġa çıl [210]-lap süzüp elip, yarım ķoşuķ límō ķoşup, nāştāde iĥtiyār ķıl [211]- ġaylar, def'i bolur.

eger kişiniij başı āftāfnıij ķızıķ [212]-lıķıdın aġrısa, anıij 'alāmeti : başı muzdek, aġzı [213] ķuruķ bolur. anıij 'ilācı : aķ gülniij suyıġa kefek suyını [214] ķoşup, çılap çaplısa, def'i bolur.

eger kişiniij başı sovuķ [215] tegip ağrısa, anıij ‘alāmeti : başı muzdek, píşābı aķ bolur. [216]anıij ‘ilācı : mūr-ı mekkí beş puij ,‘amber bir miśķāl, zeytūn yağı [217] veyā küncüt yağı bir ser, hemmeni ilişturup, ŝalāya ķılıp, [218] ılman çaplısa, def‘i bolur.

[219] eger kişi şaķíķa bolup başınıij yar(ı)mısı ağrısa, sumuĥ-ı (samġ-ı oku!) [220]‘arabí bir miśķāl, afyōn beş puij , za‘fer< ān> iki puij hemmeni [221] yançıp, gülāf birle ĥamır ķılıp, kāġaznıij üstinige yuķķa yavıtıp [222]çaplısa, def‘i bolur.

eger kişi necūd boludurġan kisel bolup [223] ķalsa, gerdenige ot salıp asıp ķoysa, def‘i bolur, eger böri [224]-niij ötini tamızsa, hem def‘i bolur. höl mövelerdin oġlaķ [225] göştidin perhíz ķılmaķ kerek.

eger kişiniij bedeniniij [226] nıŝfı basmas ve tutmas bolup, fālec bolup ķalsa, fāleş [227] bolġandın iftidā ķılıp, tört künġıçe ma‘el-‘eseldin bölek [228] heş nerse işmesün. ma‘el-‘eselniij šaríķası : on miśķāl [229] ‘eselni yüz miśķāl suda ķaynatıp, yetmiş miśķāl ķalġanda [230] üç ġiŝŝe bolup, her küni bir ġiŝŝesini işkey, törtünçi [231] küni ma‘el-aŝūl şerbetni işkey. ma‘el-aŝūl şerbetiniij šaríķası : [232] bādyān yıltızınıij postı, kerte yıltızınıij pōstı, çiij-sey [233] yıltızınıij pōstı, ızĥır her biri iki miśķāldin. hemmeni bir pi[234]-yāle suda ķaynatıp, yarımı ķalġanda süzüp elip on miśķāl ‘esel elip on miśķāl ‘esel [235] birle şírín ķılıp, ılman işkey. ġıžāsıġa kebūter beçesi, nōĥūt [236] suyı, zíre, za‘fer<ān> bularnı yegey.

eger kişiniij közi ve yüzi [237] ve burnı ve ağzı ķıijġır bolup, ķalıp, laķve bolup ķalsa [238] ağzıġa keçe kündüz ceviz-i buvānı alıp sorusa, def‘i bolur. [239] ġabb-ı ıyāruĥnı yise, hem def‘i bolur.

eger kişiniij ķol, futı ti [240]-tirise, tuznı ķızıtıp, tevlep, aija soķup, ĥordap, cüma‘dın, [241] şarāf işmeklikdin perhíz ķılmaķ kerek, def‘i bolur.

### [242]bismi’ llāhi'r-raġmani’r-raġim

[243] *ibtidā míkunem be-nām-ı ĥudā* *gerd her āferíde her du-serā*

[244]eger kişiniij a‘žāları arķasıġa ķaytayıp teşneç bolup ķal [245]-sa, eger bu kisel sovuķdın bolsa, a‘žāları ağır, unutķaķ, píşā [246]-bı aķ bolur. ‘ilācı:

balġamdın bolġan kiselge beridurġan [247] şerbeti ki yoķķarı ötti, şol şerbetni

bergeyler. istisķā-yı zıķķí [248]-niij ‘ilācı: zinhār su işmegey. susasa anār şer[249]-beti işsün. ġıžāsıġa toĥoy göşti veyā ķoy göşti birle nōĥūt [250] suyı işsün. zíre ve bādyān salıp, ķaynatıp bermek kerek. [251] şerbetige çiij-sey yıltızınıij pōstı, kerte yıltızınıij pōstı, kerte yıltızınıij pōs [252]-tı, bādyān yıltızı, ķara boya yıltızı, ķars (ķarasp ?) uruġı, [253] sarıķ yövüy uruġı, resmí bādyān, rūm bādyānı, persiyān-ı şān, [254] tāl yıltızı her biri iki miśķāldin, gül-i suruĥ bir sıķım, [255] rāvend iki miśķāl, bir ser sirke, terre uruġı, bādirenc [256] uruġı üş miśķāldin, bir kāse sirkege çilap, bir keçe kündüz [257] turġuzup ertesi <küni> āhiste ķaynatmaķ kerek. yar(ı)mısı ķalġanda sü [258]-züp elip, altı ser ķant salıp, şírín ķılıp rāvendni soķup ileştürüp [259] şerbetdin bir ķoşuķ, kāsiní ‘araķıdın tört ķoşuķ, işmek kerek, def‘i bolur. [260] mücerrebdür.

eger istisķā ŝafrādın bolsa, ilikleri şişer[261]-ler. ‘ilācı: iskencebín buzūrunı (bu šaríķada ķaynatıp bermek [262] kerek. bādyān, sarıķ yövüy uruġı, bādyān-ı rūmí, kāsiní yıltızınıij 263 pōstını, her biri iki deremdin (kāsiní uruġı beş derem), terre [264] uruġı tört derem, kerte yıltızınıij pōstı bir derem üzüm sir[265]-kesi bir piyāle, ķant yetmiş miśķāl. bularnı ķaynatıp, ķıvāmı[266]-ġa keltürüp, bir ķoşuķ şerbetdin üş ķoşuķ kāsiní ‘arāķı, bādyān [267]‘arāķı bile ķoşup işmek kerek. cigerniij perdelerini açur[268]-lar. oşuķnı beršaraf ķılurlar.

‘ilāc-ı istisķā-yı šablí : ustūĥūdūs [269]üş yarım derem, cāvzebān veyā bā<di> renc boya iki yarım derem, [270] ebreşím-i ĥām üç derem, aķ ķant yeti derem, bādyān-ı rūmí [271] iki derem, kāsiní uruġı iki derem, it [272] üzümi iki derem, ķara boya yıltızı iki derem , bularnı ķaynatıp [273] süzüp, elip, şerbet ķılıp, işmek kerek. ma‘cūn-ı el-ķays-ı [274] cālínūsnıij šaríķası birle yasap yese, ĥafaķannı necūd boladur, [275]‘an kesel ki köhne teblerge, mi‘de aġrıķıġa ve ša‘am siijmegen [276]-ge ve çıķ turġanġa, žíķ an-nefeske ve ķan ‘ufūnetiġa nāfi‘dur, [277] cünd-i bídester bedeli ķunduz ķ(a)y(ı)rı , rubbüs-sūs <bedeli>zabā yıltızı, selíĥā <bedeli> dārçín [278] ve ķušš-ı telĥ, dār-ı fílfíl, māye-i āfyōn, za‘ferān, sümbül bular üç derem [279]-din cāvaşír <bedeli ĥınā suyı> bir derem, mişk bir deng, zer-nebāt, durunc, mürvārid-i [280] nā-sufta bular yarım deremdin, mūr-ı mekkí toķuz derem bularnı [281] yançıp, elgep, ‘esel bile yoġurup, her yegenide yarım derem [282] yegey.

ma’cūn-ı senceríniij ĥāŝíyeti : mi‘dege ķuvvet [283] berür, balġamnı keser ve

aġıznı ĥōş-būy ķılur, aġızdın [284]su kelürni def'i ķılur, ķursaķdaki ķurutlarnı öltürür, muĥālif [285] titired yellerni beršaraf ķılur ve ġurdeni ķaví ķılur, seij-i [286] mesāneni pāķ ķılur ve nāŝūr ʻilletini ve derd-i miʻdeni ber [287]- šaraf ķılur, şehvetni ziyāde ķılur, iştiĥānı açar, tenni saltın [288] ķılur, ŝıfatı: cevānı ve tuĥma-göz ve tuĥma-feşş her biri bir ser[289]-din maŝŝi(a)ķa (devirķa) iki derem, ķarnafli iki derem, ʻūd-ı ĥām, [290] ʻāķırķarĥa iki deremdin, bespāye (cevizniij surĥı devirķay) [291] bir derem bu edviyelerni soķup, elgep (ilgep), maʻcūn ķılıp, her ertesi bir miśķāl [292] yesün. boķrāš ġakím aytur: her hafta bu maʻcūnnı yese, ol kişi [293]-niij ġāceti tevipke ķalmas.

şerbet suvı alma şerbetiniij ĥāŝi [294]-yeti miʻdege ķuvvet birür, ĥafaķānnı ve ʻaşiyānnı basur, işteġānı [295]açar, ķursaķnı muġkem ķılur, iĥrācnı toĥtatur, ŝıfatı: otuz ser aķ [296] ķandnı ŝāf ķılıp, ķıvāmıġa keltürüp, yetmiş miśķāl alma [297]-nıij suyıge ķaynatķan bolġay. yar(ı)mısı ķalġanda [298]otuz miśķāl culāfke on derem aķ ŝandal ikek birle ikep [299] bir keçe kündüz çilaġan bolġay. bularnı hemmesini bir ķılıp [300] ķaynatķaylar yā ķuyūķ bolġay. on deremdin tā on miśķālġıça [301]yegey.

eger kimerseniij közige ters kirpik ünse, kesmek [302]kerek, yolup assa dert ķılur.

eger kişiniij kirpik ornı [303]ĥalınlap fışlaķ bolup aġrısa, kirpikleri tökülür. ʻilācı: toĥoy [304]tuĥmasınıij aķını semiz ot yapraġı, gül yapraġı yaġı. [305]bu edviyelerni zimāt ķılıp, yassa def'i bolur. [306] gül yaġınıij šaríķası tāze gül-i suruĥ on beş miśķāl, yüz [307] miśķāl künçüt yaġını ķoşup, şíşege ķoyup, ķaynatķay tā [308]yaķ ķalġunça.

eger kişiniij közi remed (yiijne asķō) [309]bolup aġrısa, çeşānı (ķızıl purçaķ)nı aķlap, iki miśķāl newāt-ı [310]mıŝrí, māmūrān-ı çíní bir miśķāldin bir keçe kündüz eşek [311]-niij sütige çilap süzüp elip sāyede ķurutup, hemmesini [312]ōbdān ġuvārġa oĥşaş yanşıp ŝalāya ķılıp, ol cerāĥatke [313]sepse def'i bolur.

eger kişiniij közi nāĥūne bolsa, [314]köydürgen mís iki derem filfil , dār-ı filfil, zaʻferān , terbūz [315]-nıij göşti. her biri iki yarım puijdın. sivri balıķ öti, [316] toġruijġu her biri beş puijdın. ķızıl ufa bir derem. hemmesi<ni> [317]soķup, ġuvārġa oĥşaş ŝalāya <ķılıp>sepkey.

eger kişiniij köziniij [318]aķıda ķızıl ķara meijġa oĥşaş dāġlar peydā bolsa, künderni [319]köydürüp eylise, def'i bolur.

eger kişiniij közi yaşaij ķurısa, [320]ıssıķdın bolsa, közi ķızıl; savuķdın bolsa, aķ bolur. anıij'ilācı : [321] basılıķunı, ya'ni küydürgen rūynı, on beş derem köfük-i deryā, [322] sarıġ ufa, nişābūr šuzı, yuyġan sāzence, ķunduz ķırı, sürme [323] sümbül her biri iki deremdin. ķarnafli, dāneker her biri bir [324] deremdin. ŝeberí, töve tabanı, beş deremdin. mūr-ı mekkí, nū [325]-şādūr, zercābe üç deremdin sarıķ ĥalíleniij pōstı [326] tört derem. hemmesini yanşıp, ġuvārġa oĥşaş salāya ķılıp, [327] sürme ķılıp šaršķay, def'i bolur.

eger kişiniij közige [328] aķ tüşüp ķalsa, aķ gülni obdan yanşıp, suyını çıķarıp, [329] 'esel birle ķoşup, köziniij içige tamuzıp ve hem žimāt [330] ķılıp üstünige çaplısa, def'i bolur.

köz türlüşüp közige peşşe [331] ve çivindek nime körünse, 'ilācı : ŝebri beş puij, ġāríķūn [332]-nı yanşıp, ķıl elgekdin ötkürüp, bir miśķāl ĥamır ķılıp [333] yumbulaķ ķılıp yegey, def'i bolur.

eger kişiniij közi şeb-i [334] kör bolsa šolanaraķ er kişige vāķi' bolur.'ilācı: bādyānnı [335] yanşıp, 'eselġa ileştürüp <közige> tamızsa, def'i bolur.

[336]eger kişiniij közi kündüz kör bolsa, bu hem erenlerge ķıfās [337]közlük kişilerge peydā bolur. 'ilācı: ķalā göştige buġdaynı yar [338]-ma ķılıp, salıp, ķaynatıp obdan ĥamırġa oĥşaş ezilip, ketgünçe [339] püşürüp (pışurup) yese, def'i bolur. munı heríse [340]dey'dur.

eger kişiniij közi 'āciz bolup, bir nimerseni [341] imtiyāz ķılıp kör'almısa, teşmegen mervārit, bir [342] miśķāl, māmírān-i çíní bir miśķāl, beş puij toġruij[343]- ġu iki miśķāl ķarnafli ve ža'ferān ve sürme her biri [344] beş puijdın ıparnı yançıp {beş} obdan ġuvārġa oĥşaş [345] ŝelāye ķılıp közige sepkey.

[346] eger kişiniij közi aġrısa köknārnı ne(b)bātı-ı mıŝríni mā [347]-mírān bilen ŝelāye ķılıp közge salmaķ kerek.

eger kişiniij közi [348] aġrısa ķızıl almanıij içige sarıġ yaġnı çıķ tıķıp, ĥamırnıij [349] arasıġa alıp, otġa kömgil. šā ĥamr ĥōp pışķay. andın kin ĥamır<-nı> [350]soyup almanı ıssıķ ıssıķ haķāsige muhķem taijmaķ kerek [351] def'i bolur.

[352]eger kişiniij kōzi ağrısa, neçe dāne ķarnafilni almanıij [353] içige (salıp ? ) almanı ĥamırnıij içige yörgep ošķa kömmek [354] kerek. ĥamır ĥōp pışķay. andın kin ķarnafilni almanıij içi [355]-din alıp, alma birle ikisini soķup ĥōp merhem ķılıp paĥta [356]- ġa alıp, ıssıġ su birle kōzniij arķasıġa taijmaķ kerek, def'i [357]bolur.

eger kişiniij emçiki ağrısa, eger ķandın ağrısa, emçek [358] ķızıl, uşuġı sarıķ bolur. eger balġamdın ağrısa uşuġı aķ ve [359] ķaramtul (kara metul ?) bolur. munuij 'ilācı: ūpa birle is [360]-kencevínni ķoşup žimāt ķılmaķ kerek, def'i bolur.

[361]eger kişiniij tizi ağrısa, aķturma uruġını tāze yaġ birle ķoşup [362] tiz ağrıķıġa ve laķveġa (laķdaġa ?) žimāt ķılsa, bek bolur.

[363] eger kişiniij ķulaķı ağrısa veyā sağru bolup ķalsa, balġam [364]-dın bolsa, 'alāmeti : başı ağır, uyuķası tola bolur. anıij 'ilācı : [365]ŝabri beş puij, terbōznıij göş<t>i, türbit ve maġmūde maķal [366]azraķ her biri bir ġiŝŝe. hemmini soķup beş pu ij ġārīķūnnı ķıl [367]elgekdin ötkürüp ķoşup, çiijsey suyıda yoġurup, ĥamır [368] ķılıp, dāne dāne ķılıp yutsa, def'i bolur.

[369]balġam def'i bolġandın kiyin çamġur uruġınıij yağını [370]ŝubġ şām ılman ķılıp, ķulaķıġa tamızġay, çamġur <uruġı-nıij> [371] yağınıij šarīķı : çamġur uruġını çala yaŋçıp, bir piyāle suda [372] ķaynatıp, yar(ı)mısı ķalġanda süzüp, elip, seksen miśķāl su, yi [373]-girme miśķāl künçüt yağını ileştürüp ķaynatsa, suyı tükep [374] yağı kalur.

eger kişiniij ķulaķı ağrısa, ŝafirādın bolġan kisel [375]-niij şerbeti ki yoķķarı ötti, şol şerbetni berse, def'i bolur.

[376] eger kişiniij ķulaķınıij içige cerāġat çıķıp, ķan yiriij çıķıp ağrısa, [377]eger yeiji peydā bolsa, aķ mūm iki derem, tört derem gül yağı, [378] altı derem kāşġar ūpasını ķoşup, ŝelāye ķılıp, merġem ķılġay.

[379] eger ıssıġdın ağrısa, kalā ötini iki berāber 'esel birle eliştürüp [380]köhne latta birle fetíle ķılıp, ŝubġ şām ķulaķıġa tamızsa, def'i [381] bolur.

eger kişiniij tili ağır bolsa, balġamdın bolsa, 'alāmeti : [382]<s>usamas, ağzıdın aķ su kelür. 'ilācı : bir ser ķıçını (çamġur uruġı) [383] bir piyāle suda ķaynatıp, yar(ı)mısı ķalġanda bir ķoşuķ sirkeni ķoşup, ılman [384]ağzıġa alıp, ġarġara ķılġay. ġıžāsıġa kebūter beççesiniij şorbası, nōĥūt [385]dārçíní, za'ferān yegeyler, def'i bolur.

eger kişiniij āvāzı pütüp [386]ķalsa, eger ķuruķ ıssıġdın bolsa, susap turar. aġzı ķuruķ, [387]tili ķattıķ bolur. eger savuķdın bolsa, anıij ĥilāfıdur. anıij ‘ilācı : [388] beş miśķāl neb(b)āt, beş miśķāl ķaymaķ muşkesini ķoşup yese, def‘i [389] bolur.

eger kişiniij fulab turıdurġan yöteli bolsa, yötelde ķuruķ [390]yötel bolmay az tola balġam hem çıķıp tursa, ĥāhí köhne bolsun [391]ĥāhí yeiji bolsun. anıij ‘ilācı: zofā ve ķara boya yıldızınıij pōs[392]-tı, çala yaŋçıp, her biri iki deremdin, persiyāvuşān, çiijsey uruġı, [393]bādiyān yıldızınıij pōstı, encír urūġı, çaķır şımaķ uruġı, her biri [394]bir deremdin. hemmeni bir piyāle suda ķaynatıp, nıŝfı ķalġanda süzüp [395]elip bir ser nebāt-ı mıŝrí bilen şírín ķılıp içkey. ġıžāsıġa nōĥūt suyı [396] içkey.

eger ķuruķ yötel bolsa ĥāhí yeiji bolsun ĥāhí köhne bolsun [397] şerbet(i) ĥaşĥa<ş> (metinde : ĥaşĥa) işmek (metinde : içmek) kerek. şerbet(i) ĥasĥāş (metinde : ĥasĥaş) köknār [398] uruġı ve köknārnıij postı iki yarım miśķāldin bir piyāle suda ķayna[399]-tıp yar(ı)mısı ķalġanda süzüp, elip otuz miśķāl ķant salıp, şírín ķılıp [400]işkeyler. ġıźāsıġa çüçe göşti yasımuķ, yumġaķ sübüt ķaynatıp ķatıķ [401]köknārnıij şırasını (=pōstı) ķoşup içkey.

eger kişi ķan tükürüp ķalsa [402]eger yötelmek birle veyā āh birle veyā tüp birle ķan çıķsa anıij [403]‘ilācı altı miśķāl enginarnı bir piyāle suda ķaynatıp yar(ı)mısı ķalġan [404]-da süzüp elip otuz miśķāl aķ ķant salıp ķaynatıp ķıvāmıġa kelgende [405]yene süzüp elip, ılman işkeyler. ġıźāsıġa arpa yasımuķ işkeyler.

[406]eger kişiniij mi‘desi aġrısa, eger yeldin aġrıġan bolsa aġrıķı [407]yötkülüp yürür. ‘ilācı: şerbet-i dinār işmek kerek kās{e}ní uruġını [408]çala yaŋşıp ve gül-i suruĥ her biri iki miśķāldin kās{e}ní yıl [409]dızınıij pōst ve kārzebān (kārzavān) sarıķ yögüy uruġı her [410]biri bir miśķāldin hemmeni bir piyāle suda ķaynatıp, nıŝfı ķalġanda [411]süzüp, elip üç ser ķant salıp, şírín ķılıp içkeyler. ġıźāsıġa nōĥūt <suyı> [412]içkey, arķasıdın ma‘cūn-ı kemmūní yigey.

ma‘cūn-ı kemmūnínij[413]edviyeleri yüz miśķāl zíreni (zirreni) üzüm sirkeside bir keçe kündüz [414]çılap, süzüp, elip, sāyede ķurutup, (ķurultup) yaŋşıp ķarı mūç otuz [415]miśķāl zencebíl, süzi köki her biri ķırķ miśķāldin toġruijġu ve[416]yā aķ tuz bir ser hemmeni bu dārūlarça üç berāber ‘esel birle yo [417]- ġurup bir miśķāldin tā iki miśķālġıça yigey

eger kişiniij [mi‘desi] [418]ŝafırādın ağrısa, susulıḳı tola aġzı açıḳ bolur. eger balġamdın bolsa [419]<s>usamas. aġzıdın su aḳar ‘ilācı: zencebíl ḳarı mūç, filfil-i derāz aġır[420]ḳarhā ve mūzāç her biri bir miśḳāldin, nebbāt yeti miśḳāl, ba‘zılar [421]nezdide bir miśḳāl ve zencebíl, filfil her biri iki miśḳāldin ve [422]nebbāt altı miśḳāl. hemmeni soḳup her ertesi bir engüştiniij uçıda [423]alıp meyle (meyl) ḳılġaylar.

[424]eger kişiniij mi‘desi sevdādın aġrısa, anıij ‛alāmeti aġzı [425]açıġ {aġzı} ḳızıp turar. anıij‘ilācı sevdādın bolġan kiselġa (ge) [426] beridurġan şerbeti, ki yoḳḳarı ötti, şol şerbetni bermek kerek. ḳāḳ [427]göşti, yeşil pörçaḳdek nimerselerdin perhís ḳılmaḳ kerek.

eger kişi [428]-niij mi‘desi aġrıp, yandurġan bolup ḳalsa, eger bu yanıp çıḳḳan ḳay [429]sarıḳ bolsa ŝafrādın turur. eger aḳ bolsa, balġamdın turur. eger [430]ḳara bolsa, sevdādın turur. eger ŝafırādın bolsa şerbet-i límō mü [431]-nāsipdur. eger sevdādın ve balġamdın bolsa şerbet-i bihí bermek [432]kerek. şerbet-i bihíniij ŝıfašı: yüz miśḳāl bihí aḳ ḳant ellik [433]miśḳāl ḳoşup ḳaynatıp ḳıvāmıġa keltürüp işkey.

[434]eger kişiniij mi‘desi aġrısa, bir tutam oġrı tiken, bir muşt ġurde [435]uruġı ve yıltızı bir muş(t) aḳ tuz bir muş(t) gül-i suruĥ bir muş(t) [436]yumġaḳ sübüt bularnı soḳup, ḳaynatıp, aşmaġan ḳapaḳnıŋ̂ içige alıp [437]mi‘desige tutmaḳ kerek. <s>usu<z>lıḳıġa dārçíní işmek kerek.

eger kişiniij[438]mi‘desi aġrısa bādyān-ı rūmíni bir keçe kündüz yamġur suyıda [439]turġuzup andın kiyin alıp sāyede ḳurutup (ḳurultup) her kün bir miśḳāl [440]veyā iki miśḳāl dāne ḳılıp, nehārda yemek kerek. teşneliki [441]hem ber-šaraf ḳılur.

eger kişi böri ötini nebbāt birle ḳoşup yise [442]mi‘de aġrıġı def‘i bolur.

eger kişige cā caratġu çıḳḳan bolsa [443]ḳumōçaḳnı ḳattıḳ birle sürse def‘i bolur.

eger kişiniij yüzi bisyār [444]sarıġ bolsa, zerāven(d), girdāver, edān, bular iki deremdin [445] ḳızıl porçaḳnıij un{n}ı, ḳızıl yasımuḳ<-nıij> un{n}ı, her biri beş deremdin [446]soḳup, elgep, toĥoy tuĥumınıij aḳı birle ŝelāye ḳılıp, yatar vaĥtıda [447]yüzige žimāt ḳılıp, yatıp, ertesi ḳoġun uruġını ḳaynatıp suyıda [448]yusa, yüzi nehāyeti rūşen çiraylıḳ bolur. nūr yaġıp turar.

[449]eger kişiniij burnı ķannap toķtamusa örmekçiniij öyini yaṅçıp [450] sirkede höl ķılıp burunnıij tüşükige ķoysa def‘i bolur.

[451] eger kişiniij burnı ķannap toĥtamısa [452] kebūter balasınıij ķanını píşānesige šalā ķılsa def‘i bolur.

[453]eger kişiniij burnı ķannap toĥtamısa (toĥtumusa), eşekniij [454]ķanını píşānesige šalā ķılsa def‘i bolur

eger kişiniij [455]burnı sasıġ bolsa, eşekniij píşābını burnıġa istinşāķ ķılsa def‘i bolur.

[456]eger kişi māşarā bolsa, anıij ‘ilācı: üç (üş) küngeçe evvel ķan alġay, [457] andın kiyin sürgi (sürke, metinde sürgi ) işmek kerek. andın kiyin ķızıl ŝandalnı [458]çapmaķ kerek. sürgi edviyeleri: temer hindí, ķara örük her biri [459]üş serdin, bularnı çiniġa salıp, çögünçe su ķoyup, seġerde ŝāf ķılıp, [460]iki ser yırıġan sütniij sarıġ suyını, bir ser gülāpnı koşup, ılman [461]ķılıp, işkeyler. ŝandalnı çapmaķnıij šaríķası : aķ ŝandal, ķızıl ŝandal [462] her biri beş puijdın, yigirme miśķāl yumġaķ sübütniij suyuge [463]ileştürüp, köhne böz latta birle zamān zamān šalā ķılmaķ kerek, [464]def‘i bolur.

yaraķannıij ya‘ni sarıķlaġannıij ‘ilācı :[465]her küni açıġ anār, tatlıġ anārnı ķoşup, şerbet ķılıp, bermek kerek. [466]ġıźāsıġa toĥoy göşti, nōĥūt suyıġa ve ķattıķ ķoşup işmek kerek, [467]anārnıij dānesini ķoşup işmek kerek.

eger kişi ishāl bolup [468]ķalsa, ĥāhí ŝafrānıij sebebi bolsun ve ĥāhí özge ĥılšdın bolsun [469] zırıķ şerbeti işkey. sovuķ şamāl, sovuķ su birle ġuslı ķılışdın perhíz [470]ķılmaķ kerek. ġıźāsıġa tep bergen ġurunçnı zırıķ (imlā: zarķ)[471]suyı ķoşup, işmek kerek.

mafāŝıl aġrıġı: eger kişiniij [472]ögeleride yel peydā bolup, aġrısa anıij ‘ilācı: ġāriķūn şerbeti iş[473]-mek kerek. šaríķası oldur kim: sennā- yı mekke beş miśķāl, nílūfer [474]-niij güli ve gül-i surĥ, persiyān-ı şān, bādyān, kās(e)ni uruġı her biri iki [475]miśķāldin, sōruncānnı çala yançıp, bir miśķāl serpistān otuz dāne, [476] ķara örük beş dāne, hemmeni bir kāse suda ķaynatıp nıŝfı ķalġan [477]-da süzüp elip on beş miśķāl şír-ĥış(t) veyā terencebín ķoşup bir [478] miśķāl ġāríķūnnı ķıl elgekdin ötkürüp, ılman ķılıp işmek ke [479]rek. ġıźāsıġa nōĥūt suyı, çüçüy toĥoynıij göşti, [480]

aķlaġan māş, höl yumġaķ süvüt ķoşup, yemek kerek.

[481]eger kişiniij söcesi aġrısa eger ķandın aġrıġan bolsa anıij [482]‘alāmeti aġrıġan yeri ķızıķ bolur ve ķızıl bolur ve közleriniij aķı [483]ķızıl bolur ŝāfan tomurıdın ķan almaķ kerek ŝāfan tomurı [484]dep putnıij oşuķınıij üstüdeki yoġan tomurı aytur ve ba‘zı ā [485]-demlerniij oşuķınıij yanıda hem bolur. hefte endām nehrālı[486]dan (nahru’l-badam oku !) bāselıķ, ekmel, ķıfāl, ģabl-el-zerā‘, aslīm. bu yette ķısmı [487]tomur ādemniij bilekide bolur bāselıķ digen tomurnı [488]ekmel-i nehrālıdın (nahru'l bādām oku!) dep, bu üş (üç) ķısma at birle atapdur. [489] {bu} tomur hefte endām degen tomur birle ķıfālnıij arasıda [490]toġraraķ turur. taĥtıda şeriyān tomurı bardur. eger bedeni ķı- [491]zıp nehāyeti ĥunlar ģālip bolup ķalġan kiselge bu tomurdın [492]ķan alur bolsa, neşterni tomurnıij yanıdın sançmaķ kerek. [493]eger tüz sançıp neşterniij uçı şiryān endek dāģil bolsa cerāģat [494]bolup, dert (derd için) ķılur. eger şeryāndın ķan çıķķudek bolsa, toĥtamas. [495]ne üçün ki şeryānnıij ĥūnı suyuķdur. ‘ilāc birle toĥtat’almaslar [496] ĥašar dur. heft-endām digen tomurdın hem bedelleri ķızıp aġrısa [497]ķan alur bu tomur bilekniij içi šarafıda bolur şiryān [498]yoķtur ķıfāl tomurı bilekniij üstide bolur hebele’z- zırā‘ tomurı [499]bilek astıdaki şāhlıķ tomurdur. uslīm degen tomur binŝir ve ĥinŝir [500]-niijarasıdaki toġraraķ yinçke tomurdur.

eger kişi silsil-el-bevl (sunı salasu’l-bavl oku!) [501]bolup ķalsa ya‘ní píşābı bí-iĥtiyār ķalsa, eger davāsını [502]soyġandın bolsa, anıij susulıķ tola bolup píşāb köymey kelür. [503]‘ilācı: gündereni sü‘deni berāber salıp, ķaynatıp ķant birle işmek kerek.

[504]eger kişi ķan píşāb ķılsa zırıķ şerbeti işmek kerek, def‘i bolur.

[505]eger kişi sūzek bolup ķalsa ĥāhí ŝafrādın bolsun ve ĥāhí bölek [506]ĥılš-dın bolsun, bu edviyelerni şerbet ķılıp işmek kerek, def‘i bo[507]-lur.<ilācı>bu turur: tere uruġı, bādreij uruġı, bādem uruġı, ķara buya yıl[508]-tızınıij suyı, neşāste, toġruijġu, çızġan yelimi, ĥūn-ı siyāvuş, günder-i [509] deryāyí ĥışāy şoĥlesi, her biri bir miśķāldin, çi ijsey uruġı iki misķāl, [510]āfiyōn bir miśķāl hemmeni soķup, bādyān suyıda yuġurup, toķaç [511]ķılıp her küni iki miśķālni yarım piyāle semiz ot suyı birle on miśķāl [512]ķant birle şírín yemek kerek. ġıźāsıġa aĥlaġan [513]māş, ökra aş, höl

yumġaķ süvüt köknārnıij şırasını ķoşup [514]işmek kerek.

eger kişiniij bedeni ķıçışķaķ bolup ķalsa ĥāhí bedenniij [515]ķuruķluķıdın bolsun ve ĥāhí höllükidin bolsun ‘ilācı hammām [516]-ġa barmaķ kerek. eger ġammām bolmasa, buğday kivekini sirke [517]-de, yuġurup ķıçışķaķ bolġan yerge aĥşamı çaplap ķoyup ertesi [518]ıssıĥ su birle yuyup assa, (atsa) ġammāmġa bedel bolur. [519]yine bir ‘ilācı: ōredān suyı birle yusa, hem def‘i bolur. [520]eger ķurut ķaķını yan͡çıp iki sa‘āt ıssıġ suda ķoyup ķolı birle [521]ovlap, ġubārġa oĥşa<ş> ķılıp, veyā açıġ ķatıķnı sirke [521*]-niij lāyı birle otuz miśķāl güngürt, on miśķāl güncüt yağı. hemmeni [522]ileştürüp üç ġaŝŝa ķılġaylar. her keçesi bir ġaŝŝasını sürkep, ertesi [523] ġammāmġa barmay veyā ġammāmnıij bedelini ķılġay

eger kiçik [524]balalarġa ķızıl çıķsa anıij ‘alāmeti: boyı ķızıp turur, nefesi bed būy [525]bolur ve uyuķusı kelmes, teşneliki ziyāde bolur. ‘ilācı: üç kün bolġan [526]-dın kiyin zinhār açıġ nerse yedürmegey tenķıyaġa sa’y ķılmaķ kerek. [527]evvelķı küni ikinci küni ķan almaķ kerek çilan şerbeti berse, hem [528]bolur.

eger kişiniij tişi ağrısa, üzüm, zāk, şōĥle, edresmen, bularnı berāber ķılıp [529]iki piyāle suġa salıp, ķaynatıp, bir piyālesi ķalġanda süzüp elip, ağzıġa alsa, [530]hergis tiş ağrıġı körmes.

eger kişi(niij) tişi ağrısa ve tişleri boşusa gül -i [531]suruĥ, yesimuķ, anārnıij nuşidur (navşādur oku!) za’fer<an> sarıķ çiçek. bu [532]hemmesini soķup, tişleriniij tübige bassa, def‘i bolur tiş ağrıķı körmes.

[533]eger kişiniij tişi ağrısa, ermenni, üç(e)me, yarımını (yelım oku!), [534] çekendānı ķaynatıp ağzıġa alsa, def‘i bolur.

eger kişiniij saķalı aķa[535]-rıp ķalsa, köhne sirkeniij lāyını ķarısurnā yaprağını ķara [536]ķarġa tuĥumısını, tere-tez kökini, pūdínanı, bularnı cem‘i ķılıp [537]soķup yetti kün başıġa çapsa, ķara bolur.

[538-539]eger kişi hemíşe saķal ve saçını alma suyı bilen ġalíle suyı birle yusa, [540] ķara bolur.

eger kişi ķara ķarġanıij míyesini ķurutup sirke [541]birle saç saķalıġa sürtse, ķara bolur.

eger kişi tırnaķlıķ balıķnı [542] ķurutup, yumşaķ soķup, saç saķalıġa sürtse, pat

aķarmas.

eger ki [543]-şi aķ lāleniij gülini aķarġan tükke sürtse, ķara bolur.

[544] eger kişi ıparnı köydürüp kalā öti birle aķarġan tükke sürtse, [545] ķara bolur.

eger kişi ķara ķarġanıij toĥumını aķarġan saçķa [546] sürtse ķara bolur.

eger kişi üç(e)me yapraġı, üzüm yapraġı, [547]ķara encír yapraġı, bularnı yamġur suyı birle ķaynatıp aķar [548] ġan saç saķalnı yusa, ķara bolur.

eger kişi üş miśķāl künder, [549] on miśķāl zerdek uruġı, on miśķāl ‘esel, bularnı piste maġızı [550]birle ġal ķılıp yese, źekerini bisyār ķā ‘im ķılur.

eger kişi bu [551]emriniij (bavāŝír (a.) oku!) dānesini ķurutmaķ üçün maķal [552] (mukl oku !) kendurus, nıĥ (kündür, zırnıĥ oku !) tuĥma hezār spendāne pos(t)-ı[553] biĥ, keber, bularnı berāber elip, soķup, elgep, ‘esel birle ve ķandnābōsı (nāz-bōy) [554] suyı birle ĥamır ķılıp ġabb etip, taş ayaġ veyā çaķçuķ [555] ayaġnıij tübini teşip, dārūlarnı otġa salıp ayaķnı kömürüp ķo [556]-yup tüşükidin dut bermek kerek. tā māķādıġa dūt yetkey.

eger [557] kişi bād-ı bevāŝır bolsa, balıķ-nıij üstüĥānını köydürüp yü-sey u[558]ruġı bıij uruġını berāber elip, yaġ tamurça ķılıp, bevāŝír bolġan [559] kişini üstide olturġuzup, dūt bermek kerek. def‘i bolur. [560]

eger kişi ķoġun uruġını şeker bile ķoşup yise, seiĵ-i meŝāne[(561)]-ni yoķ ķılur ve yene yetmiş adet müzeçnı soķup [562] toķaç ķılıp, yetti kün yedürse, <seng-i > meŝāneni yoķ ķılur.

eger kimerse [563] savoķ muzāç (mizāc (a.)oku!) bolsa iki miśķāl cevāní, on miśķāl [564] turp uruġı, iki miśķāl sarıķ çiçek, iki miśķāl zira (zirre) [565] iki miśķāl ķarnafil bir miśķāl za‘fer<ān> bularnı soķup ma‘cūn [566] ķılıp nāştāda yise, ĥōrāki bir miśķāldin hem savuķ yel kiseli [567] ber-šaraf bolup yiltizi kisilür. mücerrep azmādedur.

**bu bābta beźr el ġaź[568]-me, aķ gül uruġı bezr el kerāĥ**

**digen çü-sey uruġı, benefseç ve benefşeni [569] aytur.**

merŝād (firŝād oku !) digen üçme, cāşír bedeli kalānıij süti, çilçilān dep [570] yumġaķ süvüt, ķantūrūyūn, ķunduz ķırı, cāşā digen taķ süzisi, habb [571] -ul ġārı, ķavaķ uruġı, ĥuĥ dep şeftālūnı aytur. zāryānç (zāric (f.) Berberis oku!) [572] ādem

bādyānı, riŝâŝ, upa, saķanķur digen neheij-niij pōstı, lisānil- [573] śar (a.lisānü'ś-śevr oku!) ve ķara sayūn dep kābusbānnı aytur.

[574] kerbüze digen yumġaķ sübütdur kemāfetyos (kemāfītus oku ! Grekçe ) [575] dep çiijsey uruġını aytur.

sindūrūs digen ŝamġa [576] aķsi be'et digen sūrincān şaķāyıķ şaķāķıl digen aķ gül. ķākíneç [577] (ķāķnaç oku!) digen ĥıšāy şoĥlası ķaršım (ķıršım, ķuršum oku!) zaraijzā [578] ķarpe, ķannefele,ķavānüs, ķuş-nıij taşlıķı, ķaşa bādereij (bādreij oku!) [579] ķışad, šerre, pındıķ, piste, netrūn, şulte, nebaķ, sídanıij mövesi (f.míve ) [580]dur.

nesāseç, nişsite (nişeste ?), na'ne, süzi köki, neĥāle (a.nuĥāle oku!), [581] köpük, meri, kipek sirkesi, meġāś, ŝaġrā anārı (dict. yavā anār), lā-den, [582]şepnām, kera'í pāyçe göşti, keriş öpke aġzı, kemāt eşek merdeki, šalġíb, [583]sunıij köpüki, ĥasek, tömür tiken, ĥarfe, hezār spendāne [584]ġabb ˙žavber, ķoçura mūçesini aytur.

zāçzāķ irsa çıġırtmaķ (çaġırtmaķ), [585]eşter (uştur oku !), ġāz digen hiij ezriyun, hāķ esmet sürme, rū-tebeĥ ,[586]devirķay, şiķaġu, ķumķaķ, heberí, āftāp-perest, žerūyí, inek pōstı, [587]mālíĥūya, āftāp-perest, potiç süzi, şirĥeştí, talġa tüşken şekerdur.

[588]cā-deres, tirıķ, besbese, cōznıij ķısırıġı, ce'ed, dımışķ, pursiadşān, [589]şaķāķul, yavā zerdek, 'eşķ dāne, kerā-cās, ķara örük, gül, ĥatmi, aķ [590] lāle, sebūs, kibek, 'edes yesimuķ, nārinc, açıġ anār bedeli zırnıĥ, [591]serbistān bedeli çılan, asıġnah (ıspanāc ? oku. gr. f.) bedeli yumġaķ süvüt, temri hindí [592]bedeli ķarı örük, [593] şírĥışt, yırıġan sütniij sarıġı, insūn bedeli ādem bādyānı, ferzayūn(farfiyūn, oku! Euphorbium) [594]bedeli cōz-bevā, 'aķır ķarġa bedeli egir cündifset (cündibídest oku!) [595]bedeli ķunduz ķırı, ġaznıij küncüt yaġı, muzec şaĥār [596]salíĥa bedeli dār-çín, bādreij-i būya bedeli ķāvūsbān ot digen [597]çiij-sey uruġı, ġabb-en-níl digen aşķı-píçen uruġı, ġāriķūn bedeli [598]aķ ücmeniij yıltızınıĝ pōstı, mesteki devirķay ( daima devirķa yazılı ) ,[599]apnatın (afanciyūn) bedeli yulġun, siçeki, [600]sümbül sefíd, çaġırtmaķ yıltızı, ĥanšıl-it-tarbuzi afitamūn (aķan [601]tiyun oku!) sarıķ yögüyniij uruġı, žırķ siyāh bedeli siyādāne, [602] ġalaba bedeli şumşa köki, pāníd, şeķar, man'ül, bādāraij-i rūmí, suĥta [603]nūs dítí, aşķa digen açıġ taş, şitereç, ōredān, şamíz, siyādāne, ġabb-[604]al-ġār bedeli ríyūnd (rívand) şeker-i surĥ, 'esel ķantaryūn

oġrı-[605]tiken, zencebíl, aķ çeçek, zu'l-biĥān (ĥoluncān oku!), ķızıl çeçek, pílpil, mūç [606]( mariç oku! ) ġadvār (Farsça zadvār için cadvār, oku!), pārpe, zernebāt, bōzurġa [607]ġeble digen sarıġ porçaķ, sarıĥ suna, za'fer, cercere (cārcārí oku!), zārġūn (belki çārcūn okumalı. Hülle der muskatnuss, muskatblüte), [608] ekl-el-melik ( iklílü'l melík oku !) ķarġa tırnaġı, enbeşşölb ('inābü'ś [609]- sa'leb oku! ), it üzümi, bedz-el-keten, zıġír, delir, turbid (skr.tripuša), cādişír [610](cāvşír,p. cāvşír oku!) ĥına suyı, musbet sarıķ çiçek, indāne, yumġaķ [611]süvüt uruġı,'erūķ ('urūķ oku!)-i zerdcōbe (zerd-çōb oku!) tuĥmı, keśūś (ķuśūś ?), [612] sarıĥ yövüy uruġı, ķaşrılremān ( kişrü'l-rummān oku!), anār pōstı, [613] ġasek, oġrıtiken, ķasšer (ķustul ? oku!) bedeli taġ piyāzı, esfidāç ( isfidāç,[614]isfidāc, isfídāc, isfidāb oku!), upa, ziriķ zırıĥ, peski, meyāĥ, sōs, ķara būya, ˙žerpe, semiz-ot, [615]nārcīl ķıçı, besl-el-ġār, beyāvān piyāzı, engūr-ı şifa şoĥla, zıyıķ (zıbaķ oku! ) [616]símāp, mişmiş örüķ, nātrūn, toġru ijġu, böri ( būre oku!) hiij, [617]çelġōze (çalġūza oku!), piste, aŝl-ül- kibri, kerpe yıldızı, peçel ( fuçul oku! Radies), [618]aķ turma, māş-hízām (?), reyġān, hindevā, kārs, beźr-el keşíp sarıĥ yövüy [619]uruġı, gerz (gezer ? ), zerdek, beźr-ül- letķa, çamġur uruġı, ŝermel (sermek oku!), [620]hezār spendāne (sipandān) = hezār ispand ), edās, zencebíl, ŝaġır (?), süzi [621]köki, kemmuní digen zíre, ibn-i 'arās digen ķara būya, açāŝ ( içças oku!), şāplōš [622](şāh balūš oku !) digen ķara örük, ispōyetisp (isfid ? ) digen ķara būya yıl[623]tızı, aŝl-ül- ķaŝb ķomuş yıltızı, ermiyā digen nūşīdur ( nauşādur oku!), [624]bezenā nezenā digenler ĥınā dur

beźr al-ķāş digen terre uruġı, beźr-[625]el-urdi (beźr el vard oku!) digen gül uruġı, bā-direç (bādruç oku!), gülreyġān, [626]şe'r-el ġay, şe'r-el ĥıyār, şe'r -el ārž, sāķ-el asūt (sāķ-el esvād oku!) bular [627] persi yāvşāndur.

tamāmu'l-mülk digen yalġuz (yalpuz oku!), merzeijüş, [628]taķ süzisi, petrāsālayūn (fušrāsāliyūn gr. oku!) digen taķ çiij -seyniij [629]uruġı, ŝeltep (ġiltít oku! ) hiij,bāderec ( bādruç oku! ) taķ gül reyġānı, şeb [630] yemení (şebb-i yemení oku!), zāk, ruĥām taķ çiçeki, ābār digen köydürgen [631]ķurġuşun, ķılķatar digen şahār, şaĥār-i saĥte kāmıġa digen sefíd [632]mühr (muhr oku!) (coloquinthe), şebrem (şibram oku!), cenglik, ķanturdeyūn (ķanšūríyūn oku!), [633]paķa yotķanı, ze'rūr (zu'rūr, mispıl oku!), taķ alması, ķalķadūs (ķulķadis oku!), [634]sarıġ zāķ, zerāven(d)

teşi (tişi ? ), mūze sedri digen **635**mercān yıltızı, šerāşte (oku! tarāsís = aegle marmelos oku!) böri serımsaķı, mulūĥıya **636**ĥıšāy şoĥlası, nişāste semiz ot uruğı.

eger mazlūm kişiniij içidin ĥūn **637**barıp toĥtamusa, ķara sürmeni tuĥumnıij sarıġı bile ķoşup perçige **638**(farc oku! ) şāf ķılıp ķoysa, ĥūn turġay. mücerrepdur.

köz ağrıġıge tuĥum **639**-nıij sarıķını alıp, küncüt yaġı birle eliştirüp (ileştürüp), paĥteniij arasıġa **640**alıp kök lattaġa yörgep, közge taijsa def'i bolur.

yene köz ağrısa **641** aķ gülniij suyı birle 'eselni eliştürüp közge sürse, def'i bolur.

**642**ve yene köz ağrısa bādyānnıij suyı birle 'eselni elişturup köz **643**ge sürse, def'i bolur.

**644**eger kişiniij ferzendi bolmısa, toşķan mayaķını mide ķılıp **645** küncüt yaġı birle ġel ķılıp, mazlūm kişiniij ferçige ķoyup, **646**andın <kin> yaķıllıķ (yaķınlıķ) ķılsa, bí-şek oġul ferzendi bolġay **647**bolġay inşāallāh. bu işini mazlūmísıġa aytmaġay pinhān tutsa, **648** ĥaŝíyet berür. mücerrepdür.

**649** gaij-zedā tartıdurġan merāžnıij (merež oku! ) dārūsı : iki **650**miśķāl símāp, iki miśķāl kök taş, iki miśķāl mūze **651**iki miśķāl ılan göşti, iki miśķāl ķara mūç, bir yarım ser ķumu **652**çaķ, bir ser cāziben (cauz-bun oku!), bir miśķāl gül-i suruĥ, tört miś- **653**ķāl çuķķa tamaķu, bularnı bir ķılıp, gaij-zede tartķay, yetti kün **654**tükegey, otuz bir kün perhís ķılġay yeydurġanı yetti miśķāl símāpnı **655** öltürgey, iki miśķāl ġalíle-i kabulí iki miśķāl ġalíle-i zerġí, iki miśķāl **656** ġalíle-i siyāh, iki miśķāl balíle ( balílec için ) iki miśķāl ķarı mūç, bir **657** yarım ser ķarı şeker. bularnı bir ķılıp yetti parça ķılıp her birini **658**bir kün gül-i suruĥnıij suyı birle tişige **659** tegürmegey yegey, tişige tegse, tişi tüşüp ketür. ķırķ (kün) perhíz **660** ķılġay.

**661** melhem (f. merhem)niij edviyeleri: iki miśķāl símāp, iki miśķāl **662** kök taş, iki miśķāl mūzí, iki miśķāl ılan göşti, iki miśķāl şūre, **663** iki miśķāl güngürt, beş miśķāl ķomuçaķ, iki miśķāl mūm. bular **664**-nı bir ķılıp bir çíne ĥām ķaymaķnıij çikirtekini çıķırıp atıp, bu **665** dārūlarnı ķaymaķ yaġıge salġay, köbüki tükegünçe (tüke-) ķaynat- **666** ķay, andın her ķaydaġ cerāġetke sürse, şifā tapķay. yellik nerse- **667** lerdin perhís ķılġay.

*'ayıb ķılmanġ ĥašımda bolsa nūķsān*
*özüm bí- ġalā men köijlüm períşān*

İbn-i Ķutluķ Mullā Toĥ Niyāz Yötkegen

TERCÜME

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adı ile.

Hamd, alemlerin rabbi olan Allah'a mahsustur.

(Hayırlı) akıbet Allah'tan korkanlar içindir.

Salât ve selam Allah'ın resulü Muhammed'e, onun ailesi efradına ve sahabelerinin cümlesine olsun.

18. **Bu bölümde nabız yoklamanın beyanını söylerler.**

19-20. Nabız yoklamada önce dört parmağı nabzın üzerine koymalı.

20-22. Eğer hastanın nabzı hafif olup çabuk çabuk atsa o hastalık safranın fazlalığındandır. Safra kuru ve sıcaktır.

22-24. Eğer hastanın nabzı düz olup yavaş yavaş atsa, o hastalık sevdadandır. Sevda kuru ve soğuktur.

24-26. Eğer hastanın nabzı kuvvetli olup sert ve yavaş yavaş atsa, o hastalık balgamdandır. Balgam nemli ve soğuktur.

26-27. Eğer hastanın nabzı kalın ve kaba olup, hızlı atsa, o hastalık kanın fazlalığındandır. Kan nemli ve sıcaktır.

28-30. Eğer hastanın nabzı yılan gibi dolanıp uyuşup karınca gibi sürünüp (karıncalanıp) atsa,ölüm işaretidir. Buna fazla ilaç vermek gerekmez.

30-31. Eğer hastanın nabzı düz (düşük) olup durmadan atsa, sıhhatliliğin işaretidir.

31-32. Eğer hastanın nabzı hızlı hızlı (ve) devamlı atsa, ölüm işaretidir.

32-34. Eğer hastanın nabzı hızlı da atıp kalın (ve) ince de atsa, Safra ile Balgam'ın birlikte olması(nın) işaretidir.

34-36. Eğer hastanın (nabzı) ince (ve) kalın boş atsa veya bazen kalın (ve) dürüst ve bazen ince (ve) boş atsa, sevda ile kanın birlikte olmasının işaretidir.

**37. Bu bölümde idrarı tanımanın beyanı(nı) (söylerler)**

38. İdrar dört çeşit olur:

38-39. Eğer hastanın idrarı ak olsa, soğuk balgamdandır.

39-40. Eğer hastanın idrarı kızıl olsa, o hastalık kanın fazlalığındandır.

40-41.Eğer hastanın idrarı siyaha çalsa, o hastalık kuru (ve) soğuk sevdadandır.

41-42. Eğer hastanın idrarı sarı olsa, o hastalık kuru (ve) sıcak safradandır.

**43. Bu bölümde insanın vücudundaki nesnelerin beyanını söylerler:**

44-46. İnsanın vücudunda dört nesneden daha seyyal (akıcı) nesne yoktur. Önce kan. İkinci safra. Üçüncü balgam. Dördüncü sevda.

46-47. Kanın yeri (kara) ciğerdir. Bunun tadı tatlıdır ve rengi kızıldır.

47-48. Safranın yeri öddür. Bunun tadı acıdır.

48-49.Balgamın yeri akciğerdir. Bunun tadı kötü yemek (beslenme)tir.

50-51. Sevdanın yeri dalaktır. Onun tadı da acıdır.

**52-53. Bu bölümde insanın bedenindeki hastalığın mizacını bilmenin beyanını söylerler:**

54. Eğer kişinin bedeni sıcak olsa, mizacı nemli (ve) sıcaktır.

55. Eğer kişinin bedeni soğuk olsa , mizacı kuru (ve) soğuktur.

56-57. Eğer kişinin mizacı nemli ve soğuk olsa, bedeni yumuşak olur.

57-58. Eğer kişinin bedeni sert olsa, mizacı kuru (ve) sıcaktır.

58-59. Eğer kişinin bedeni orta hal olsa, mizacı mutedildir.

**60-61.Bu bölümde zikredilen nesnenin sebebinden olan hastalığın işaretini söylerler:**

62-68. Safradan olan o hastalıklar ise: baş ağrısı, yarım baş ağrısı (migren) çekmek, yüzünün yarısı ağrımak, dili kurumak, boğazı kurumak, cildi sarı olmak, saç ve sakalının ucu yarılmak, uzuvları gevşemiş olmak, kulunç olmak, dalağı ağrımak, idrarı tutulmak, salyası artmak, hazımsızlık (çekmek), daima susamak(dır). Bu işaretlerin hepsi Safra'dandır.

68-72. Kan'dan olan hastalıklar ise : ateşi artmak , başı ağrımak, boğaz ağrısı olmak, diş ağrısı çekmek, kalbi çarpmak, adaleleri ağrımak, alnı ağrımak, kulağı

ağrımak, gözü ağrımak (dır). Bu hastalıkların hepsi Kan'ın fazlalığındandır.

73-79. Balgamdan olan hastalıklar ise : ağzından kara su gelmek, saçı-sakalı çabuk ağarmak, kulunç ağrısı (çekmek), beli ağrımak, vücudu gevşemek, böbrek ağrısı (çekmek), sar'a olmak, yüz felci olmak, eli ayağı titremek, çok susamak, dili ağır olmak, gözden yaş akmak, kurt (ve) solucan olmak, öksürmek, gece körü olmak, acı geğirmek, daima uyumak(tır). Bu hastalıkların hepsi Balgam'ın fazlalığındandır.

80-84. Sevda'dan olan hastalıklar ise : ağzı acı olmak, ağzı kötü kokmak, gözü bulanmak (puslanmak), bir şeyden daima endişe etmek, kötü (dağınık) rüyalar görmek, içi sıkılmak, daima konuşmak, gözü ağrımak, unutkan olmak (tır). Bu hastalıkların hepsi Sevda'dandır.

**85. Bu bölümde bu dört çeşit hastalık(lar)a yapılan ilaçları söylerler :**

86-89. Eğer (kişi) Safra'yı azaltacağım dese; bir narın çekirdek(ler)ine (tanelerine) bir o kadar gül suyu koyup, şerbet edip, bir gece gündüz odada dinlendirip, bir bir miskal engebini (bal) karıştırıp, üç gün aç karnına içse, safrayı keser.

90-92. Eğer (kişi) sevdayı azaltacağım dese ; safran ve balı karıştırıp, her gün aç karnına üç sabah yese, sevdayı ortadan kaldırır.

92-95. Eğer (kişi) balgamı azaltacağım dese ; Zencefil (tüm çiçek), Çin Biberi (Karnı Yarık) ve Seliha (Boşı Kökü)'yı karıştırıp, iyice ezip, hamur edip (macun haline getirip) üç gün aç karnına yese, Balgam ortadan kalkar.

96-99. Eğer (kişi) Kan'ı azaltacağım dese ; Demir-hindi'yi, Kara Erik'i ve Gül suyunu karıştırıp, şerbet edip, üç gün aç karnına içse, bedendeki bütün kötü kanlar temizlenir. Kan itidaline (normal haline) gelir.

**100-101. Bu bölümde vücud(un) sağlıklı olduğu vakitte gereken ilaçları söylerler :**

101-103. Eğer safra fazla olsa, İskencibin'i Şeker ile yahut Limon Şerbeti ile içsin. Sıcak nesnelerden perhiz yapmak gerek(ir).

103-105 Eğer Sevda fazla olursa, Koyun eti (ve) Buğday ekmeği(ni) Yumurtanın sarısı ile karıştırıp yesin. Tatlı nesnelere rağbet etmeli. Acı nesnelerden perhiz yapmalı.

106-107. Eğer kan fazla olursa, çilan şerbeti içsin. Et (ve) emsali tatlı nesnelerden perhiz etmek gerek(ir).

108-117.Eğer safrayı ve kirli kanı def etmek için, bütün hastalıklardan halas olmak için : üç miskal kara boya kökü , üç miskal kavun kökünün kabuğu, üç miskal sarı çiçek tohumu, üç miskal ak turp tohumu, bir miskal yedreşmen tohumu, üç miskal ak tuz. Bunları karıştırıp verse safrayı ber-taraf eder. Hıltları dönderir. Kemikleri hafif (sağlam) yapar. Yüzünü kızıl eder. Bunun ………. Semender Hakim, Ersitus (Aristotales) Hakim, Bokrat (Hippokratus) Hakim, Sokrat (Sokrates) Hakim, Camas (Camasb) Hakim, Calinus (Galenus) Hakim, Aflatun (Platon) Hakim, bu yedi hükema ittifak etmişlerdir.

117-126. Eğer kişinin başı dönse veya suyu çok içer olsa veya avuç içi sıcak olsa veya tabanı sıcak olsa : Semizotu tohumunu suyunu sıkarak yedi miskal şeker karıştırıp, şerbet edip, aç karnına içse (sıkıntısı) defolur. Ondan sonra bu karışımı içmeli : Beş dirhem sene(meke), yedi dirhem hıyar, bir dirhem ravend, iki dirhem menekşe. Hepsini bir kase suda kaynatıp, yarısı kaldığında süzerek eleyip, yedi dirhem şeker ile karıştırıp ılıtıp içmek gerek. Gıdasına soyulmuş maş, oğlak eti veya küçük tavuk (piliç) eti yemek gerek.

126-131. Eğer insanın iki kürek kemiğinin arasında veya belinde romatizma (yel) olup, yakarak ağrısa; ilacı : ak sandal, çin ravendi, kızıl gül, kara kimyon, kuş üzümü, arpa unu, yaban marulu (hindiba)'nın tohumu, ıspagul. Her biri bir miskalden ince ezip, hamur edip ağrıyan yere vurmak gerekir. (Kişinin sıkıntısı) defolur.

131-135. Eğer kişi bu ilacı içse bedeni tamamen sağlıklı olur : Damla sakızı bir miskal, içi boşaltılmış ak türbiti bir miskal gülsuyunda ezip bir miskal şeker karıştırıp üç gün yatmadan önce sıcak su ile içmek gerek. Midede olan her rutubeti yok edip saf olur.

136-142. Perhizsiz içilen karışım : Eğer insan bu karışımı içse, safradan olan bütün hastalıkları bertaraf eder. Üç miskal sarı halile kabuğu, iki miskal demir hindi, bir ser kızıl gül, bir ser kara erik, iki miskal kara erik, iki miskal menekşe, iki miskal kızıl ünnab veya çilan. Bu edviyeleri kaynatıp yarısı kaldığında süzüp eleyip verse kudret helvası ve manna (şir-heşt) ile karıştırıp içmek gerek. Çok fayda eder.

143-146. Eğer kişide epilepsi (sar'a) peyda olsa, bu edviyeleri yese surincan, sarı halile, seber (öd ağacı) bunları hafif dövüp bal ile hamur edip bir buçuk miskalden yese, epilepsi (sar'a) def olur.

146- 151. Eğer kişide öksürük olsa bu edviyeleri Hazreti İskender öksürük için terkip etmiştir. Öyle ki sengdane kabuğunu pişirip bir miktar zamk-ı Arabi ve Rubb-sus, iki miskal, iki miskal, hıyar tohumu bir miskal, nişasta (ve) nar bir miskal, ayva tohumunun suyunu ispagul suyu ile pişirip kaynatıp nohut gibi tane edip dilin altına saklasa elbette o öksürük def olur. Denenmiştir.

152-160. Eğer kişinin nefesi tıkanıp öksürük olsa, önce o kişinin iki kürek kemiğinin arasından körünge yakın yerden hacamat etmek gerek. Ondan sonra kadın saçı ve şan menekşe, her birisinden beş pung. Anasonu yarım dövüp beş pung kara boya kökü yarım dövüp beş pung keten tohumu. Bunların hepsini bir kase suda kaynatıp yarısı kaldığında saf edip (süzüp) üç miskal şeker ilave edip (hastaya) vermek gerek. Gıdasına maş, badem sütü ile vermek gerek. Soğuk su, acı nesnelerden perhiz etmek gerek.

160-163. Eğer kişi öksürük olsa, bu şerbeti içmek gerek. Nilüfer, menekşe, çilan, meyan kökünün kabuğu, her biri dört miskalden. Üç ser şeker. Hepsini suya atıp kaynatıp süzüp eleyip sıcak içmek gerek.

163-166.Eğer kişi müzmin öksürük olup hiç ilaç fayda etmiyorsa, sarımsağı yedi gün aç karnına pişirip yese, menfaati büyük olacak. Öyle ki Mevlana Yusuf rahmetu'llahi aleyhi söylemiştir ki : Nazm :

167. Eğer av etini pişirir ve yersen müzmin öksürük için iyi gelir.

168. Ve eğer sabahları pişirmeden yemek yersen bu uzun solucanları def eder.

169-170. Eğer kişi geyiğin ödünü nöbet (şekeri) ile karıştırıp yese, öksürüğü defolur. Çok denenmiştir.

170-172. Hazret-i Şeyh Matakaddemler derler ki (kişi) gül encebin yani gülkand balını ekmek ile gıdasına karıştırıp yese tüberkülozun kökünü keser.

172-176. Molla Kutb Adem derler ki (bir) kimseyi öksürük tutup, gece rahatsızlık çekse, bu hapı yapıp yesin. Afyon, meyan kökü, zamkı Arabi, nişasta hepsinden aynı miktarda dövüp eleyip yabani haşhaşın suyu ile hap edip vermek gerek.

177-179. Eğer  (kişi) kuru öksürük olsa, limon şerbeti münasiptir. Limonun yerine pudine, suze kökü, badyan, kara erik hepsinden kaynatsa, ta limona karşılık olur.

179-183. Eğer kimsede müzmin öksürük olsa, hiç ilaç fayda etmese, kırmızı gül, nöbet şekeri, badem içi, kişniş üzümü, bunları hafif dövüp, tane tane (hap) edip her gün aç karnına üç taneyi yese, eğer yüz yılki öksürük olsa hemen defolur.

183-185. Eğer kişi boğmaca olsa eğer sıcak fazlalığından olsa ılık suyu badem yağı ile içse taze tereyağı yese def olur.

185-187. Eğer kişinin başı safradan ağrısa, alameti : Ağzı acı, gözü ve yüzü kızıl olur. Bunun ilacı : Ak sandal beş pung, yarım bardak kişniş üzümü, yumgak sübüt suyu ilave edip pamuk ile zaman zaman kompres yapsa, defolur.

188-193. Safradan olan hastalıklara verilen şerbet : menekşe, kırmızı gül, hindiba, yarım dövüp her birinden iki miskal, Buhara eriği (ve) Kara erik beş tane, kırmızı ünnab yirmi tane, bunları bir kase suda kaynatıp yarısı kaldığında ak şeker ile tatlandırıp ılık içmek gerek. Gıdasına yarım dövülmüş nohut, soyulmuş fasulyeyi, piliç eti ile yumgak süvit suyu ile yesin.

194-197. Eğer kişinin başı balgamdan ağrısa onun alameti : Başı ağır, uykusu devamlı, uzuvları gevşek olur. Onun ilacı : Bir sıkım badyanı bir yarım kase suda kaynatıp yarımı kaldığında süzüp eleyip on miskal bal ile tatlandırıp ılık edip içmeli.

198-202. Balgamdan olan hastalığa verilen şerbet : Adi kuru üzüm, Rum üzümü, Yabani oğul otu, baldırı kara, her biri iki miskalden, kurumuş incir, beş tane, bu edviyeleri bir kase suda kaynatıp yarımı kaldığında süzüp eleyip on miskal gülkand balı ile tatlandırıp içecekler. Gıdasına nohut suyunu içecekler.

202-206. Gülkand balının yapılışı : Kırmızı gülü yarım dövüp bir batman bala karıştırıp kırk gün güneşte koymalı veya kırmızı gülü ezip gül suyu ile karıştırıp (iki saate yakın bırakıp bir kase bala karıştırıp) hafif ısıtıp içecekler.

206-211. Eğer kişinin başı kandan ağrısa, işareti : Hem gözü, yüzü kızıl, ağrısı keskin, nabzı kalın, ağzı tatlı, idrarı kızıl, azası daha kuvvetli olur. Onun ilacı: On miskal ak kandı yedi kaşık suya karıştırıp süzüp eleyip yarım kaşık limon ilave edip aç karnına kullanacaklar, defolur.

211-214. Eğer kişinin başı soğuktan dolayı ağrısa ; onun işareti : Başı buz

gibi, idrarı ak olur. Onun ilacı : Mürrü safi beş pung, amber bir miskal, zeytin yağı veya küncü yağı (bir ser), hepsini karıştırıp merhem yapıp ılık kompres yapsa def olur.

214. Eğer kişinin başı soğuktan dolayı ağrısa; onun işareti : Başı buz gibi, idrarı ak olur. Onun ilacı : Mürrü safi beş pung, Amber bir miskal, Zeytin yağı veya Küncü yağı (bir ser), hepsini karıştırıp, merhem yapıp ılık kompres yapsa def olur.

219.Eğer bir kişinin başının yarısı ağrısa, samg-ı Arabi, bir miskal, afyon safran hepsini gül suyu ile hamur yapıp kompres yapsa defolur.

222-225 Eğer kişi hafifçe terlemeden dolayı hasta olup kalsa, boynuna yara otu asıp koysa defolur. Sulu meyvelerden oğlak etinden perhiz etmek gerek.

225-236 Eğer kişi bedeninin yarısı basmaz ve tutmaz olup, felç olup kalsa felç olduğu günden başlayarak dört gün bal suyundan başka bir şey içmemeli. Bal suyunun yapılışı: On miskal balı yüz miskal suda kaynatıp yetmiş miskal kaldığında üç kısma bölüp (ayırıp) her gün bir kısmını içsin. Dördüncü günü … suyu şerbetini içsin. ….. suyu şerbetinin … anason yıldızının kabuğu, kerte yıldızının kabuğu, çing-sey yıldızının kabuğu, izher. Her biri iki miskal. Hepsini bir kase suda kaynatıp, yarısı kaldığında süzüp, eleyip on miskal bal ile tatlandırılıp, ılık içmeli. Gıdasına genç güvercin, nohut suyu, kimyon, safran. Bunları yemeli.

236-239. Eğer kişinin gözü ve yüzü ve burnu ve ağzı çarpılıp kalıp, felç olup kalsa, ağzına gece gündüz küçük hindistan cevizini alarak emse def‛ olur. İshal hapını yese yine def‛ olur.

239-241. Eğer kişinin kolu ve butu titrese tuzu ısıtıp ……, ona…., cumadan başlayarak şarap içmekten perhiz etmek gerek, def‛ olur.

**242. Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adı ile**

**243."Her yaratığı ve her iki cihanı yaratan Allah'ın adıyla başlıyorum."**

244-246. Eğer kişinin uzuvları arkasına ............................ kalsa, eğer bu hastalık soğuktan olsa, uzuvları ağır, unutkan, idrarı ak olur. İlacı : Balgamdan olan hastalığa verilen şerbeti ki yukarıda geçti, şu şerbeti vermelidir:

246-260. İstiska-yı zıkkî’nin ilacı : Asla su içmesin. Susarsa nar şerbeti içsin. Gıda olarak tavuk eti veya koyun eti ile nohut suyu içsin. Kimyon ve yıldız anasonu

alıp kaynatıp vermek gerek. Şerbetine her biri iki miskalden, çiij-sey kökünün kabuğu, kerte kökünün kabuğu, yıldız anasonu kökü, karaboya kökü, kars (?) tohumu, sarı yövüy tohumu, adi kuru üzüm, tatlı kimyon, baldırı kara, Ebucehil hurması ağacı kökü, bir sıkım kırmızı gül , iki miskal ravend, bir ser sirke, her biri üç miskalden tere tohumu, oğul otu tohumu. (Bunları) bir kase sirkeye katıp bir gece gündüz dinlendirip ertesi gün hafif ateşte kaynatmak gerek. Yarısı kalınca süzüp eleyip altı ser şeker koyup tatlandırıp ravendi ezip karıştırıp şerbetten bir kaşık kasini rakısından dört kaşık içmek gerek. (Hastalık) def olur. Denenmiştir.

260-268. Eğer istiska safradan olsa, ilikleri şişer. İlacı: İskencebin tohumunu bu usulde kaynatıp vermek gerek. Yıldız anasonu, sarı yövüy tohumu, tatlı kimyon, kâsinî kökünün kabuğu, her birinden iki derem. Beş derem kâsinî tohumu, dört derem tere tohumu, bir derem kerte kökünün kabuğu, bir kadeh üzüm sirkesi, yetmiş miskal şeker. Bunları kaynatıp kıvamına getirip bir kaşık şerbeti, üç kaşık kâsinî rakısı, badyan rakısı ile karıştırıp içmek gerekir. Ciğerin perdelerini açar. Oşuk'u yok eder.

268-282. İstiskâ-yı tablî'nin ilâcı: Üç yarım derem karabaş otu, iki yarım derem köpek otu (câvzebân) veya oğul otu, üç derem ham ibrişim, yedi derem ak şeker, iki derem tatlı kimyon, iki derem hindibâ, iki derem hindibâ tohumu, iki derem it üzümü, iki derem kara boya kökü, bunları kaynatıp süzüp eleyip şerbet yapıp içmek gerek. Macun-ı el-kaysı Calinus'un usulü ile yapıp yese, sıkıntısı yok olacaktır. Hastalıktan (doğan) müzmin ateşe, mide ağrısına ve yemek sindirmeye ve çık durana, nefes darlığına ve kan zehirlenmesine faydalıdır. Cünd-i bîdester karşılığı kunduz hayası, meyan kökü suyu karşılığı zâbâ kökü, selîha karşılığı tarçın, acı kust, biber, uzun biber, afyon mayası, safran, sümbül. Bunlar üç deremden. Bir derem câvaşîr otu karşılığı kına suyu, bir denk misk, yabani zencefil, turunç, delinmemiş inci. Bunlar yarım deremden. Mürrüsafi dokuz derem. Bunları ezip eleyip bal ile yoğurup her öğünde yarım derem yemeli

283-292.Macun-ı Sencerî'nin tesiri : Mideye kuvvet verir, balgamı keser, ağızı hoş kokulu eder, ağızdan gelen su (salya) gelmesini def eder. Midedeki kurtları (mikro organizmaları) öldürür. Uygun olmayan titired (?) gazları yok eder ve böbreği kuvvetli eder. Mesane taşlarını temiz eder ve basur illetini ve mide derdini yok

eder. Cinsî isteği artırır. İştahı açar. Vücudu sağlıklı saltın (?) eder.Sıfatı: cevâyı, tuhma-göz ile tuhma-feş'i her biri bir serden; mastıka (damla sakızı) (devirka) iki derem, karnafli iki derem, ham 'ūd ağacı ve ‘akırkarha, iki deremden; Hindistan cevizi çiçeği (cevizin kızılı, devirkay) bir derem. Bu edviyeleri dövüp eleyip macun yapıp her sabah bir miskal yesin. Hippokrates hekim söyler : Her hafta bu macunu yese, o kişi doktora gitmeye ihtiyacı kalmaz.

293-301.Elma şerbetinin şerbet suyu(nun) tesiri : Mideye kuvvet verir. Kalp çarpıntısı (hafakan)’nı ve kendinden geçme (âşiyân)’yi bastırır. İştahı açar. Mideyi güçlü eder. İshali durdurur. Sıfatı: otuz ser ak şekeri temizleyip kıvamına getirip, yetmiş miskal elmanın suyunda kaynatmalı. Yarısı kaldığında otuz miskal yulafa on derem ak sandal ikek ile ikisini bir gece gündüz yatırmalı . Bunların hepsini birleştirip ve koyu hale gelinceye kadar kaynatmalılar . On dirhemden on miskale kadar yemeli.

301-302. Eğer bir kişinin gözünde ters kirpik çıksa kesmek gerek. Yolup atarsa, ağrı yapar.

302-307. Eğer kişinin kirpiğinin kökü kalınlaşarak sararıp(?) (iltihaplanıp)ağrısa kirpikleri dökülür. İlacı : Tavuk yumurtasının akını, semiz otu yaprağı, gül yaprağı yağı. Bu ilaçları merhem yapıp üzerine koysa def olur. Gül yağının usulü : Taze kırmızı gül yaprağı on beş miskal, yüz miskal susam yağını katıp şişeye koyup <kırk gün güneşte bırakmalı.Veya kırmızı gül yaprağını kurutup bir bardak suda>yağı kalıncaya kadar kaynatmalı.

308-313. Eğer kişinin gözü (arpacık) olsa ağrısa, mercimeği (kızıl purçak’ı) kabuğundan soyup, iki miskal nöbet şekerini, bir miskal kırlangıç (otu) kökünü (büyük halileyi) bir gece gündüz eşeğin sütüne yatırıp, süzüp, eleyip, gölgede kurutup, hepsini iyice toz gibi ezip, merhem yapıp, o yaraya serpse defolur.

313-316. Eger kişinin gözü katarakt olsa, yakan bakır, iki derem; biber, uzun biber, safran, karpuzun eti, her biri iki yarım pung. Sivri balık (palamut) ödü, toğruijğu her biri beş puij. Kızıl upa (düzgün). Hepsini toz gibi dövüp, merhem (yapıp) sürmeli.

317-319. Eger kişinin gözünün akında kızıl veya kara bene benzer yaralar oluşsa buhūru yaktırıp tutsa, def olur.

319- 327. Eğer kişinin gözü yaştan sulansa (gözünden yaş gelse), sıcaktan dolayı gözü kızıl; soğuktan dolayı ak olur. Onun ilacı kil (balçık)'i yani yakan ruy, on beş derem; deniz köpüğü, sarı upa (düzgün) , nişabur, yıkanmış sazence, kunduz kayırı, sürme (rastık), sümbül her biri iki derem. (kuru) karanfil, daneker hr biri bir derem. (Sarı) sabır (öd ağacı) otu , deve tabanı, beş derem. Mürrü safi, nişadır (amonyak tuzu), zercabe (zercobe)= kırlangıç otu üç derem. Sarı halilenin kabuğu dört derem. Hepsini ezip toza benzer ilaç yapıp sürme kılsa def olur.

327-330. Eğer kişinin gözüne ak düşse (katarakt olsa), beyaz gülü suda ezip, suyunu çıkarıp (bu suyu) bal ile karıştırıp, gözünün içine damlatıp, ve ilaç haline getirip, (gözünün üzerine) yakı yapsa, (katarakt) def olur.

330-333. Göz birbirine uymayıp gözüne ev sineğine veya sivri sineğe benzer nesne görünse, ilâcı : sabır (öd ağacı) otu beş pung, katran köpüğü (çam mantarı)'nı ezip kıl elekten geçirip bir miskal hamur yapıp, yuvarlak hale getirip (hap yapıp) yemeli, def olur.

333-335. Eğer kişinin gözünde gece körlüğü olsa (daha çok erkeklerde görülür). İlacı : Yıldız anasonunu ezip bala karıştırıp <gözüne> damlatsa, def olur.

336-340. Eğer kişinin gözü gündüz körlüğü olsa, bu daha ziyade erkeklerde ve şehlâ/şaşı gözlü kişilerde görülür.İlacı : Güvercin etine buğdayı yarma yapıp, (tencereye, kazana) salıp, kaynatıp iyice hamura gibi ezilip, gidinceye kadar pişirip yese defolur. Buna herîse derler.

340-345. Eğer bir kişinin gözünün görüşü zayıflasa bir nesneyi diğerlerinden farklı olarak göremese, delinmemiş inci , bir miskal kırlangıç otu kökü, bir miskal, beş pung togruiju iki miskal; (kuru) karanfil ve safran ve sürme her biri beş puij kekiği ezip {beş};iyice toz gibi <ezip>, merhem yapıp, gözüne serpmeli.

346-347. Eğer kişinin gözü ağrısa,haşhaş suyunu, kristal şekeri, kırlangıç otu ile merhem yapıp, göze koymak gerek.

347-351 Eğer kişinin gözü ağrısa, kırmızı elmanın içine sarı yağı (tereyağını) iyice tıkıp, hamurun arasına alıp ateşe göm, tâ hamur tamamen pişinceye kadar. Ondan sonra hamuru soyup elmayı sıcak sıcak alnına sağlamca bastırmak gerek, def olur.

352-357. Eğer kişinin gözü ağrısa, birkaç tane karanfili elmanın içine koyup,

elmayı hamurun içine sarıp, ateşe gömmek gerek. Hamur tamamen pişmeli. Ondan sonra karanfili elmanın içinden alıp elma ile ikisini dövüp, tam bir merhem yapıp, pamuğa sürüp, sıcak su ile gözün kapağına bastırmak gerek, defolur.

358-360. Eğer kişinin memesi ağrısa, eğer kan(ın fazlalığın)dan ağrısa, meme kızıl, ucu sarı olur. Eğer balgam(ın fazlalığın)dan ağrısa, ucu beyaz ve karamsı olur. Bunun ilacı : Düzgün ile acı balı karıştırıp yakı yapmak gerek, defolur.

361- 362 Eğer kişinin dizi ağrısa, beyaz turp tohumunu taze yağ (tereyağı) ile karıştırıp diz ağrısına ve yüz felcine yakı yapsa sağlam olur.

363-368. Eğer kişinin kulağı ağrısa ve sağır olsa, balgam(ın fazlalığın)dan olsa, işareti : başı ağır, uykusu çok olur(başı düşer ve uyur.) Onun ilacı : Sabır otu beş puij, karpuzun eti, türbit otu ve mahmudiye otu, makal daha az her biri bir parça. Hepsini karıştırıp beş puij katran köpüğünü kıl elekten geçirip karıştırıp çiijsey suyunda yoğurup hamur kılıp tane tane yapıp (hap yapıp) yutsa, defolur.

369-371. Balgam kesildikten sonra şalgam tohumunun yağını sabah akşam ılık hale getirip kulağına damlatmalı, şalgam tohumunun yağının yapılışı :

371-374. Şalgam tohumunu yarım ezip, bir kadeh suda kaynatıp, yarısı kalınca süzüp eleyip seksen miskal su yirmi miskal susam yağını karıştırıp kaynatsa, suyu bitip yağı kalır.

374-376. Eğer kişinin kulağı ağrısa, safradan olan hastalığın şerbeti ki yukarıda geçti, o şerbeti verse def olur.

376-378. Eğer kişinin kulağının içinden cerahat çıkıp kan irin çıkıp ağrısa, eğer yeni ortaya çıksa, ak mum iki derem, dört derem gül yağı, altı derem Kâşgar pudrasını karıştırıp, merhem yapıp, sürmeli.

379-381. Eğer sıcaktan ağrısa güvercin ödünü, iki misli bal ile karıştırıp eski (tülbent) bez ile fitil haline getirip, sabah ve akşam kulağına damlatsa, def olur.

381-385. Eger kişinin dili ağırlaşsa, balgam(ın fazlalığın)dam olsa, işareti : Susamas , ağzından ak su (salya) gelir. İlacı : Bir ser Hindistan cevizini (şalgam tohumunu) bir kadeh suda kaynatıp, yarısı kalınca bir kaşık sirkeyi karıştırıp, ılık ağıza alıp, gargara yapmalı. Gıda olarak güvercin yavrusunun çorbası, nohut, tarçın, safran yemeliler, def olur.

385-389. Eger kişinin sesi bitip kısılsa, eğer kuru sıcaktan meydana gelse,

susayıp durur. Ağzı kuru, dili sert olur. Eğer soğuktan olsa bunun tersidir. Onun ilacı beş miskal kristal şekeri, beş miskal kaymak muşkesini karıştırıp yese, def olur.

390-396. Eğer kişinin pülep turıdurgan öksürüğü olsa, öksürük kuru öksürük değil ise, az veya çok balgam daçıkıp dursa (tükürse), (öksürük) ister müzmin olsun ister yeni olsun. Onun ilacı : Limon bitkisi (isop) ile meyan kökünün kabuğu yarım ezip, her biri iki deremden, baldırıkara, çingsey tohumu, yıldız anasonunun kabuğu, incir tohumu, çakır şımak (Cungarya İrisinin) tohumu her biri bir derem. Hepsini bir kase suda kaynatıp, yarısı kalınca süzüp eleyip, bir ser Mısır kristal şekeri ile tatlandırıp içmeli. Gıdasına nohut (bezelye) suyu içmeli.

397-401. Eğer kuru öksürük olsa ister yeni ister müzmin olsun haşhaş şerbeti içmek gerek. Haşhaş şerbeti: Haşhaş tohumu ve haşhaşın kabuğu, iki yarım miskal; bir kase suda kaynatıp, yarısı kalınca süzüp eleyip otuz miskal şeker koyup tatlandırıp içmeliler. Gıdasına civciv eti, mercimek, kişniş otu kaynatıp, ekşimiş süt ile, haşhaş başının suyunu (kabuğunu) karıştırıp içmeli.

401- 405. Eğer kişi kan tükürüp dursa, eğer öksürük ile veya ah ile veya tükürmek ile birlikte kan çıksa onun ilacı : Altı miskal yılan kökünü bir kase suda kaynatıp, yarısı kalınca süzüp eleyip, otuz miskal beyaz şeker koyup kaynatıp kıvamına gelince yine süzüp eleyip ılık içmeliler. Gıdasına arpa, mercimek içsinler (yesinler ?).

406-412. Eğer kişinin midesi ağrısa, eğer gazdan ağrısa, hasta”devamlı osurur..İlacı : Şerbet-i dinar içmek gerek. Hindiba tohumunu ezip ve kırmızı gül her biri iki miskalden Hindiba kökünün kabuğu ve karzeban (karzuvan) sarı yövüy(Aftimon) tohumu her biri bir miskal. Hepsini bir kase suda kaynatıp, yarısı kalınca süzüp eleyip üç ser şeker koyup tatlandırarak içmeliler. Gıdasına nohut (bezelye) suyu içmeli, arkasından kimyon (kişniş) macunu yemeli.

413-417. Kimyon macununun ilaçları: Yüz miskal kimyonu (zire) üzüm sirkesinde bir gece gündüz yatırıp, süzüp eleyip, gölgede kurutup, ezip(öğütüp) kara biber otuz miskal, zencefil, süzi kökü= merzengüş (Origanum) her biri kırk miskal togrungu (Nitriyum tuzu) veya beyaz tuz bir ser, hepsini bu ilaçların hepsini üç misli bal ile yoğurup (macun yapıp) bir miskalden iki miskale kadar yemeli.

417-423. Eğer kişinin midesinde safradan kaynaklanan ağrısı olsa, çok susar, ağzı acı (kekre)olur. Eğer balgamdan olsa susamaz, ağzından su (salya) akar. İlacı: Zencefil, kara biber, uzun biber, akır karha (nezle otu) ve mevzeç otu her biri bir miskalden, kristal şeker yedi miskal <bazıları nezdide bir miskal, zencefil, kara biber her biri iki miskal ve altı miskal kristal şeker>[1] hepsini karıştırıp her gün bir parmağın ucuyla alıp yemeliler.

424-427. Eğer kişinin midesi sevdadan ağrısa, onun işareti, ağzı acı olur ve yakıcı bir tat olur . Onun ilacı: Sevdadan olan hastaya verilen şerbeti (yukarıda geçti) vermek gerek. Kurumuş eti, yeşil burçak, gibi nesnelerden perhiz etmek gerek.

428-434. Eğer kişinin midesi ağrır ve yanarsa; eğer bu yanıp çıkan kusmuk sarı renkli olsa safradandır, ak renkli olsa balgamdandır. Eğer kara renkli olsa sevdadandır. Eğer safradan olsa limon şerbeti uygundur. Eğer sevdadan ve balgamdan olsa ayva şerbeti vermek gerek. Ayva şerbetinin sıfatı : Yüz miskal ayvaya elli miskal beyaz şeker karıştırıp kaynatıp kıvamına getirip içmeli.

434-437. Eğer kişinin midesi ağrısa bir tutam ogrı tiken (geven dikeni), bir tutam gurda tohumu, ve kökü, bir tutam beyaz tuz, bir tutam kırmızı gül, bir tutam yumgak sübüt (kişniş otu) bunların hepsini karıştırıp kaynatarak açılmamış bal kabağının içine alıp midesine tutmak gerek. Gıda olarak tarçın (suyu) içmek gerek.

438-441. Eğer kişinin midesi ağrısa badyan-ı rumi (yıldız anasonunu)'yı bir

[1] Arat çevirisinde bu cümle fazla!

gece gündüz yağmur suyunda bekletip ondan sonra alıp gölgede kurutup her gün bir miskal veya iki miskalden hap yaparak aç karnına yemek gerek. Susuzluğu da tedavi eder.

441-442. Eğer kişi kurt ödünü (safrasını) kristal şeker ile karıştırıp yese, mide ağrısı def olur.

442-443. Eğer kişide lekeler (câcratgu) çıksa, kumoçak'ı, ekşimiş süt ile sürse, (leke) def olur.

443-448. Eğer kişinin yüzü çok sarı olsa zeravend girdaver,<or>edan, bunlar iki deremden.Kızıl burçağın unu, kırmızı mercimeğin unu her biri beş deremden.

Bunları karıştırıp eleyip tavuk yumurtasının akı ile merhem yapıp, yatma vaktinde yüzüne ilaç olarak sürüp yatıp ertesi gün kavun çekirdeğini kaynatıp, suyuyla yüzünü yıkasa sonucunda parlak yüzlü olur, nur yağıp durur.

449- 450. Eğer kişinin burnu kanayıp durmasa örümceğin ağını ezip sirkede ıslatıp, burnunun deliğine koysa def olur.

451-452. Eğer kişinin burnu kanayıp durmasa, güvercin yavrusunun kanını alnına sürse def olur.

453-455. Eğer kişinin burnu kanayıp durmasa, eşeğin kanını alnına sürse def olur.

454-455. Eğer kişinin burnu kötü koksa, eşeğin idrarını burnuna çekse def olur.

456-464. Eğer kişide kan çıbanı olsa, onun ilacı : Üç gün boyunca önce kan almalı, ondan sonra müshil içmesi gerek, ondan sonra kızıl sandal ağacını üzerine koymak gerek. Müshil ilaçları : Demirhindi, kara erik her biri üç serden. Bunları kaseye koyup, ağzına kadar su koyup, sabah temizleyip, iki ser ekşiyen sütün sarı suyuna bir ser gül suyu karıştırıp ılık hale getirip içmeliler. Sandal ağacından bant (flaster) yapmanın şekli : Ak sandal, kızıl sandal her biri beş pungdan. Yirmi miskal kişniş otunu suyuna ekleyip eski tülbent ile zaman zaman üstüne sürmek gerek, def olur.

464-467. Yarakan'ın yani sarılığın ilacı: Her gün acı nar ile tatlı narı karıştırıp, şerbet yapıp vermek gerek. Gıdasına tavuk eti, nohut suyunu ekşimiş süt karıştırıp içmek gerek, narın tanesini de karıştırıp içmek gerek.

468-470. Eğer kişi ishal olsa, sebebi ister safradan ister başka hılttan olsun zırık şerbeti içmeli. Soğuk rüzgar ile soğuk su ile guslden uzak durmalı.Gıdasına diye verilen pirinç nişastasını,Amberbaris şerbeti ile karıştırıp içmek gerek.

470-480. Mafsal ağrısı : Eğer kişinin eklemlerinde romatizma ortaya çıkıp ağrısa onun ilacı : Katran köpüğü şerbeti içmek gerek. Yapılışı şöyledir : Senna-yı mekke beş miskal, nilüferin çiçeği ve kırmızı gül, baldırıkara, yıldız anasonu, hindiba tohumu her biri iki miskal. Çiğdemi yarım ezip bir miskal, dağ çileği otuz tane, kara erik beş tane, hepsini bir kase suda kaynatıp, yarısı kalınca süzüp eleyip, on beş miskal cavşir otu (şir-hışti) veya terencibini karıştırıp bir miskal katran

köpüğünü kıl elekten geçirip, ılıtıp içmek gerek. Gıdasına nohut suyu, piliç eti, soyulmuş fasulye, yaş yumgak süvüt karıştırıp yemek gerek.

481-496.Eğer kişinin söçesi ağrısa, eğer kandan ağrısa onun işareti, ağrıyan yeri sıcak ve kızıl olur ve gözlerinin akı kızıl olur(kanlanır). Safan damarından kan almak gerek.Safan damarı diye butun aşık kemiğinin üstündeki kalın damara denir ve bazı insanların aşık kemiğinin yanında olur. Hefte-endam, nehru'l-beden, baselık, ekmel, kifal, habze'z-zira', aslim bu yedi çeşit damar insanın kolunda olur. Baselık adlı damarı ekmel-i nehru'l-beden diye bu üç kısıma ad ile adlanmıştır. Bu damar hefte endam denilen damar ile kifal'ın arasında atarak durur.Altında şeriyan ( şiryan atar) damarı vardır.Eğer kişinin vücudu kızıp (ateşlenip) fazla kan hücumundan dolayı hasta olsa, bu damardan kan alınacak olsa neşteri damarın yanından saplamak gerek. Eğer düz saplayıp neşterin ucu atardamara girse, cerahat olur, ağrı yapar. Eğer atardamardan kan çıkacak olsa durmaz. Çünkü atardamarın kanı akıcıdır, ilaç ile durdurulamaz. Tehlikeli olur.

496-500. Hefte-endam yani damardan, eğer bütün vücut ateşlenip hastalansa, kan alınır. Bu damar kolun iç kısmında olur. Atardamar yoktur. Kıfal damarı kolun üstünde olur. Habl-el-zera damarı kolun altındaki şahdamarıdır. Uslım adlı damar yüzük parmağı (binsır) ile küçük parmak (hınsır) arasındaki ince damardır.

500-503. Eğer kişi devamlı idrarını tutamasa, ve bu da suya olan aşırı düşkünlüğünden kaynaklansa, onun su içme isteği çok fazla olup, idrarı yakmadan gelir. İlacı : Tütsü (kündere)'yü ve uzun sad'ı aynı miktarda koyup, kaynatıp şeker ile içmek gerek.

504. Eğer kişinin idrarı kanlı olsa, Amberbaris şerbeti içmesi gerek, def olur. 505-514 Eğer kişi balgam çıkarsa, ister safradan olsun ve ister diğer hıltlardan olsun, bu ilaçları şerbet yapıp içmek gerek, def olur. Tere tohumu, oğulotu tohumu, badem tohumu, meyan kökünün suyu, nişasta, nitriyum tuzu, çızgan yelim, ejder kanı, deniz tütsüsü, çin domatesi, her biri bir miskal kereviz tohumu iki miskal, afyon bir miskal, hepsini karıştırıp yıldız anasonunun suyunda yoğurup ekmek yapıp, her gün iki miskalini yarım kadeh semiz otu suyu ve on miskal şeker ile tatlandırıp yemek gerek. Gıdasına soyulmuş fasulye, ökre aş, ıslak yumgak süvüt, haşhaşın suyunu karıştırıp içmek gerek.

514-523. Eğer kişinin vücudu (uyuz olsa?) ister vücudunun kuruluğundan olsun ve ister ıslaklığından olsun, ilacı hamama gitmektir. Eğer hamam olmasa, buğday kepeğini sirkede yoğurup, kaşınan yere akşamları sürüp, sabahları sıcak su ile yıkayıp atsa, hamama eş değer olur. Yine bir ilacı Oredan suyu ile yıkasa def olur.

520-523. Eğer kurutulmuş yoğurdu dövüp iki saat sıcak suya koyup, eli ile ovalayarak toz haline getirip, veya ekşimiş sütü sirkenin tortusu ile otuz miskal güijürt yağı, on miskal susam yağı, hepsini karıştırıp üç parça yapmalılar. Her akşam bir parçasını sürüp ertesi gün hamama gitmeliler, veya hamamın bedelini yapmalılar.

523-528. Eğer küçük çocuklarda kızıl (kızamık ?) çıksa onun işareti : Vücudu ısınıp ateşi çıkar, nefesi kötü kokar ve uykusu gelmez. Susuzluğu artar. İlacı : Üç esnasında asla acı nesne yedirmemeli, temizliğe çok dikkat etmek gerek. İlk ve ikinci gün kan almak (hacamat etmek) gerek. Kızıl ünnab şerbeti verilse uygundur.

528-530.Eğer kişinin dişi ağrısa, üzüm, kükürt (zink vitriol) ile şohle (domates), edresman (üzerlik) bunları birleştirip, iki kase suya salıp kaynatıp, bir kase kalınca süzüp eleyip, ağzına alsa (gargara yapsa), asla diş ağrısı görmez.

528-532. Eğer kişinin dişi ağrısa ve dişleri sallansa, kırmızı gül, mercimek, nar kabuğu, nişadır tuzu, safran, sarı çiçek (gül) bunların hepsini kaynatıp diş etine bastırsa def olur.

533-535. Eğer kişinin dişi ağrısa, ayvadaneyi, dutu ve çekendan'ı kaynatarak ağzında gargara yapsa, (ağrı )def olur.

534-537. Eğer kişinin sakalı ağarıp kalsa, eski sirkenin köpüğünü, kara surnanın yaprağını, kara karga yumurtasını, tere-tez kökünü, buzine'yi, bunları toplayıp karıştırıp yedi gün sakalına sürse, (sakalı) kara olur.

538- 539.Eğer kişi devamlı sakal ve saçını elma suyu ile halile suyu ile yıkasa siyah olur.

540-541. Eğer kişi kara karganın beynini kurutup, sirke ile saç (ve), sakalına sürtse siyah olur.

541-542. Eğer kişi kılçıklı balığı kurutup, iyice ezip (tamamıyla öğütüp), saç(ve) sakalına sürtse, çabuk ağarmaz.

542-543. Eğer kişi ak lalenin çiçeğini ağaran tüye sürtse siyah olur.

544-545. Eğer kişi ipar'ı yakıp güvercin ödü ile ağaran tüye sürtse, siyah olur. Eğer kişi kara karganın tohumunu ağaran saça sürtse siyah olur.

546-548. Eğer kişi üçme yaprağı, üzüm yaprağı, kara incir yaprağı bunları yağmur suyu ile kaynatıp ağaran saç sakalını yıkasa, siyah olur.

549-550. Eğer kişi üç miskal künder, on miskal zerdek tohumu on miskal bal bunları fıstık içi ile karıştırıp yese erkeklik organı daima dik (sert) olur.

551-556. Eğer kişi basurunun memesini kurutmak için mukl, kendurus,zır- nıh, tuhma, hezar isfendane ve ayva kabuğu, keber bunları karıştırıp,öğütüp elekten geçirip bal ile pırasa suyu ile bir gün ıslatıp, hamur yapıp, hap haline getirip, taş kazan veya tahta kazanın dibini delerek, ilaçlarını ateşe atıp, kazanı ateşe koyup deliğinden dumanını geçirmek gerek. Ta ki (bu duman hastanın) mak'atına kadar gelsin.

557-560. Eğer kişi bâsūr olsa balığın kılçığını yakıp sarımsak kökü, bıng kökünü aynı ölçüde alıp,yag tamur gibi yapıp, basur olan kişiyi üstüne oturtarak duman vermek gerek,(basur) def olur.

560-562. Eğer kişi kavun çekirdeğini şeker ile karıştırıp yese, mesane taşını yok eder ve yine yetmiş adet muzeçi ezip ekmek haline getirip yedi gün yedirse mesane taşını yok eder.

562-567. Eğer kimse soğuk mizaçta olsa iki miskal ceva(Anethum sova)'yı, on miskal turp tohumu, iki miskal sarı gül, iki miskal kimyon, iki miskal karanfil, bir miskal safran, bunları ezip öğütüp, macun yapıp, aç karnına yese her birinden (horaki) bir miskalden soğuk yel hastalığı ber-taraf olur, kökü kesilir. Tecrübeyle sabittir.

636-638. Eğer mazlum kişinin (kadının) içinden (döl yatağından) kan gelip durmasa, kara sürmeyi yumurtanın sarısı ile karıştırıp üreme organına koysa kan durur. Denenmiştir.

639-640. Göz ağrısına yumurtanın sarısını alıp susam yağı ile karıştırıp pamuğun arasına alıp keten beziyle sarıp, gözün üstüne konsa ağrı def olur.

640-641.Yine göz ağrısa ak gülün suyu ile balı karıştırıp, göze sürse ağrı def olur.

642-643. Ve yine göz ağrısa yıldız anasonun suyu ile balı karıştırıp gözün üzerine sürse (ağrı) def olur.

644-648. Eğer kişinin çocuğu olmasa tavşan dışkısını mide edip susam yağı ile karıştırıp mazlum kişinin(kadının) üreme organına konduktan (sonra) ona yakınlaşsa, şüphesiz erkek çocuğu olur.Olur inşallah.(Kadın) bunu kocasına söylemeyip gizli tutsa, hasiyet verir. Denenmiştir.

649-660. Tütün içenin hastalığının ilâcı : iki miskal cıva, iki miskal bakır taşı, iki miskal Halep mazısı, iki miskal yılan eti, iki miskal kara biber yarım ser kurbağa yavrusu bir ser sığır dili, bir miskal kızıl gül, dört miskal ince kıyılmış tütün.Bularnı karıştırarak pipoda çekecek (içecek), yedi günde bitirecek.Otuz gün perhiz edecek (içmeyecek). Yiyeceği yedi miskal civayı iki miskal halile-i kabuli, iki miskal halile-i zerhi, iki miskal halile-i siyāh, iki miskal balilec, iki miskal karabiber, yarım ser karaşeker bunları birleştirip karıştırmalı yedi parça haline getirip (hap yapıp) her birini bir gün sarı gülün suyu ile, dişine değdirmeden yutmalı. Dişine değerse dişi düşüp gider, kırk (gün) perhiz etmeli.

661-667. Merhemin ilaçları : iki miskal civa, iki miskal bakır taşı, iki miskal,Halep mazısı, iki miskal yılan eti, iki miskal tuz, iki miskal kükürt, beş miskal kurbağa yavrusu, iki miskal bal mumu. Bunları bir yapıp bir kâsede birleştirip, ham kaymağın özünü çıkararak atıp, bu ilaçları kaymak yağına koymalı. Köpüğü tükeninceye kadar kaynatmalı. Ondan her defasında yaraya sürse, şifā bulur. Gaz yapacak yiyeceklerden perhiz yapmalı.

Yazımda noksan varsa, beni ayıplamayın.
Kendim halsizim, gönlüm perişān

İbn-i Kutluk Mulla Toh Niyaz Yötkegen

**A**

| | |
|---|---|
| **ābār** | **:** yakıcı kurşun. |
| | ā. 630 |
| **ābdāna (< F. ābdāne )** | **:** seyyal, akıcı. |
| | ā.+raķ nimerse yoĥtur 44 |
| **'āciz (A.)** | **:** zayıf, güçsüz. |
| | 'ā. bol- 340 |
| **aç-** | **:** açmak. |
| | a.-ar (iştihānı a.) 287, (iştehānı a.) 294 |
| | a.-urlar (cigerniij perdelerini a.) 268 |
| **açāŝ % iççāŝ (<A. iccāŝ)** | **:** kara erik. |
| | a. 621 |
| **açıġ** | **:** acı; bkz. açıķ. |
| | a.50, 78, 159, 185, 425, 521, 526, 603 |
| **açıġ anār** | **:** olmamış ham nar. |
| | a. 465, 590 |
| **açıķ** | **:** acı; bkz. açıġ. |
| | a. 48, 80, 105, 418 |
| **ādem (A.)** | **:** insan. |
| | ā.+niijbedeni 52 |
| | ā.+niij bileki 487, ā.+niij vücādı 43 |
| | ā.+lerniij oşuķı 485 |
| **ādem bādiyānı** | **:** yıldız anasonu, Çin anasonu, kimyon |
| | ā. 572, 593 |
| **ādemízāt (<F. ādemí-zād )** | **:** insanlar. |
| | ā.+nıij vücādı 44 |
| **'ades (A.)** | **:** mercimek. |
| | a. 590, 620 |
| **'adet ( < A. 'aded)** | **:** adet, sayı. |
| | 'a.(yetmiş 'a. mūzeçnı) 561 |
| **āferíde (F. )** | **:** yaratılmış, mahluk. |

ā. 243

**afitamūn (Gr. eftímūn)** **:** eftîmūn, bostanbozan, bağbozan, gelinsaçı gibi isimlerle ifade edilen kekiğin bir türü.
a.600

**afiyōn ( Gr. )** **:** afyon, haşhaş bitkisinden elde edilen uyuşturucu bir madde, bkz. āfyōn.
ā. 510

**āftāb ( F. )** **:** güneş ; bkz. āftāf.
ā+da 204

**āftāf (<F. āftāb)** **:** güneş; bkz. āftāb.
ā.+nıij ķızıķlıķı 211

**āftāp-perest (<F.āftāb-perest)** **:** ayçiçeği, güne bakan.
ā. 586, 587

**afyōn (Gr. )** : afyon, haşhaş bitkisinden elde edilen uyuşturucu bir madde, bkz. āfiyōn
a. 173, 220

**aġır** **:** ağır.
a. (a‘žaları a. bol-) 245
a. (başı a. bol-) 195, 364
a. (tili a. bol-) 76, 381

**‘āġırķarġa (<A. aķır-ı ķarġa )** : ısırgangillerden, duvarlar üzerinde serpilen ve gelişen, yaprakları yapışkan ot, yapışkan otu, nezle otu, bkz. ‘āķırķarġa.
‘ā. 419

**aġız** **:** ağız.
a. 80
a.+nı 283
a.+dın 283
a.+ı (aġzı) 80, 185, 208, 212, 237, 386, 418, 424, 425, 582
a.+ıġa (aġzıġa) 238, 384, 529, 534

| | |
|---|---|
| | a.+ıdın (aġzıdın) 73, 382, 419 |
| **aġrı-** | **:** ağrımak. |
| | a.-sa 127, 185, 194, 207, 212, 215, 219, 303, 309, 346, 348, 352, 357, 357, 358, 361, 363, 374, 376, 379, 406, 418, 424, 434, 438, 472, 481, 496, 528, 530, 533, 640, 642 |
| | a.-p 428 |
| | a.-ġan 130, 482 |
| | a.-maķ 63, 66, 69, 70, 71, 71, 71, 74, 83 |
| **aġrıġ** | **:** ağrı, sızı; bkz. aġrıķ. |
| | a.+ı ( mafâŝıl a.) 471 |
| | a. +ı (tiş a.) 530 |
| | a.+ıge (köz a.) 638 |
| | a.+ıge (mi'de a.) 442 |
| **aġrıķ** | **:** ağrı, sızı bkz. aġrıġ. |
| | a.+ı (baş a.) 62 |
| | a.+ı (boġuz a.) 69 |
| | a.+ı (böbrek a.) 75 |
| | a.+ı (ķulınç a.) 74 |
| | a.+ı ( tiş a.) 69, 532 |
| | a.+ı (tiz a.) 362 |
| **āĥ** | **:** ah ! |
| | a. 402 |
| **āhiste (<F. āheste)** | **:** yavaş. |
| | ā. 257 |
| **aĥla-** | **:** kabuğunu soymak, ayıklamak, temizlemek; bkz. aķlamaķ. |
| | a.-ġan 512 |
| **aĥşam (F.)** | **:** akşam. |
| | a.+ı 517 |
| **aķ** | **:** ak, beyaz. |

| | |
|---|---|
| | a.382 |
| | a. bol- 38, 215, 246, 320, 429 |
| | a. tüş- 328 |
| | a.+ı birle 446, 482 |
| | a.+ını 304 |
| | a.+ıda 318 |
| **aķ çeçek** | : ak çiçek. |
| | a. 605 |
| **aķ gül** | : beyaz gül. |
| | a.213, 328, 576, 641 |
| **aķ gül uruġı** | : beyaz gül tohumu. |
| | a. 568 |
| **aķ ķand** | : beyaz şeker, bkz. aķ ķant. |
| | a.+nı 209, 295 |
| **aķ ķant** | **:** beyaz şeker, bkz. aķ ķand. |
| | a. 191, 270, 404, 432 |
| **aķ lāle** | : beyaz lale. |
| | a.589 |
| | a.+niij güli 543 |
| **aķ mūm** | : beyaz mum. |
| | a. 377 |
| **aķ ŝandal** | : sandal ağacı. |
| | a.127, 186, 298, 461 |
| **aķ turma uruġı** | **:** beyaz turp tohumu |
| | a. 111, 361, 618 |
| **aķ tuz** | : ak tuz. |
| | a.112, 416, 435 |
| **ak ucmanıij yıltızınıij postı** | : beyaz dut ağacının kökünün kabuğu |
| | a. 598 |
| **aķ-** | : akmak. |
| | a.-ar 419 |

| | |
|---|---|
| | a.-maķ 77 |
| **aķar-** | **:** ağarmak |
| | a.-ıp 535 |
| | a.-ġan 543, 544, 545, 548 |
| | a.-mas 542 |
| | a.-maķ 74 |
| **‘aķıbetü li'l muttaķin (A.)** | **:** hayırlı son |
| | ‘a. 15 |
| **‘āķırķarġa (<A. aķır-ı ķarġa )** | **:** ısırgangillerden, duvarlar üzerinde serpilen ve gelişen, yaprakları yapışkan ot, yapışkan otu, nezle otu, bkz. ‘āġırķarġa. |
| | ‘a. 290, 594 |
| **aķla-** | **:** kabuğunu soymak, ayıklamak, temizlemek; bkz. aĥla- |
| | a. -p 309 |
| | a.-ġan 125, 192, 480 |
| **aksi be‘et (A.)** | **:** sorıncan ağacı (?) |
| | a. 576 |
| **al-** | **:** almak. |
| | a.-ur 492, 497 |
| | a.-ġay 456 |
| | a.-sa 529, 534 |
| | a.-ıp 179, 238, 349, 355, 356, 384, 423, 439, 639, 640 |
| | a.-mısa 341 |
| | a.-maķ 483, 527 |
| **‘alā (A.)** | **:** büyüklük, şeref |
| | ‘a. 17 |
| **alaķan** | : avuç |
| | ‘a.+ı 118 |
| **‘alāmet (A.)** | **:** alāmet, işaret. |

a.-i merg 29, 32

a.+i 185, 194, 207, 212, 215, 364, 381, 424, 482, 524

a.+ini 61

a.+i dur 31, 34, 36

a.+ler 67

**‘alāmet –i merg (F.)** **:** ölüm işareti.

a. 29

a.+dur 32

**ālih (A.)** **:** tapınılan şey, mābut

ā. 17

**alma** **:** elma.

a.293, 355, 538

a.+nıij296, 348, 352, 354

a.+nı 350, 353

a.+sı 633

**alma suyı** : elma suyu.

a. bilen 538

**altı** **:** altı.

a. 258, 378, 403, 422

**ālū -yı buĥārā (F.)** **:** Türkistan eriği.

a. 189

**‘amber (<A. ‘anber)** **:** amber.

a. 216

**‘an (A.)** **:** -dan, -den

‘a. kesel 275

**‘an- nefes (A.)** **:** nefes darlığından

‘a.+ ke 276

**anār (< F. enār)** **:** nar.

a. 149, 248, 465, 590

a.+nıij86, 467, 531

| | |
|---|---|
| | a.+nı 465, 581 |
| **anār postı** | **:** nar kabuğu |
| | a. 612 |
| **andaĥ** | **:** öyle. |
| | a. kim 147, 165 |
| **apnatın (afanciyūn)** | **:** yulgun denilen bir bitki (?) |
| | a. 599 |
| **ara** | **:** ara. |
| | a.+sıġa al- 349, 639 |
| | a.+sıda (iki dalosınıij a.) 127 |
| | a.+ sıda (ķıfalnıij a.) 489 |
| | a. +sıdaki (ĥinŝirniij a.) 500 |
| | a. +sıdın 153 |
| **ʻaraķ (A.)** | **:** rakı. |
| | ʻa.+ı (bādyān ʻa.) 267 |
| | ʻa.+ı (kāsiní ʻa. ) 266 |
| | ʻa.+ıdın (kāsiní ʻa.) 259 |
| **ārd (F.)** | **:** buğday ve benzerlerinden öğütülen un, krş. un. |
| | ā.-ı cev 129 |
| **arķa** | **:** arka. |
| | a. +sıġa 244, 356 |
| | a. +sıdın 412 |
| **arpa** | **:** arpa |
| | a. 405 |
| **as-** | **:** asmak. |
| | a.-sa 302, 518 |
| | a.-ıp 223 |
| **asıġnaĥ** (ıspanac) **(Gr.)** | **:** ıspanak. |
| | a.591 |
| **aŝġāb (A.)** | **:** sahipler |

| | |
|---|---|
| | a. 17 |
| **aŝl-ül-ķasb (<A. aŝl-ül-ķasab )** | : şeker kamışı kökü |
| | a. 623 |
| **aŝl-ül-kibri (A.)** | : kibri kökü (?) |
| | a. 617 |
| **aslīm** | : bir çeşit damar. |
| | a.486 |
| **ast** | **:** alt. |
| | a.+ıda 151 |
| | a.+ıdaki 499 |
| **āsta (<F. āheste)** | **:** yavaş. |
| | ā. āsta sal**-** 23, 25 |
| **aş** | **:** aş, yemek. |
| | a. 513 |
| **aş-** | **:** açmak. |
| | a.-maġan ķapaķ 436 |
| **âşiyān** | : kendinden geçme. |
| | ‘a. +nı 294 |
| **‘aşķā (A.)** | **:** acı taş (?) |
| | ‘a. 603 |
| **‘aşķı-piçen uruġı (<F. ‘aşķı-píçān)** | **:** aşkı piçen tohumu (?) |
| | ‘a. uruġı 597 |
| **at** | **:** ad. |
| | a. birle ata- 488 |
| **at-** | **:** atmak. |
| | a.-ıp 667 |
| **ata-** | **:** adlandırmak. |
| | a. -pdur 488 |
| **āvāz (F.)** | **:** ses. |
| | ā.+ı (kişiniij ā.) 385 |

| | |
|---|---|
| **ayaġ** | **:** çanak, kazan; bkz. ayaķ. |
| | a. 554 |
| | a.+nıij tübi 555 |
| **ayaķ** | **:** çanak, kazan; bkz. ayaġ. |
| | a.+nı 555 |
| **‘ayıb (<A. ‘ayb)** | **:** ayıp. |
| | a. ķıl- 667 |
| **ayt-** | **:** söylemek. |
| | a.-ur 53, 292, 484, 569, 571, 573, 575, 584 |
| | a.-urlar 18, 43, 61, 85 |
| | a.-ıpdurlar 172 |
| | a.-ıpturlar 166, 170 |
| | a.-maġay 647 |
| **az** | **:** az. |
| | a. 390 |
| | a.+raķ 366 |
| **a‘žā (A.)** | **:** organ |
| | a.+sı (a. sust bol-)65,195; (a. yinikrek bol-) 208 |
| | a.+ları 244, 245 |
| **‘azím (A.)** | **:** büyük. |
| | ‘a 165 |
| **azmāde (< F. azmūde)** | : denenmiş |
| | a.+dur 567 |

## B

**bād (F.)** : yel, rüzgâr.
b. bol- 557

**bādām (F.)** : badem.
b.159, 181, 184, 507

**bādaraij-rūmí (A.F.)** : hıyar, hıyarşenbe; bkz. badireij, badreij , bādereij
b. 602

**bādereç (bādrūc) (F.)** : yaş otu.
b. 625, 629

**bādereij (<F. bād-reij)** : hıyar, hıyarşenbe; bkz. badireij, badreij.
b. 578

**bādiyān (F.)** : yıldız anasonu, Çin anasonu, kimyon; bkz. bādyān
b.+nı 393

**bā<di>renc boya (F.)** : yabani oğulotu ; bedreij-i būyā
b.269

**bādireij (<F. bād-reij)** : hıyar, hıyarşenbe; bkz. badereij, badreij
b. uruġı 255

**bādreij (<F. bādreij)** : hıyar, ağaç kavunu; badereij, badireij.
b. uruġı 507

**bādre ij i <b>oya (<F.bādrencbūyā)** : yabani oğulotu, kovan otu; bedreij -i būyā, bkz. bā<di>renc boya
b. 199

**bādyān (F.)** : yıldız anasonu, Çin anasonu, kimyon; bkz. bādiyān

b. 155, 178, 232, 250, 252, 262, 266, 334, 474, 510
b.+nıij 642
b.+ı 196, b.+nı 334

| | |
|---|---|
| | b.+ı 572 |
| **bādyān-ı resmí (F.)** | **:** anason. |
| | b.198 |
| **bādyān-ı rūmí(F.)** | **:** Rum badyanı. |
| | b. 199, 262, 270 |
| | b.+ni 438 |
| **bala** | **:** çocuk, yavru. |
| | b.+sınıij 452 |
| | b.+larġa 524 |
| **balġam (A)** | **:** balgam, flegma; ahlât-ı erbaadan biri |
| | b. 25, 33, 45, 95, 369, 390 |
| | b.+nıij 48, 79 |
| | b.+nı 92, 283 |
| | b.+dın 25, 39, 73, 194, 198, 246, 358, 363, 381, 418, 429, 431, |
| **balıķ** | **:** balık. |
| | b. 557 |
| **bāb (A.)** | **:** bölüm, kısım. |
| | b. +ta 567 |
| **bar** | **:** var. |
| | b. dur 135, 490 |
| **bar-** | **:** varmak. |
| | b.-ıp 637 |
| | b.-mayġa 523 |
| | b.-maķ 516 |
| **barça** | **:** bütün. |
| | b. 108 |
| **bas-** | **:** basmak, galip gelmek. |
| | b. -ur 294 |
| | b.-sa 532 |
| | b.-mas 226 |

| | |
|---|---|
| **bāselıķ (<Gr. bāselíķ)** | **:** şahdamarı; bkz. basılıķ. |
| | b. 487 |
| **basılıķ (<Gr. bāselíķ)** | **:** şahdamarı, bkz. bāselıķ |
| | b.+unı 321 |
| **baş** | **:** baş. |
| | b. 62, 69 |
| | b.+ı 117, 185, 194, 207, 211, 212, 214, 215, 364 |
| | b.+ınıij 219 |
| | b.+ıġa 537 |
| **bat** | **:** hemen, derhal, bkz. pat |
| | b. 74 |
| **ba'żı (A.)** | : bazı |
| | b. 484 |
| | b. +da 35 |
| | b.+lar 420 |
| **beçe (F.)** | **:** yavru, bkz. beççe. |
| | b.+si (kebūter b.) 235 |
| **beççe (F.)** | : yavru, bkz. beçe. |
| | b.+siniij (kebūter b.) 384 |
| **bed- boy (<F. bed-būy)** | **:** kötü kokulu; bed-būy. |
| | b. (aġız b. Bol-) 80 |
| **bed-būy (F.)** | **:** kötü kokulu; bkz. bed-boy. |
| | b. (nefesi b. bol-) 524 |
| **bedel (A. )** | **:** karşılık. |
| | b. 179, 518 |
| | b.+i 94, 178, 277, 279, 569, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 599, 601, 604, 613 |
| | b.+ini 523 |
| | b.+leri 496 |
| **beden (A.)** | **:** beden, vücut. |
| | b. 68, 74, 100 |

| | |
|---|---|
| | b.+niij 514 |
| | b.+deki 98 |
| | b.+i 54, 55, 56, 57, 58, 131, 490, 514 |
| | b. +iniij 225 |
| | b. +idin 52 |
| **bedr (<A. beźr )** | **:** tohum, tane, bkz. beźr |
| | b.-el-keten 609 |
| **bedreij-i būyā (<F.badrencbūya)** | **:** yabani oğulotu, kovan otu, itsineği, bozotu, köpek otu; bkz. bādreij-i būya. |
| | b. 596 |
| **bek** | **:** sağlam, iyi. |
| | b. bol- 362 |
| **bel** | **:** bel. |
| | b. 74 |
| | b. +ide 127 |
| **belíle (F.)** | **:** belile otu. |
| | b. 656 |
| **be-nām-ı ĥudā (F.)** | **:** Allah'ın adı ile. |
| | b. 243 |
| **benefseç (<F.-A. benefsec)** | **:** menekşe, bkz. benefşe |
| | b. 568 |
| **benefşe (F. )** | **:** menekşe,bkz. benefseç |
| | b. 122, 139, 154, 161, 188, 568 |
| **ber-** | **:** vermek. |
| | b.-ür 283, 648 |
| | b.-geyler 247 |
| | b.-se 112, 141, 375, 527 |
| | b.-idurġan 188,198, 246, 426 |
| | b.-ipdur 147 |
| | b.-gen 470 |
| | b.-mek kerek 158, 159, 176, 250, 261, 426, 431, |

465, 556, 559

**ber-šaraf (F.)** : bir yana atılan.
b. ol- 95
b. bol- 566
b. ķıl- 92, 113, 137, 268, 285, 286, 441

**berāber (F.)** : beraber, birlikte.
b. 19, 175, 379, 416, 503, 528, 553, 558

**besbese (<A. besbāse)** : cevz-i buvva, küçük hindistan cevizi.
b. 588

**besl-el-ġār (A.)** : defne tohumu.
b. 615

**bespāye (F.)** : kaya eğreltisi otu
b. 290

**beş** : beş.
b. 121, 154, 155, 156, 186, 190, 200, 216, 220, 263, 306, 316, 324, 331, 342, 344, 365, 366, 388, 445, 462, 473, 476, 663

**beşíre (A.)** : yüz, surat.
b.+si 64

**bet-ša‘ām (<F. bed-ša‘ām)** : kötü yemek.
b. turur 49

**bevāŝır (A.)** : basurlar.
b. bol- 557, 558

**beyān (A. )** : bildirme.
b.+ı 37
b.+ını 18, 43, 53

**beyāvān piyāzı (<F.beyābān)** : yaban soğanı, adasoğanı, ansel, unsol, iskil.
b.615

**bezenā nezenā** : kına bitkisi, ağacı.
b.624

**beźr (A.)** : tohum, bkz. bedr.

| | |
|---|---|
| | b. 567, 568, 618, 619, 624, 625 |
| **beźr - al-ķāş (A.)** | : tere tohumu. |
| | b. 624 |
| **beźr – el ġamźe (A.)** | : ? |
| | b. 567 |
| **beźr-el kerāĥ (A.)** | : ? |
| | b. 568 |
| **beźr -el keşíp (A.)** | : ? |
| | b. 618 |
| **beźr-ül letķa (A.)** | : ? |
| | b. 619 |
| **beźr-el ūrdi (A.)** | : gül tohumu |
| | b.625 |
| **bıij uruġı** | **:** bıng tohumu (?) |
| | b.558 |
| **bí- ġāla (<F. bí- ġāl)** | **:** halsiz. |
| | b. 667 |
| **bih-i sūs (F.)** | **:** meyan kökü. |
| | b.+nıij pōstı 161 |
| **bihí (F.)** | **:** ayva. |
| | b. 432 |
| | b. uruġı 149 |
| | b. (şerbet- i b.) 432 |
| **bí-iĥtiyār (A.-F.)** | **:** kendiliğinden, elde olmayarak. |
| | b. 501 |
| **bí -perhíz (F.)** | **:** perhizsiz. |
| | b. 136 |
| **bile** | **:** ile. |
| | b.102, 104, 159, 180, 184, 187, 267, 281, 560, 637 |
| **bilek** | **:** bilek. |
| | b. 499 |

| | |
|---|---|
| | b.+niij 497, 498 |
| | b.+ide 487 |
| **bilen** | **:** ile. |
| | b. (alma suyı b.) 538 |
| | b. (māmirān b.) 347 |
| | b. (nebāt-ı mısri b.) 395 |
| **bilmek** | **:** bilmek |
| | b.+niij beyānı 53 |
| **binŝir (<A. binŝır)** | **:** yüzük parmağı |
| | b. ve ĥinŝir 499 |
| **bir** | **:** bir. |
| | b. 81, 86, 87, 88, 94, 111, 122, 123, 129,132, 133, 138, 139, 145, 148, 149, 157, 190, 195, 196, 200, 203, 206, 216, 217, 220, 230, 233, 254, 255, 256, 259, 264, 265, 266, 279, 288, 290, 291, 299, 310, 316, 323, 332, 340, 341, 342, 366, 371, 382, 383, 394, 395, 398, 403, 410, 413, 416, 417, 420, 421, 422, 434, 435, 438, 439, 460, 475, 476, 477, 509, 510, 519, 522, 529, 565, 566, 651, 652, 653, 656, 657, 658, 664 |
| | b. ķıl- 94, 299, 653, 657, 664 |
| | b.+i 129, 161, 189, 199, 233, 254, 263, 288, 315, 316, 323, 343, 366, 392, 393, 408, 410, 415, 420, 421, 445, 458, 462 ,474, 509 |
| | b.+ini 657 |
| **bir-** | **:** vermek. |
| | b.-ür (ķuvvet b.) 294 |
| **birle** | **:** ile, beraber. |
| | b. 33, 36, 101, 124, 134, 141, 145, 150, 169, 171, 176, 191, 193, 197, 201, 221, 235, 249, 274, 298, 329, 355, 356, 359, 361, 379, 380, 402, 416, 441, |

443, 446, 463, 469, 488, 489, 495,503, 511, 512, 518, 519, 520, 521, 538, 541, 544, 547, 550, 553, 554, 639, 641, 642, 645, 658

**bismi'llāhi'r-raġmani'r-raġím(A.)** **:** bismillahirrahmanirrahim

b. 14, 242

**bisyār (F.)** **:** çok

b. 118, 170, 443, 550

**bí-şek (<F. bí-şekk)** **:** şüphesiz

b. 646

**boġuz** **:** boğaz

b. 69

b.+ı 64

**Boķrāt** **:** Hippokratus

b. 115, 292

**bol-** **:** olmak.

b.-adur 274

b.-ur 38, 56, 98, 121, 131, 132, 135, 146, 151, 183, 185, 186, 187, 195, 209, 211, 213, 214, 215, 218, 222, 223, 224, 238, 239, 241, 246, 260, 305, 319, 313, 320, 327, 330, 333, 334, 335, 337, 339, 351, 357, 358, 359, 360, 362, 364, 368, 375, 381, 385, 387, 389, 418, 442, 443, 448, 450, 452, 454, 455, 464, 482, 483, 485, 487, 497, 498, 504, 507, 518, 519, 525, 528, 532, 534, 537, 540, 541, 543, 545, 546, 548, 559, 640, 641, 643

b.-ġay 179, 297, 299, 300, 646, 647

b.-sun 390, 391, 396, 396, 468, 468, 505, 506, 515, 515

b.-sa 38, 39, 41, 42, 54, 55, 56, 57, 58, 62, 68, 73, 80, 101, 103, 106, 118, 119, 143, 146, 152, 160,

177, 180, 183, 184, 245, 260, 313, 318, 320, 336, 364, 377, 381, 386, 387, 389, 396, 406, 418, 429, 430, 431, 442, 444, 455, 456, 481, 492, 493, 494, 502, 557, 563, 667

b.-up 20, 22, 24, 26, 30, 127, 163, 219, 222, 226, 226, 230, 237, 237, 303, 309, 340, 363, 428, 467, 472, 491, 494, 501, 502, 505

b.-ġan 60, 137,188, 198, 246, 374, 425, 517,558

b.-ġannıij 34, 36

b.-ġandın 227, 369, 525

b. -mısa 644, masa 516

b. -maķ 62, 64, 65, 66, 66, 69, 70, 75, 75, 75, 76, 76, 76, 77, 77, 78, 80, 81, 81, 83, 109

**bosi** **:** boşı denilen bir bitki (?)

b. kökü 94

**boş** **:** boş, hafif

b. sal- 35, 36, 206

**boşu-** **:** dökülmek, sallanmak.

b.-sa 530

**boy** **:** vücut

b.+ı 524

**bōzurġa** **:** sarı burçak, baklagillerden bir bitki.(?)

b. 606

**bölek** **:** başka

b. 227, 505

**börek** **:** böbrek

b. 75

**böri** **:** kurt

b. öti 441

b. +niij öti 224

**böri serımsaķı** : ?

b. 635

**böz** : bez

b. lata 463

**bu** : bu

b.18, 37, 43, 52, 60, 67, 71, 78, 83, 85, 100, 116, 121, 131, 136, 140, 143, 146, 160, 173, 200, 245, 261, 291, 292, 305, 336, 416, 428, 486, 488, 489, 491, 497, 506, 507, 531, 550, 567, 647, 664

b.+ lar 278, 280, 444, 626

b.+ larnı 94, 112 , 144, 156, 181, 190, 236, 265, 272, 299, 436, 459, 528, 536, 547, 549, 553, 565, 653, 657, 663

**buġday** : buğday

b. nānı 103

b. kiveki 516

b.+nı yarma ķıl- 337

**burun** : burun

b.+nıij 450

b.+ı (kişiniijburnı) 237, 449, 451, 453, 455

**buzūr (F.)** : bir tür şurup

b.+unı (iskencebin b.) 261

**C**

**cācaratġu (câcratgu)** **:** leke

c. 442

**cāderes** **:** bir nevi hıyar

c. 588

**cādişír (<A. cāvşír)** **:** cavşir otu ve bundan elde edilen tıbbi zamk, kunduz hayası, oğlan aşı.

c. 610

**Cālínūs** **:** Galenus, hakim-i Yunan

C. 116

**Cāmās** **:** Camasb.

C. 115

**cāşā** **:** dağ nanesi (?)

c. 570

**cāşír (A.)** **:** cāvşir, cādşir, cevaşir otu**;** bkz.cāvaşír.

c. 569

**cāvaşír (A.)** **:** cāvşir, cādşir, cevaşir otu**;** bkz. cāşír.

c.279

**cāvzebān (F.)** **:** köpek otu

c. 269

**cāy (F.)** **:** yer.

c.+ı 46, 47, 48, 50

**cāziben (F. gāvzubān)** **:** lisanü'Es-sevr, sığır dili.

c. 652

**ce'ed (F.)** **:** devayi bir nebat ismidir ki anber-buy derler.

c. 588

**cem'i (<A. cem'í)** **:** bütün.

c. 137

c. ķıl- 112, 536

**cenglik** **: ?**

c. 632

**cerāĥat (A.)** **:** yara.

c. 376, 493

c.+ke 312, 666

**cercere (carcari)** : roka salatası

c.607

**cevā (<F. cive)** **:** ceva (?)

c.+nı 288, 563

**ceviz (A. cevz)** **:** ceviz.

c.+niij surĥı 290

**ceviz-i buvā (F.)** **:** küçük hindistan cevizi; bkz. cöz-bevā, cöznıij ķısırıġı.

c.+nı 238

**ciger (F.)** **:** ciğer.

c.46

c.+niij perdeleri 267

**cöznıij ķısırıġı** : küçük hindistan cevizi (?)

c.588

**cöz-bevā (F.)** : küçük hindistan cevizi;bkz. ceviz-i buvā, cöznıij ķısırıġı

c. 594

**culāf** **:** yulaf.

c.+ke 298

**cümā‘ (< A. cum‘a)** **:** cuma.

c.+dın 240

**cümle (A.)** **:** bütün.

c.+si 67

**cünd-i bídester (F.)** **:** kunduz kayırı, kunduz husyesi; bkz. cündifset

c. 277

**cündifset (<F.cünd-i bídest)** **:**kunduz kayırı, kunduz husyesi; bkz. cünd-i bidester.

c. 594

**cü-sey (<Ç. chu tsai)** **:** sarımsak.

c. 568

## Ç

| | |
|---|---|
| **çaġırtmaķ** | **:** **?** |
| | ç. 600 |
| **çaķçuķ < çugecek** | **:** tahta kazan |
| | ç. 554 |
| **çaķır şımaķ** | **:** cungarya irisi |
| | ç. 393 |
| **çala yanç-** | **:** yarım ezmek, hafif ezmek |
| | ç.192, 371, 392, 408, 475 |
| **çalġoza ~çalġūze** | **:** çam, köknar ağacı ve yemişi |
| | ç. 617 |
| **çamġur uruġı** | **:** şalgam tohumu. |
| | ç. 369, 370, 371, 382, 619 |
| **çap-** | **:** vurmak. |
| | ç.-sa 537 |
| **çapla-** | **:** kompres yapmak; bkz. çaplımaķ. |
| | ç.-p 517 |
| **çaplı-** | **:** kompres yapmak; bkz. çaplamaķ. |
| | ç.-sa 187, 214, 218, 222, 330 |
| **çapmaķ** | **:** vurmak |
| | ç. kerek 130, 458 |
| | ç.+nıij šaríķası 461 |
| **çeçek** | **:** çiçek. |
| | ç. 605 |
| **çekendān** | **:** **?** |
| | ç.+ı ķaynat-534 |
| **çeşā (F.)** | **:** mercimek. |
| | ç.+nı 309 |
| **çıġırtmaķ (çaġırtmaķ)** | : ? |
| | ç. 584, 600 |
| **çıķ** | **:** **?** |

| | |
|---|---|
| | ç.tıķ- 348 |
| | ç. tur-276 |
| **çıķ-** | **:** çıkmak. |
| | ç.-sa 402, 524 |
| | ç.-ıp 376, 376 |
| | ç.-ķan 428 |
| | ç.-ķan bol- 442 |
| | ç.-ķudek bol- 494 |
| **çıķar-** | **:** çıkarmak; bkz. çıķır- |
| | ç.-ıp 328 |
| **çıķır-** | **:** çıkarmak; bkz. çıķar- |
| | ç.-ıp 664 |
| **çılla-** | : batırmak, ıslatmak; bkz. çila- |
| | ç.-p 210 |
| **çızġan yelim** | **: ?** |
| | ç.508 |
| **çiçek** | **:** çiçek, bkz.çeçek |
| | ç.93 |
| | ç. (sarıġ ç.) 110 |
| | ç. (sarıķ ç.) 531, 564, 610 |
| | ç.+i (taķ ç.) 630 |
| **çikirtek** | **:** çekirdek, öz |
| | ç.+ini 664 |
| **çila**- | **:** batırmak, ıslatmak; bkz. çilla- |
| | ç.-p 256, 311, 414çıla- |
| | ç.-p çaplı- 214 |
| | ç.-ġan 299 |
| **çilān** | : iğdegillerden, koyu kahve renkli bir meyvedir. Kaşgar'ın çilanı ünlüdür. |
| | ç. 106, 140, 161, 527, 569, 591 |
| **çilçilān** | : kişniş |

| | |
|---|---|
| | ç.569 |
| **çíne (<F.çíní)** | **:** kase, bkz. çíní |
| | ç.664 |
| **çiijsey (Ç.)** | **:** kereviz. |
| | ç. 367 |
| | ç.+niij 628 |
| **çiij-sey urūġı** | : kereviz tohumu |
| | ç. 392,509, 575, 597 |
| **çiij-sey yıltızınıij pōstı** | **:** kereviz kökünün kabuğu |
| | ç.232, 251 |
| **çíní (F.)** | **:** kase, bkz. çíne |
| | ç.157 |
| | ç.+ġa 459 |
| **çivin** | **:** sinek. |
| | ç. dek 331 |
| **çiraylıķ (F.U.)** | **:** güzel. |
| | ç.448 |
| **çög-** | **:** çökmek. |
| | ç.-ünçe 459 |
| **çüçe** | : civciv |
| | ç. göşti 400 |
| **çüçek** | **:** küçük. |
| | ç.125 |
| **çüçüy** | : küçük |
| | ç. toĥoy 479 |
| **çümöyle** | **:** karınca. |
| | ç.+dek 28 |

## D

| | |
|---|---|
| **daġ (F.)** | **:** yanık yarası. |
| | d.+lar peydā bol- 318 |
| **dāġil (A.)** | **:** içeri, içinde, içeri girmiş. |
| | d. bol- 493 |
| **dalo** | **:** sırt. |
| | d.+sınıij( arasıda) 126, (d. arasıdın) 153 |
| **dāne (F.)** | **:** tane, tohum, çekirdek. |
| | d. 190, 200, 352, 440, 475, 476, 589 |
| | d. ķıl- 150, 182, 368, 440 |
| | d. +ni (üç d. yise) 182 |
| | d.+sini 467, 551 |
| **dāne-ker (F.)** | : boraks yoğunlaşmış bir borik asitten türeyen sodyum tuzu**.** |
| | d. 323 |
| **dārçín (F.)** | **:** Seylan tarçını, kurfa. |
| | d. 277, 596 |
| **dārçíní (<F. dār-ı çíní)** | **:** tarçın. |
| | d.385, 437 |
| **dār-ı filfil (<A.-F. dār-i fülfül)** | **:** karabibere benzer uzun taneli baharat. |
| | d. 278, 314 |
| **dārū (F.)** | **:** ilaç. |
| | d. 29, 163, 180 |
| | d.+sı 649 |
| | d.+larnı 555, 665 |
| | d.+larça 416 |
| **da'vā (A.)** | **:** mesele. |
| | d.+sını 501 |
| **de-** | **:** demek. |
| | d.-se 86, 90, 92, 96 |
| | d.-p 488, 573, 574, 484, 569 |

| | |
|---|---|
| | d.-gen 489, 499, 568, 603, 621, 621, 622, 622, 624, 625, 627, 628, 630 |
| | d.-genler 624 |
| | d.-ydur 340 |
| **def‘i (A.def‘i)** | **:** ortadan kaldırma, giderme. |
| | d. bol- 120, 131, 145, 151, 183, 184, 187, 211,214, 218, 222, 223, 224, 238, 239, 241, 259, 305, 313, 319, 327, 330, 333, 335, 339, 351, 356, 360, 368, 369, 375, 380, 385, 388, 442, 443, 450, 452, 454, 455, 464, 504, 506, 519, 532, 534, 559, 571, 640, 641, 643 |
| | d. ķıl- 108, 169, 284 |
| **dek** | **:** kadar. |
| | d. 150 |
| **delir** | : ? |
| | d. 609 |
| **dem (F.)** | **:** nefes. |
| | d.+i 152 |
| **demsel yağı** | **:** tereyağı. |
| | d. 184 |
| **deij(F.)** | **:** denk, ölçü birimi. |
| | d. 279 |
| **derd ( F.)** | **:** dert, gam, bkz. dert |
| | d.-i mi‘de 286 |
| **derem (<A. dirhem)** | **:** eski okkanın dört yüzde biri; bkz. direm. |
| | d. 263, 264, 264, 269, 269, 270, 270, 271, 271, 272, 272, 279, 280, 281, 289, 289, 290, 298, 314, 316, 321, 326, 377, 377, 378 |
| | d. +din 263, 278, 280, 290, 300, 323, 324, 324, 325, 392, 394, 444, 445 |
| **dert ( F.)** | **:** dert, gam, bkz. derd |

d. ḳıl- 302, 494

**devirḳay** : ?

d. 598

**di-** **:** demek, bkz. de-

d.-gen 487, 496, 569, 570, 572, 574, 576, 576, 577, 585, 596, 597, 607, 631, 631, 634

**dimişk** **:** dimişk, şam

d. (ce‘ed-i d.) 588

**dinār (F.)** **:** bir tür şerbet.

d. (şerbet-i d.) 407

**direm (<A. dirhem)** **:** okkanın dört yüzde biri değerinde bir ağırlık ölçüsü; bkz. derem.

d.121, 122, 122, 122, 124

**diş** **:** diş.

d. aġrıḳı 532

**dört** **:** dört.

d. (bu d. ḳısmı) 85

**durunc** **:** turunç, Cirus aurantium.

d. 279

**dū serā (F.)** **:** iki dünya.

d. 243

**dūt (F.dūd )** **:** duman.

d. 556, 559 (d. bermek kerek)

d. 556 (maḳadıġa d. yetkey)

**dürüs(t) (F.)** **:** doğru, düzgün.

d.(yoġan-d.) 26, 35

d. (beden d. vaġtıda) 100

**E**

**e-** : cevheri fiil.

e. mes 30

**ebreşim (< F. ibrísüm)** **:** ipek iplik.

e.-i hām 270

**ecma'ín (A.)** **:** hepsi, cümlesi

e. 17

**edān (<or>edān)** : ?

e. 444

**'edās (A.)** **:**mercimek, bkz. 'edes

'e. 620

**'edes (A.)** : mercimek, bkz. 'edās

'e. 590

**edresmen (F.)** **:** üzerlik otu.

e. 528

**edviye (A.)** **:** ilaçlar.

e.+leri 413, 458, 661

e.+lerni 140, 143, 146, 200, 291, 305, 506

**Eflāšūn (A.)** **:** Aristo'nun hocası, Sokrat'ın talebesi olan meşhur Yunan filozofu.

E. 116

**eger (F.)** **:** eğer, şayet.

e. 20, 22, 24, 26, 28, 30, 31, 32, 34, 38, 39, 40, 41, 54, 55, 56, 57, 58, 86, 90, 92, 96, 101, 103, 106, 108, 117, 126, 131, 136, 143, 146, 152, 160, 163, 169, 177, 179, 182, 183, 185, 194, 206, 211, 214, 219, 222, 223, 225, 236, 239, 244, 245, 260, 301, 302, 308, 313, 317, 319, 327, 333, 336, 340, 346, 347, 352, 357, 358, 361, 363, 374, 376, 377, 379, 381, 385, 386, 387, 389, 396, 401, 402, 406, 417, 418, 424, 427, 428, 429, 430, 431, 434, 437, 441,

| | |
|---|---|
| | 442, 443, 449, 451, 453, 454, 456, 467, 471, 481, 490, 493, 494, 500, 501, 504, 505, 514, 516, 520, 523, 528, 530, 533, 534, 538, 540, 541, 542, 544, 545, 546, 548, 550, 556, 560, 562, 636, 644 |
| **ekl-el-melik (<A iklilü'l melik)** | **:** Koçboynuzu bitkisi (Melilotus officinalis)<br>e.608. |
| **ekmel (A.)** | **:** bir çeşit damar.<br>e.486 |
| **ekmel-i nehrāli (F.)** | **:** bir damar<br>e.+din 488 |
| **elbette (A.)** | **:** mutlaka, eninde sonunda.<br>e.151 |
| **elge-** | **:** elemek, bkz. ele-<br>e.-p 175, 281, 291, 446, 553 |
| **elgek** | **:** elek.<br>e. +din 332, 367, 478 |
| **eli-** | **:** elemek, bkz. elge-<br>e.-p 124, 141, 163, 197, 201, 210, 234, 234, 258, 273, 311, 372, 395, 399, 124, 404, 405, 411, 414, 477, 529, 553, 558, 529 |
| **eliştür-** | **:** eklemek.<br>e.-üp 204, 379, 639, 641, 642 |
| **ellik** | **:** elli.<br>e. 432 |
| **emçek** | **:** meme; bkz. emçik.<br>e. 357 |
| **emçik** | **:** meme; bkz. emçek.<br>e.+i 357 |
| **enbeşşölb (<A. 'inābü's- sa'leb)** | : it üzümü.<br>e. 609 |
| **encír (F.)** | **:** incir. |

| | |
|---|---|
| | e. 200, 393, 547 |
| **encivār (<A.encübār)** | : kurt pençesi kökü, yılan kökü |
| | e.+nı 403 |
| **endek** | : satıh, bir nesnenin üst yanı. |
| | e. 493 |
| **endíşe (F.)** | **:** merak, kaygı, gam, keder. |
| | e.ķıl- 81 |
| **engebín (F.)** | **:** bal. |
| | e. 171 |
| | e.+ni 88, 91 |
| **engūr-ı şifā (F.)** | **:** kuş üzümü. |
| | e.-ı şifā 128, 615 |
| **engüşt (F.)** | **:** parmak, krş. ilik. |
| | e.+iniij 422 |
| **er** | **:** erkek. |
| | e. kişi 334 |
| **eren** | **:** eren. |
| | e.+lerge 336 |
| **ermen** | **:** ayvadane. |
| | e.+ni 533 |
| **ermiyā** | **:** tıbbi bir bitki tohumu. |
| | e. 623 |
| **Ersíšus** | **:** Ersitus. |
| | E. 114 |
| **erte** | **:** erte, sonra. |
| | e. (üş e. ) 91 |
| | e. 257, 291, 422, 447, 517, 522 |
| **‘erūķ (‘urūķ)-i zerdcōbe (zerd-çōb) (A.-F.)** | **:** erik. |
| | e.611 |
| **‘esel (A.)** | **:** bal. |

| | |
|---|---|
| | ‘e. 234, 281, 416, 549, 604, |
| | ‘e. bile 281 |
| | ‘e. birle 144, 197, 234, 329, 379, 416, 553 |
| | ‘e.+ni 88, 229, 641, 642 |
| | ‘e.+ge 204, 206, ‘eselga 335 |
| | ‘e.+i 201 |
| | ‘e.+iniij 203 |
| | ‘e.+ini 171 |
| **esfídāc –isfídāc** | : asparagus, kuş konmaz. |
| | e.613 |
| **esmet (<A. eśmed)** | **:** kaba tutya, sürme taşı, ham antimon, ismîd. |
| | a. 585 |
| **eşek** | **:** eşek. |
| | e. merdeki 582 |
| | e.+niij310, 453, 455 |
| **eşter ġaz (<F. uştur ġaz )** | **:** devedikeni |
| | e. 585 |
| **et-** | **:** etmek. |
| | e. habb e. 554 |
| **e‘tidālıġ (A.)** | **:** normal. |
| | e.+a kel- 99 |
| **evvel (A.)** | **:** önce. |
| | e.19, 45, 152, 456 |
| | e.+ķı 527 |
| **eyli-** | **:** eylemek. |
| | e. –se 319 |
| **ezil-** | **:** ezilmek. |
| | e.–ip 338 |
| **ezriyun** | : ? |
| | e.585 |

## F

**fālec (A.)** : felç, bkz. fāleş
f. bol-75, 226

**fāleş (A.)** : felç, bkz. fālec.
f. bol- 226

**fāsid (A.)** : kötü.
f.+ni (ĥūn-ı f.) 108
f.+ler (ĥūn-ı f.) 98

**faŝl (A.)** : bölüm.
f.+ıda (bu f.) 18, 37, 43, 52, 60, 85, 100

**fāyide (A.)** : fayda.
f. ķıl- 164, 180

**ferç (A.)** : kadın üreme organı.
f.+ige (mazlum kişining f.) 645

**ferzayūn** : sütligen otu, şebrem, forbiyon.
f. 593

**ferzend (F.)** : erkek çocuk.
f.+i 644, 646

**feşāne (<F.pişāne)** : alın**.**
f.+si ağrı- 70

**fetile (A.)** : fitil.
f. ķıl- 380

**fey** : adale.
f.+leri ağrı- 70

**fışlaķ** : iltihap, cerahat, iltihaplanmak.
f. bol- 303

**fil (ĥayl) (A.)** : fiil**,** eylem.
f. (otra f. bol-) 58

**filfil (A.)** : biber, filfil, matiko.
f. 314, 421

**filfil-i derāz (F.)** : uzun biber.

| | |
|---|---|
| | f. 419 |
| **firŝād (A.)** | : beyaz dut ağacı. |
| | f. 569 |
| **fula-** | **: ?** |
| | f.-p tur- 389 |
| **fut** | **:** ayak. |
| | f. 76 |
| | f.+ı (kişiniijf. ) 239 |

## G

| | |
|---|---|
| **ġālıb (A.)** | **:** üstün gelme, bkz. ġālip**,** ġālıf. |
| | ġ. 101, 103, 106 |
| **ġālıflıķ (A.)** | **:** üstünlük, bkz ġālıb**,** ġālip. |
| | ġ. 27, 40, 79, 183 |
| | ġ.+ıdın dur 21, turur 27, 40, 72, 79 |
| **ġālip (A.)** | **:** galip, bkz. ġālıb**,** ġālıf. |
| | ġ. bol- 491 |
| **ġaij–ze ( Ç.< ġan-za)** | **:** pipo tütünü. |
| | ġ +da 649, 653 |
| **ġaij–zeda tart-** | : tütün içmek, pipoda çekmek. |
| | ġ. 649, 653 |
| **ġarġara (A.)** | : gargara. |
| | ġ. 384 |
| **ġāriķūn (A.)** | **:** katran köpüğü, ağaç mantarı, çayır mantarı. |
| | ġ. 472, 597 |
| | ġ.+ nı 332, 366, 478 |
| **ġāz (Fr.)** | **:** gaz. |
| | ġ.+nıij 595 |
| **gerd (F.)** | **:** toz. |
| | g. 243 |
| **gerden (F.)** | **:** boyun. |
| | g.+ige 223 |
| **gerz (gezer)** | **:** havuç, keşür. |
| | g. 619 |
| **ġıžā (A. ġıdā‘)** | **:** gıda. |
| | ġ.+sıġa 125, 158, 171, 192, 202, 235, 249, 384, 395, 400, 405, 411, 466, 470, 479, 512 |
| **girdāver** | **:** girdâver (?) |
| | g. 444 |

**göş<t> (F.)** : et, bkz. göşt.
g. 106, 365

**göşt (F.)** : et, bkz. göş<t>
g.+i 103, 125, 126, 193, 249, 249, 315, 400, 427, 466, 479, 582, 651, 662
g.+ige 337
g.+idin 225

**göz** : göz.
g. 588

**ġubār (A.)** : toz, bkz. ġuvār.
ġ.+ġa 521

**ġurde** : böbrek.
ġ+ni 285

**ġurde uruġı** : gurda tohumu.
ġ. 434

**ġurunç (<F. gurinc)** : pirinç nişastası.
ġ.+nı 470

**ġusl (A.)** : yıkanma.
ġ. 469

**ġuvār (<A. ġubār )** : toz, bkz. ġubār.
ġ.+ġa 312, 317, 326, 344

**gül (F.)** : gül.
g.170, 304, 306, 377, 568, 576, 589, 625, 629
g.+niij213, 641
g.+ni 328
g.+i 474
g.+ini 543

**gülāb (F.)** : gülsuyu; bkz.gülāf, gülef.
g. 87
g.+nı 97

**gülāf (<F. gülāb)** : gülsuyu; bkz.gülef, gülāb.

| | |
|---|---|
| | g. birle 221 |
| | g.+nı 460 |
| **gülef (<F. gülāb)** | **:** gülsuyu, bkz. gülāf, gülāb. |
| | g.+ke205 |
| **gül-i surḫ̂ (<F.gül-i sürḫ̂)** | **:** kırmızı gül, bkz. gül-i suruḫ̂. |
| | g. 128, 139, 474 |
| | g.+nı 203, 204 |
| | g.+nıij 658 |
| **gül-i suruḫ̂ (<F.gül-i sürḫ̂)** | : kırmızı gül, bkz. gül-i surḫ̂. |
| | g.180, 188, 254, 306, 408, 435, 531, 652 |
| **gülḳand (F.)** | **:** gül şekeri, bkz. gülḳant. |
| | g. 171 |
| **gül-ḳant (F.)** | **:** gül şekeri, bkz. gülḳand. |
| | g. 201, 203 |
| **gülreyġān (F.)** | **:** reyhan. |
| | g. 625 |
| | g+ı 629 |
| **güncüt (Sogd.)** | **:** küncü**,** susam. |
| | g. 21, 639, 645, 595 |
| **günder-i deryāyí(F.)** | **:** deniz tütsüsü. |
| | g. 509 |
| **gündere (kündere)** | : tütsü. |
| | g.+ni 503 |
| **güngürt (F.)** | **:** kükürt. |
| | g. 521 |

## H

| | |
|---|---|
| **ġabb (A.)** | **:** hap, bkz. ġapp. |
| | ġ 584 |
| | ġ. et- 554 |
| **ġabb-al-ġār (A.)** | : defne tanesi. |
| | h. 571, 604 |
| **ġabb-en-níl (A.)** | **:** çivit otu tanesi. |
| | ġ. 597 |
| **ġabb-ı ıyāruĥ (F.)** | **:** ishal hapı. |
| | ġ. 239 |
| **ġabl-el-zerā' (A.)** | **:** bir çeşit damar. |
| | ġ. 486 |
| **ġacāmat (A.)** | **:** kan almak. |
| | ġ. (ġ ķoy-) 153 |
| **ġācet (A.)** | **:** hacet. |
| | ġ+i (kişiniij ġ.) 293 |
| **ġadvār (cadvār, zadvār) (A.)** | **:** kunduz kayırı, kunduz husyesi. |
| | h. 606 |
| **ĥafaķān (A.)** | **:** çarpıntı. |
| | ĥ.bol- 70 |
| | ĥ.+nı 294 (ĥ. bas-), (ĥ. necud bol-) 274 |
| **hafta (F.)** | **:** hafta, yedi, bkz. hefte. |
| | h. (her h. ) 292 |
| **ĥāhí (F.)** | **:** ister…... ister. |
| | h.390, 391, 396, 396, 468, 468, 505, 505, 514,515 |
| **hāk (F.)** | **:** toprak. |
| | h. 585 |
| **hakā** | **:** alın. |
| | h.+sige 350 |
| **ġākim (A.)** | **:** hekim. |
| | ġ. 114, 115, 115, 115, 116, 116, 292 |

**ĥalāŝ (A.)** : kurtuluş.
ĥ.(kisellerdin ĥ. bol-) 109

**ġalaba** : yıldız çiçeği.
h. bedeli 602

**ĥalınla-** : kalınlaşmak.
ĥ.-p (kirpik ornı ĥ.) 303

**ġalíle (<A. balílee)** : (skr. vibhitaka) halile.
ġ. (ġ. suyı birle) 538
ġ.+niij 325

**ġalile-i kābulí (F.)** : kābili halile, kabil helilesi, kabil türü bir ağaç kavunu olup hekimlikte kullanılan daha çok kabuğudur.
ġ. 655

**ġalile-i siyā (F.)** : kara halile.
ġ 656

**ġalile-i zerd (F.)** : sarı halile.
ġ 144

**ġalile-i zerhí (F.)** : zehirli halile.
ġ 655

**ĥām (F.)** : ham, olmamış.
ĥ (ĥ. ķaymaķnıijçikirteki ) 664

**ġamd (A.)** : Allah'a olan şükran duygularını bildirme.
ġ. 15

**ĥamır (A.)** : hamur.
ĥ. 94, 130, 145, 221, 332, 349, 354, 367, 554
ĥ.+nıij (ĥ. arasıġa al-) 348
ĥ.+nıij (ĥ. içige yörge-) 353
ĥ.+nı (ĥ. soy-) 349
ĥ.+ ġa (ĥ.oĥşaş ezil-) 338

**ġammām (A.)** : hamam.
ġ. 516

ġ +nıij(ġ bedelini ķıl-) 523

ġ.+ġa (ġ barmak kerek) 516, (ġ. bedel ol-) 518, (ġ. bar-) 523

**ġapp (A.)** : hap; bkz. ġabb.

ġ. (ġ. ķıl-) 176

ġ.+nı (ġ. yasap yi-) 173

**ĥarfe (<F. harpā)** : sanavber, yabani çam fıstığı ağaçı, köknar ağacı.

ĥ. 583

**ġasek (<A. ġasek )** : demir dikeni, boğa dikeni, deve çökerten, pıtrak, butrak.

ġ. 583, 613

**ĥasıt** : ?

ĥ.+ıke 114

**ĥāŝíyet (A. ĥāŝŝiyyet)** : hasiyet.

ĥ.(ĥ. ber-) 648

ĥ.+i (alma şerbetiniijĥ.) 294,

**ĥaşĥa (A )** : haşhaş; bkz. ĥaşĥa.

ĥ. (şerbeti ĥ.) 397

**ĥaşĥaş (A.)** : haşhaş; bkz. ĥaşĥaş.

ĥ. (şerbeti ĥ. işmek kerek) 397

**ĥaš (A. ĥašš )** : yazı.

ĥ.+ımda 667

**ĥašar (A.)** : tehlike.

ĥ. dur 496

**ĥatmi (A.)** : hatmi.

ĥ. 589

**ġażret (A.)** : hazret.

ġ.i İskender 146

ġ.-i şeyĥ Mataķaddamler 170

**hebele'z-zırā' (A.)** : hab-el-zera damarı.

h.498

| | |
|---|---|
| **heft (F.)** | **:** hafta bkz.hafta. |
| | h. 486, 496 |
| **hefte endām (F.)** | **:** baş, göğüs, karın, iki el ve iki ayaktır. |
| | h. 489 |
| **ġel (<A. ġal)** | **:** hal, bkz. ġell. |
| | ġ. 550, 645 (ġ. ķıl-) |
| **ġell (<A. ġal)** | **:** halletmek, bkz. ġel. |
| | ġ.(ġ. ķıl-) 142 |
| **hem (F.)** | **:** hem. |
| | h. 33, 33, 50, 207, 224, 239, 329, 336, 390, 441, 485, 496, 519, 527, 566 |
| **hemíşe (F.)** | **:** daima. |
| | h. 538 |
| **hemme (F.)** | **:** bütün, hepsi; bkz. hemmi. |
| | h. ĥūn-ı fāsid 98 |
| | h. def'i bol- 183 |
| | h.+ni ileştür- 521 |
| | h.+ni iliştür- 217 |
| | h.+ni ķaynat- 233, 394, 410, 476 |
| | h.+ ni soķ- 422, 510 |
| | h.+ni yanç- 220 |
| | h.+ni yoġur- 416 |
| | h.+si (bu 'illetler h.) 71, 83 |
| | h.+sini bir ķıl- 299 |
| | h.+sini ķaynat- 123, 157 |
| | h.+-sini soķup 316, 532 |
| | h.+sini suġa sal- 162 |
| | h.+sini yanş- 311, 326 |
| **hemmi (F.)** | **:** hepsi**,** bütün; bkz. hemme. |
| | h+si 79 |
| | h+ni 366 |

**her (F.)** : her.

h. 91, 129, 134, 154, 161, 174, 178, 182, 189, 199, 230, 233, 243, 254, 263, 281, 288, 291, 292, 315, 316, 323, 343, 366, 392, 393, 408, 409, 415, 420, 421, 423, 439, 445, 458, 462, 465, 474, 509, 511, 522, 666

**hergis (<F. hergiz)** : asla.

h. 530

**heríse (A.)** : keşkek yemeği.

h.339

**ġeŝŝe (<A. ġiŝŝe)** : bölüm.

ġ. (üç ġ. ķıl-) 522

ġ.+sini (bir ġ. sürke- )522

**heş (<F. hiç)** : hiç.

h. 163, 228

**hezār spendāne (<F. sipend )** : üzerlik tohumu.

h. 552, 583, 620

**ĥılš (A.)** : hılt.

ĥ. 468

ĥ.+dın 506

ĥ.+larnı 113

**ġıltit (A.)** : şeytantersi, şeytan pisliği, kadı ağacı.

ġ. 629

**ĥınā (< A.ġına, □ınā )** : kına.

ĥ. 624

ġ. suyı 610

**ĥıšāy şōĥlesi** : Çin domatesi.

ĥ. 509, 577, 636

**ĥıyār (A.)** : hıyar.

ĥ.122

**híç (F.)** : hiç.

h.180

**ĥilāf (A.)** : karşılık.

ĥ.+ıdur 387

**hindevā (<A. hindibā’)** : hindiba, yaban marulu, acı marul.

h. 618

**hiij** : şeytantersi.

h. 585, 616, 629

**ĥinŝir (<A. ĥınŝır)** : serçe parmağı.

ĥ.+niij arası 499

**ġisse (A.)** : parça.

ġ. 230, 366

ġ.+sini 230

**ĥōp** : tamamen.

h. 349, 354, 355

**ĥorda-** : buhar yapmak.

ĥ.-p 240

**ĥōrāki** : ?

ĥ. bir miśķāl 566

**ĥōş-buy (F.)** : güzel koku.

ĥ. ķıl- 283

**ġöl (F.)** : nem.

h. 25, 27, 54, 56, 224, 450, 480, 513

**höllük** : nemlilik.

h. +idin 515

**ĥūĥ (F.)** :ekin boğan dedikleri ottur ve ekinlerin aralarında biterek onları yok eder.

ĥ. 571

**ĥūn (F.)** : kan.

ĥ. 36, 106, 508, 636, 638

ĥ+ı 495

ĥ.+lar 491

| | |
|---|---|
| **ĥūn-ı fāsid (F.)** | : kirli kan. |
| | ĥ.+ni 108 |
| | ĥ.+ler 98 |
| **ĥūn-ı siyāvuş (F.)** | : ejder kanı. |
| | ĥ.508 |
| **ǵükemā (A.)** | **:** hekimler. |
| | ǵ. 116 |

## I

| | |
|---|---|
| **ılan göşti** | **:** yılan eti. |
| | ı. 651, 662 |
| **ılıġ** | **:** ılık. |
| | ı. su 184 |
| **ıldam** | **:** hızlı. |
| | ı. sal- 26 |
| **ılman** | **:** ılık. |
| | ı. 191, 218, 235, 383, 405 |
| | ı. ķıl- 124, 197, 370, 460, 478 |
| **ıpar** | **:** misk. |
| | ı.+nı yanç- 344 |
| | ı.+nı köydür- 544 |
| **ıspaġul** | **:** ıspagul. |
| | ı. 129 |
| | ı. suyı 149 |
| **ıssıġ** | **:** sıcak, bkz. ıssıĥ, ıssıķ **.** |
| | ı. 42, 54,102, 163 |
| | ı. su 134, 356, 520 |
| | ı. dur 22 |
| | ı. turur 27 |
| | ı.+dın 379 |
| | ı.+dın bol- 386 |
| **ıssıĥ** | **:** sıcak, bkz. ıssıķ, ıssıġ. |
| | ı. 518 |
| **ıssıķ** | **:** sıcak, bkz.ıssıĥ, ıssıġ. |
| | ı. ıssıķ 54, 58, 350 |
| | ı. turur 58 |
| | ı. bol- 54, 320 |
| **ışamaķ** | : ağrı çekmek. |

ı. (tiş aġrıķı ı.) 70

**ıẑhır (A.)** **:** ızhır, ayrık otu, esel-i ĥōş-bû.

ı. 233

## İ

**ibn-i ‘arās (F.)** **:** kara boya.

i. 621

**ibtidā (A.)** **:** başlama.

i. 243

**iç** **:** iç.

i.+i 82, 497

i.+ige 329, 348, 353, 376, 436

i.+idin 354, 636

**iç-** **:** içmek.

i.-key 395, 396, 401, 412

i.-keyler 411

i.-se 97, 136, 184

i.-idurġan 118, 136

**iftidā (<A. ibtidā’)** **:** başlama.

i. ķıl- 227

**iĥrāc (A.)** **:** çıkarma.

i. 136

i.+nı 121, 131, 295

**iĥtiyār (A.)** **:** ihtiyar, seçkin.

i. 210

**ike-** **:** ?

i.-p 298

**ikek** **:** ?

i.birle 298

**iki** **:** iki.

i. 122, 126, 138, 139, 148, 152, 189, 199, 205, 220, 233, 254, 255, 263, 269, 271, 272, 289, 290, 309, 314, 315, 323, 343, 377, 379, 392, 398, 408, 417, 421, 440, 444, 460, 474, 509, 511, 520, 529,

563, 564, 565, 649, 650, 651, 655, 656, 661, 662, 663
i+sini 355

**ikinçi** : ikinci.
i. 45, 527

**iklü'l- melik (A.)** : koçboynuzu,şehbuze, sarı yonca, kroton tohumu.
i. 608

**'ilāc (A.)** : ilaç, bkz.'ilāç.
'i.-ı istisķa-yı šabli 268
'i. birle 495
'i.+ı 127, 186, 195, 209, 213, 216, 246, 248, 419, 425, 456, 464, 472, 503, 507, 515, 519, 525
'i.+larnı 85

**'ilāç (A.)** : ilaç, bkz. 'ilāc.
'i.+lar 101

**ileştür-** : eklemek.
i.-üp 205, 206, 258, 335, 373, 463, 522

**ilik** : kemik, parmak.
i.+ni 19
i.+leri 260

**ilişt ur-** : eklemek.
i.-up 217

**'illet (A.)** : hastalık.
'i.+ke 85
'i.+ ini (nāsur 'i.) 286
'i.+ler 71, 78, 83
'i.+leri 62, 68, 73, 80

**imtiyāz (A.)** : imtiyaz.
i. ķıl-341

**inābü's-sa'leb (A.)** : it üzümü.

| | |
|---|---|
| | i. 609 |
| **inçke** | **:** hafif. |
| | i.bol- 20 |
| **indāne** | **: ?** |
| | i. 610 |
| **inek** | **:** inek. |
| | i. pōstı 586 |
| **insūn (<F. anisōn, Gr. Anason)** | **:** anason, rûmî bâdiyan. |
| | i. bedeli 593 |
| **inşallah (A.)** | **:** inşallah. |
| | i. 647 |
| **irse (<F. irsā)** | **:** mavi zambak kökü, İris lurida. |
| | i. 584 |
| **ishāl (A.)** | **:** ishal. |
| | i. bol- 467 |
| **iskencebín (<F. sikencübin)** | **:** bal, şeker ve türlü meyvelerin özsuyundan yapılan bir gurup şuruba verilen ad, bkz. iskencevín, iskenciwín. |
| | i. 360 |
| **iskencevín (<F. sikencübin)** | bal, şeker ve türlü meyvelerin özsuyundan yapılan bir gurup şuruba verilen ad, bkz. iskencebín, iskenciwín. |
| | i.+ni 261 |
| **iskenciwín (<F. sikencübin)** | : bal, şeker ve türlü meyvelerin özsuyundan yapılan bir gurup şuruba verilen ad, bkz. iskencebín, iskencivín. |
| | i.+ni 101 |
| **ispoyetisp (isfidbāc ) (F.)** | **:** üstübeç, bazik kurşun karbonat. |
| | i. 622 |
| **istinşāķ (A.)** | **:** içine çekme. |
| | i. ķıl- (burnuġa i. ķıl-) 455 |

| | |
|---|---|
| **istisķa (A.)** | : çok susamak. |
| | i. bol- 76 |
| **iş** | **:** iş. |
| | i.+ini 647 |
| **iş-** | **:** içmek. |
| | i.- key 121, 197, 230, 231, 235, 433, 469 |
| | i.-keyler 202, 202, 400, 405, 405, 461 |
| | i.-sün 102, 106, 249, 250 |
| | i –se 89, 120, 131 |
| | i.- megey 248 |
| | i. –mesün 228 |
| **işlet-** | **:** işletmek. |
| | i.-key 206 |
| **işmek** | : içmek. |
| | i. kerek 125 |
| **işmeklik** | **:** içmeklik. |
| | i.+din 241 |
| **işteġā (<A. iştihā)** | : iştah, bkz. iştiĥā. |
| | i.+nı aç- 294 |
| **iştiĥā (<A. iştihā)** | **:** iştah, işteġā. |
| | i.+nı aç- 287 |
| **it-tarbuzi (A.)** | **:** siyah hardal. |
| | i. 600 |
| **it üzümi** | **:** it üzümü. |
| | i. 271,609 |
| **itik** | **:** çabuk. |
| | i. 31, 31, 32, 208 |
| **ittifāķ (A.)** | **:** birlik. |
| | i. ķıl- 116 |

**K**

**kābusbān (F.)** : sığırdili.

ķ.+nı 573

**kāġaz (F.)** : kağıt.

k.+nıij üsti 221

**ķaķ** : kurumuş.

ķ. 426

ķ.+ı (encir ķ.) 200

ķ.+ını (ķurut ķ.) 520

**kākíneç (kāknaç) (F.)** : fener çiçeği, gelin otu, kanbel otu, kakenç.

k. 576

**ķal-** : kalmak.

ķ –ur 374

ķ.-sa 223, 226, 237, 244, 328, 363, 368, 401, 428, 468, 501, 505, 514, 535

ķ.-ıp 237, 308

ķ.-ġan 529

ķ. –ġanda 123, 141, 157, 191, 196, 201, 229, 234, 257, 297, 372, 383, 394, 399, 403, 410, 476, 491

ķ.-mas 293

**ķalā** : güvercin.

ķ. göşti 337

ķ. öti 379

ķ. öti birle 544

ķ.+nıij süti 569

**ķalkadus (<F. kulkedis)** : **z**āç-ı Kıbrısî, Demir-II-Sulfat, karaboya.

k.633

**kāmiġa** : ?

k. 631

**ķan** : kan.

| | |
|---|---|
| | ķ. 27, 45, 98, 276, 376, 401, 402, 456, 483, 492, 494, 497, 504, 527 |
| | ķ +nıijcāyı 46 |
| | ķ. +nıij ġālıflıķı 27, 40, 72 |
| | ķ.+nı (ķ. pest ķıl-) 96 |
| | ķ.+dın bol- 68 |
| | ķ. +dın aġrı- 207, 357, 481 |
| | ķ.+ ını (kebūter balasınıijķ.) 452, (eşekniijķ.) 454 |
| **ķand (A.)** | **:** şeker. |
| | ķ.+nı 209 |
| | ķ.+nı sāf ķıl- 296 |
| **ķandnābōsı (A.)** | **:** pırasa (?) |
| | ķ. suyı birle 553 |
| **ķanna-** | **:** kanamak. |
| | ķ.-p toķta- 449, toĥta- 451, 453 |
| **kannefele** | **: ?** |
| | k. 578 |
| **ķant (A.)** | **:** şeker, bkz. ķand. |
| | ķ.120, 158, 258, 265, 270, 399, 432. |
| | ķ. birle 124, 191, 503, 512 |
| | k. sal- 404, 411 |
| **ķanturdeyūn (Gr.)** | **:**kantaryûn,mavi peygamber çiçeği, bkz.ķanšaryūn |
| | k. 632 |
| **ķapaķ** | **:** kapak. |
| | ķ.+nıij436 |
| **ķara** | **:** kara. |
| | ķ. meij 318 |
| | ķ. su 73 |
| | ķ. bol- 430, 537, 540, 541, 543, 545, 546, 547, 548 |

**ķara boya yıltızı** **:** kara boya kökü, bkz. ķara būya yıltızı
ķ. 109, 156, 252, 272
ķ.+nıij pōstı 391

**ķara būya** : kara boya
ķ.  614, 621

**ķara būya yıltızı** : kara boya kökü, bkz. ķara boya yıltızı.
ķ.+nıij suyı 507

**ķara encír yapraġı** : kara incir yaprağı.
ķ. 547

**ķara ķarġanıij míyesi** : kara karganın beyni.
ķ.+ni 540

**ķara ķarġanıij toĥumı** : kara karganın yumurtası, bkz. ķara ķarġa tuĥumısı.
ķ.+nı 545

**ķara ķarġa tuĥumısı** : kara karga yumurtası, bkz. ķara ķarġanıij toĥumı.
ķ.+nı 536

**ķara örük** : kara erik, bkz. karı örük.
ķ. 139, 178, 190, 458, 476, 589, 622
ķ+ni 96

**ķara sayun** :  ?
ķ. 573

**ķara sürme** : kara sürme.
ķ.+ni 637

**ķaramtul** **:** siyah.
ķ. 359
ķ.+raķ  41

**ķara muç (A.)** **:** karabiber, bkz. ķarımuç.
ķ. 651

**ķarpe (<F. kerpāvan)** **:** tarçın ağacı, kurfa ağacı (?)
k. 578

| | |
|---|---|
| **ķarġa tırnaġı** | **:** bir bitki. Divanü Lûgat-it-Türk'te karga tarmaku olarak geçer.<br>ķ. 608 |
| **ķarı mūç** | : karabiber.<br>ķ. 414, 419, 656 |
| **ķarı örük** | **:** kara erik, bkz. kara örük<br>ķ. 592 |
| **ķarı surna** | : kara surna.<br>ķ. 535 |
| **ķarı şeker** | : kara şeker.<br>ķ. şeker 657 |
| **ķarnafil (A. ķaranful)** | **:** karanfil, bkz. ķarnafli.<br>ķ. 565<br>ķ.+ni 352, 354 |
| **ķarnafli (A. ķaranful)** | **:** karanfil, bkz. ķarnafil.<br>ķ. 289, 323, 343 |
| **ķarnı yaruķ** | **:** karnıyarık.<br>ķ. 93 |
| **ķars** | **:** ?<br>ķ. 252, 618 |
| **ķaršım (ķıršım, ķuršum) (<F. ķuršuman)** | **:** Yalancı safran, kırsafranı.<br>ķ. 577 |
| **kārzebān (kārzavān)** | **: ?**<br>k. 409 |
| **kāsení** | : yabani hindiba, bkz. kāsni, kāsini.<br>k. 474 |
| **kāse (F.)** | **:** kase, çanak.<br>k. 123, 256, 476 |
| **kās{e}ní (F.)** | : yabani hindiba, bkz. kāsni, kāsiní.<br>k. 407, 408 |

| | |
|---|---|
| **kāsiní (F.)** | **:** yabani hindiba, bkz. kāsni, kās{e}ní.<br>k. 259, 262, 263, 266, 271 |
| **kāsní (F.)** | **:** yabani hindiba, bkz. kāsini, kās{e}ní<br>k. 129 |
| **kaster (kustul) (F.)** | **:** kestane ağacı.<br>k. 613 |
| **ķaşa** | : ?<br>ķ.578 |
| **Kāşġar** | **:** Kâşgar.<br>K. 378 |
| **ķaşrılremān (<A. ķişru'l-rummān)** | **:** nar ağacı ve meyvesi<br>ķ. 612 |
| **ķašarlıķ** | **:** gibi, emsali.<br>ķ.107 |
| **ķatıķ** | **:** katık, bkz. ķattıġ, ķattıķ.<br>ķ. 400, 521 |
| **ķattıġ** | **:** sert, bkz. ķatıķ, ķattıķ.<br>ķ. 24 |
| **ķattıķ** | **:** sert, bkz. ķatıķ, ķattıġ.<br>ķ. 387, 443, 466 |
| **ķavaķ uruġı** | **:** kabak tohumu.<br>ķ. 571 |
| **ķavānüŝ** | : ?<br>ķ 578 |
| **ķaví (A.)** | **:** güçlü.<br>ķ. 285 |
| **ķāvusbān (F.)** | : sığırdili, bkz. kābusbān.<br>ķ. 596 |
| **ķay** | **:** kusmuk.<br>ķ. 428 |

**ķaydaġ** **:** hangi.
k. 666

**ķayır** **:** haya, husye.
ķ. +ı (ķunduz ķ) 570, 595

**ķayı<t>-** **:** dönmek.
ķ.-sa 117

**ķaymaķ** **:** kaymak.
ķ. 388, 665
ķ.+nıij 664

**ķaynat-** **:** kaynatmak.
ķ.-ķay 179, 307, 665
ķ.-ķaylar 300
ķ.-sa 373
ķ.-ıp 123, 141, 150, 157, 162, 191, 196, 206, 229, 234, 250, 261, 265, 272, 338, 372, 383, 394, 399, 400, 403, 404, 410, 433, 436, 447, 476 503, 529, 534, 547
ķ.-ķan bol 297
ķ.-maķ 257

**ķaysı** **:** hangi.
ķ.154
ķ.+dın 174, 179

**ķayta-** **:** dönmek.
ķ.-yıp 244

**kebābe-i Çíní** : Çin biberi.
k. 93

**kebūter (F.)** **:** güvercin.
k. 235, 384, 452

**keçe** **:** geçe
k. 87, 173, 238, 256, 299, 310, 413, 438
k.+si 522

**kedūdāne** : solucan.
k. 77

**kefek** **:** kepek, bkz. kipek, kivek.
k. 213

**kegire-** **:** geğirmek.
k.-mek 78

**kel-** **:** gelmek
k.-ür 99, 382, 502
k.-gende 404
k.-ürni 284
k.-mes 525
k.-mek 73

**keltür-** **:** getirmek.
k.-üp 266, 296, 433

**kemat (Gr.)** **:** yer pelidi, kısacık mahmud ve yer palamudu dedikleri nebattır.
k. 582

**kemmūní (F.)** **:** kimyon (tohumu).
k. 621

**kera-cās** : ?
k.589

**kera'i** **:** ?
k. 582

**kerbüze** **:** ?
k. 574

**kerek** **:** gerek.
k.103, 107, 125, 126, 130, 134, 142, 154, 158, 159, 160, 161, 163, 192, 225, 241, 250, 257, 259, 262, 267, 273, 302, 347, 350, 354, 356, 360, 397, 407, 426, 427, 432, 437, 437, 440, 457, 458, 463, 465, 466, 467, 470, 471, 473, 478, 480, 483, 492,

| | |
|---|---|
| | 503, 504, 506, 512, 514, 516, 526, 527, 556, 559 |
| **keriş** | **:** ? |
| | k.582 |
| **kerpe yıltızı** | **:** gebere otu kökü, kedi tırnağı.kökü. |
| | k. 617 |
| **kerte yıltızınıij pōstı** | **:** kerte kökünün kabuğu. |
| | k. 232, 251, 264 |
| **kes-** | **:** kesmek |
| | k.-er 89, 172, 283 |
| | k.-mek kerek 301 |
| **kesel** | **:** hastalık. |
| | k. 275 |
| | k.+i (savuķ yel k.) 566 |
| **kesūs (< A. keşūś)** | : bağboğan, küsküt. |
| | k. 611 |
| **keşníz (<A.kişniş)** | **:** kişniş, kara kimyon. |
| | k. (yarım piyāle k.) 187 |
| **ket-** | **:** gitmek. |
| | k.-ür 659 |
| | k.-günçe 338 |
| **ķıçı** | **:** Hindistan cevizi. |
| | ķ.615 |
| | ķ.+nı 382 |
| **ķıçışkaķ** | **:** uyuz. |
| | ķ. bol- 514, 517 |
| **ķıfāl** | **:** bir çeşit damar. |
| | ķ. tomurı 498 |
| | ķ.+nıij 489 |
| **ķıfās** | **:** şaşı. |
| | ķ. közlük 336 |
| **ķıl** | **:** kıl. |

ķ elgek 332, 366,478

**ķıl-** : kılmak.

ķ.-ur 92, 113, 114, 114, 137, 142, 169, 283, 284, 285, 285, 286, 287, 287, 288, 295, 302, 441, 494, 550, 561, 562

ķ.-urlar 268

ķ.-ġay 105, 106, 378, 384, 523, 654, 660, 667

ķ.-ġaylar 211, 423, 522

ķ.-sa 362, 452, 454, 455, 504, 646

ķ.-ay 86, 90, 92, 96

ķ.- ıp 87, 94, 95, 97, 112, 120, 124, 130, 142, 145, 150, 158, 176, 191, 197, 197, 202, 217, 217, 222, 227, 235, 258, 273, 291, 296, 299, 305, 312, 317, 326, 327, 330, 332, 333, 338, 341, 341, 345, 347, 355, 368, 368, 370, 378, 380, 395, 399, 411, 440, 446, 447, 450, 459, 461, 464, 478, 486, 506, 511, 521, 528, 536, 550, 554, 558, 562, 566, 638, 644, 645, 653, 657, 664

ķ.-ıpdurlar 117

ķ.-ġuluķ 29

ķ.-maij667

ķ.-mısa 164, 180

ķ.-ıdurġan 85,100

ķ.-maķ 81, 82, 103, 160, 107, 108, 225, 241, 360, 427, 463, 470, 526

ķ.-ış 469

**ķılķatar** : ?

ķ. 631

**ķıjġır** : kızgın, hiddetli.

ķ. bol- 237

**ķısım (A.)** : bölüm, kısım.

ķ.+a 488

ķ.+ı (ķısmı) 38, 85, 486

**ķışad** : ?

ķ. 579

**ķıvām (A.)** **:** kıvam.

ķ.+ıġa (ķ. kel-404), (ķ.+ıġa keltür-)265, 296, 433

**ķız-** **:** kızmak.

ķ.-ır bol- 118, 119

ķ.-ıp 491, 496

ķ.-ıp tur 425, 524

**ķızıķ** **:** sıcak.

ķ. 482

**ķızıķlıķ** **:** sıcaklık.

ķ.+ıdın 212

**ķızıl** **:** kırmızı, kızıl.

ķ. 39, 47, 114, 186, 207, 208, 316, 318, 320, 348, 358, 444, 445, 457, 461, 482, 483, 524, 605

ķ. purçaķ 309

**ķızımaķ** **:** ısınmak

ķ. (beden ķ.) 69

**ķızıt-** **:** ısıtmak.

ķ.-ıp 240

**ki (F.)** **:** ki.

k. 62, 68, 73, 80, 135, 247, 275, 375, 495

**kibek** : kabak

k. 590

**kiçik** **:** küçük.

k. 523

**kim** **:** ki.

k. 147, 165, 166, 172, 473

**kimerse** **:** kimse.

k. 562

k.+niij 301

k.+ni 173, 179

**kin** : sonra.

k. 349, 354, 646

**kipek** : kepek, bkz. kefek, kivek.

k. sirkesi 581

**kirek** : gerek.

k. 176

**kirpik** : kirpik.

k.301, 302

k.+leri 303

**kisel** : hasta.

k. 21, 23, 25, 27, 39, 41, 42, 222, 245

k.+niij 20, 22, 24, 26, 28, 30, 31, 32, 34, 38, 39, 40, 42, 52, 61, 172, 374

k.+ġa 425

k.+ge 198, 246, 491

k.+lerni 137

k.+lerġa 188

k.+lerdin 109

**kisil-** : kesilmek.

k.-ür 567

**kişi** : kişi.

k. 131, 136, 160, 163, 169, 219, 222, 456, 467, 500, 504, 505, 538, 540, 541, 543, 544, 545 546, 548, 550, 557, 560

k.+niij54, 55, 56, 57, 58, 117, 126, 152, 185, 194, 207, 211, 214, 225, 236, 239, 244, 293, 302, 308, 313, 317, 319, 327, 336, 340, 346, 347, 352, 361, 363, 374, 376, 381, 385, 389, 406, 417, 424, 428,

| | |
|---|---|
| | 434, 443, 449, 451, 453, 454, 471, 481, 514, 528, 530, 533, 534, 559, 644, 645 |
| | k.+ge 143, 183, 334, 442 |
| | k.+de 146 |
| | k.+lerge 337 |
| **kişniş (F.)** | **:** kişniş otu, bkz. kişníz, kişniş, keşniz. |
| | k. 128 |
| **kişníz (F.)** | **:** kişniş otu, bkz. kişniş, keşniz. |
| | k. 181 |
| **kivek** | **:** kepek. |
| | k.+ini (buġday k.) 516 |
| **kiyik** | **:** geyik. |
| | k.+niijöti 169 |
| **kiyin** | **:** sonra, bkz. kin. |
| | k. 121, 154, 369, 439, 457, 526 |
| **ķoçura** | **: ?** |
| | k. 584 |
| **ķoġun** | **:** kavun. |
| | ķ. 110, 447, 560 |
| **ķol** | **:** el. |
| | ķ. 76, 239 |
| | ķ.+ı 520 |
| **ķomuçaķ** | **:** kurbağa yavrusu. |
| | ķ. 663 |
| **ķomuş yıltızı** | **:** komuş kökü, süpürge kamışı. |
| | ķ. 623 |
| **ķoş-** | **:** karıştırmak. |
| | ķ.-up 87, 89, 91, 97, 104, 120, 124, 158, 169, 171, 187, 210, 214, 267, 307, 329, 360, 361, 367, 378, 383, 388, 401, 433, 441, 460, 465, 466, 467, 471, 477, 485, 513, 560, 637 |

| | |
|---|---|
| **ķoşuķ** | **:** kaşık. |
| | ķ. 209, 210, 259, 266, 383 |
| **ķoy** | **:** koyun. |
| | ķ. 103, 249 |
| **ķoy-** | **:** koymak. |
| | ķ.-ġay 20, 204 |
| | ķ.-sa 223, 450, 638 |
| | ķ.-up 88, 205, 307, 459, 517, 520, 555, 645 |
| | ķ.-maķ153 |
| **köbük** | **:** köpük; bkz. köpük. |
| | k.+i 665 |
| **köfük-i deryā (F.)** | **:** deniz köpüğü. |
| | k. 321. |
| **köhne (F.)** | **:** eski. |
| | k. 163, 180, 275, 380, 390, 396, 463, 535 |
| **kök** | **:** kök. |
| | k. 94, 178, 415, 580, 602, 621, 650, 662 |
| | k. lata 187 |
| | k.+ü 94 |
| **köknār** | **:** haşhaş. |
| | k. 397 |
| | k.+nıij175, 398, 401, 513 |
| | k.+nı 346 |
| **köm-** | **:** gömmek. |
| | k.-gil 349 |
| | k.-mek 353 |
| **kömür-** | **:** gömdürmek. |
| | k.-üp 555 |
| **köijül** | **:** gönül. |
| | k.+üm (köiȷlüm) 667 |
| **köpük** | **:** köpük, bkz.. köbük |

| | |
|---|---|
| | k. 581 |
| | k.+i 583 |
| **kör** | **:** kör. |
| | k. 336, 341 |
| **kör-** | **:** görmek. |
| | k.-gey 165 |
| | k.-mes 530 |
| | k.-mey 532 |
| | k.-mek 82 |
| **körün-** | **:** görünmek. |
| | k.-se 331 |
| **körüije** | **:** ? |
| | k. 153 |
| **köy-** | : yanmak. |
| | k.-mey 502 |
| **köydür-** | **:** yakmak. |
| | k.-üp 319, 544, 557 |
| | k.-gen 314, 630 |
| **köz** | **:** göz. |
| | k. 638, 640, 642 |
| | k. türlüş- 330 |
| | k.+niij 356 |
| | k.+ge 347, 640, 641, 643 |
| | k.+din 76 |
| | k.+i 71, 81, 83, 185, 207, 236, 308, 313, 319, 320, 333, 336, 340, 346, 347 ,352 |
| | k.+iniij 317, 329 |
| | k.+ige 301, 327, 330, 335, 345 |
| | k.+leriniij 482 |
| **közlük** | **:** gözlü. |
| | k. 337 |

| | |
|---|---|
| **ķulaķ** | **:** kulak. |
| | ķ 71 |
| **ķulınç** | **:** kulunç, omuz ağrısı. |
| | ķ.74 |
| **ķulınça** | **:** omuz ağrısı. |
| | ķ. 65 |
| **ķum** | **:** kum. |
| | k. 651 |
| **ķumōçaķ** | **:** kurbağa yavrusu. |
| | ķ.+nı 443, 652 |
| **ķunduz ķ(a)y(ı)rı(<F. ķunduz ķūrí)** | **:** kunduz hayası, cünd-i bi-dester, bkz. ķunduz ķırı. |
| | ķ. 277 |
| **ķunduz ķırı (<F. ķunduz ķūrí)** | Kunduz hayası, cünd-i bi-dester, bkz. ķunduz ķ(a)y(ı)rı. |
| | ķ. 322, 570, 595 |
| **ķur (u )-** | **:** kurumak, krş. ķurımaķ. |
| | ķ.-maķ 63, 64 |
| **ķurġuşun** | **:** kurşun. |
| | ķ.631 |
| **ķurı-** | **:** kurumak, bkz. ķur (u )- |
| | ķ.-sa 319 |
| **ķursaķ** | **:** kursak. |
| | ķ.+nı 295 |
| | ķ.+daki 284 |
| **ķuruġ** | **:** kuru, bkz. kuruk. |
| | ķ. 22, 41, 42, 177 |
| **ķuruķ** | **:** kuru**,** bkz. kuruġ. |
| | ķ 24, 55, 57, 213, 386, 389, 396 |
| **ķuruķluķ** | **:** kuruluk. |
| | ķ.+ıdın 515 |

**ķurut** : kurt.
ķ. 77, 520
ķ.+larnı 284

**ķurut- (ķurult-)** : kurutmak.
ķ.-up 311, 414, 439, 540, 542, 551

**ķusš-ı telĥ̂ (F.)** : acı kust.
ķ. 278

**ķuşnıij taşlıķı** : kuşun midesi.
ķ. 578

**ķuvvet (A.)** : güç, kuvvet.
ķ. 282, 294

**ķuyaij yel** : epilepsi, sar'a.
ķ. 143, 145

**kün** : gün.
k.89, 91, 95, 97, 134, 164, 204, 439, 525, 537, 562, 653, 654, 658
k.+i 182, 230, 231, 257, 465, 511, 527, 527
k.+ġıçe 227
k.+ geçe 456

**küncüt (<F.küncüd)** : susam, bkz.künçüt.
k. yağı 217, 307, 373

**künçüt (F.küncüd)** : susam, bkz. küncüt.
k. yağı 307, 373

**künder** : buhur.
k. 548
k.+ni 318

**kündüz** : gündüz.
k. 87, 238, 256, 299, 310, 336, 413, 438

**küy-** : yanmak.
k.-üp ağrı- 127

**küydürgen rūy** : kil (?)

k.+nı 321

L

**laķva ( A. lakve)** : yüz felci olmak.

l. +ġa 362

l. bol- 75, 237, 237

**lā-den (A.)** : laden ağacı.

l. 582

**lāle (F.)** : lale.

| | |
|---|---|
| | l. 590 |
| | l.+niijgülini 543 |
| **lata** | **:** pamuk bez, bkz.latta . |
| | l. (kök l. bile) 187 |
| **latta** | **:** pamuk bez, bkz. lata |
| | l (kök l. birle) 380, 463 |
| | l.+ġa 640 |
| **lāy (F.)** | **:** tortu. |
| | l.+ı (sirkeniijl. ) 521 |
| | l.+ını (sirkeniijl. ) 535 |
| **límō (<F. límū)** | **:** limon. |
| | l. (yarım ķaşuķ l. ) 210 |
| | l. (şerbet-i l.) 102, 177, 430 |
| | l.+nıij( l. bedeli) 177 |
| | l.+ġa (l. bedel bol-) 179 |
| **lisānü'ś-śevr (<A.lisānu-ś- śaur)** | **:** sığırdili otu. |
| | l. 573 |

## M

| | |
|---|---|
| **ma'cūn (A.)** | **:** macun. |
| | m. 291, 565 |
| | m.-ı el-ķays-ı cālinus 274 |
| | m.-ı sencerí 282 |
| | m.+nı 292 |
| **ma'cūn-ı kemmūní (F.)** | : kimyon (kişniş otu) macunu. |
| | m. 412 |
| | m.+niij 412 |
| **ma'el-aŝūl (A.)** | **:** bal suyu, bkz. ma'el-esel. |
| | m. 231, 231 |
| **ma'el-esel (A.)** | **:** bal suyu, bkz.. ma'el-aŝūl. |

| | |
|---|---|
| | m. 227, 228 |
| **mafāŝıl (A.)** | **:** adale. |
| | m. aġrıġı 471 |
| **maġız (F.)** | **:** beyin, dimağ. |
| | m.+ı 181, 549 |
| **maǵmūde (A.)** | **:** mahmudiye otu, sakmuniya.. |
| | m. 365 |
| **maķal (A.)** | **:** mukl, günlük ağacı. |
| | m. 365, 551 |
| **māliĥūya (<F. mulūĥiya)** | **:** ebe gömeci nevinden Şiraz'da hatmi-yi kuçek denilen nebattır, bkz. mulūĥıya. |
| | m. 587 |
| **māmirān (F.)** | **:** kırlangıç otu, bkz. māmirān-i çíní. |
| | m. bilen 347 |
| **māmirān-i çíní (F.)** | **:** kırlangıç otu, bkz. māmirān. |
| | m. 310, 342 |
| **mançuķ (A.)** | **:** içi boşaltılmış. |
| | m.+nı 133 |
| **man'ul** | : ? |
| | m. 602 |
| **maŝšaķa (A.)** | **:** damlasakızı, bkz. mesteki. |
| | m.132, 289 |
| **māş (F.)** | **:** kara fasulye. |
| | m. 125, 158, 480, 512 |
| | m.+nı 192 |
| **māşarā (A.)** | **:** çıban, kan çıbanı. |
| | m. 456 |
| **māş-hızam (F.)** | **:** börülceye benzer fasulye. |
| | m. 618 |
| **māye-i āfyōn (F.)** | **:** afyon mayası. |
| | m. 278 |

| | |
|---|---|
| **mayaķ** | **:** gübre, pislik.<br>m.+ını 644 |
| **mazlūm (A.)** | **:** zulüm görmüş.<br>m. 636, 645<br>m+isıġa 647 |
| **mede** | **: ?**<br>m. ķıl- 645 |
| **meġas (A.)** | **:** megas (?)<br>m. 581 |
| **melģem (<A. merģem)** | **:** merhem.<br>m.+niij661 |
| **men** | **:** ben.<br>m. 667 |
| **menfa‘at (A)** | **:** çıkar.<br>m.+i 165 |
| **meij** | **:** ben.<br>m.+ġa 318 |
| **merāž (<A. merež )** | **:** hastalık.<br>m.+nıij649 |
| **mercān (A.)** | **:** mercan.<br>m. 635 |
| **merg (F.)** | **:** ölüm.<br>m. 29 |
| **merhem (A.)** | **:** merhem, bkz. merģem.<br>m. 355 |
| **merģem (<A. merhem)** | : merhem, bkz. merhem.<br>m. 378 |
| **meri** | **:** mürr ağacı, mürr-i safî.<br>m. 581 |
| **merŝād (firŝād)(F.)** | : akdut, tatlı dut.<br>m. 569 |

| | |
|---|---|
| **mervārit (A.)** | **:** inci. |
| | m. 341 |
| **merzengüş (F.)** | **:** mercanköşk, macuran otu. |
| | m. 627 |
| **mesāne (<A meśāne )** | **:** idrar torbası. |
| | m.+ni (seij-i m. yoķ ķıl-) 560, 562 |
| **mesteki (A.)** | : sakız, damla sakızı, bkz. maŝšaķa. |
| | m. 598 |
| **mevlānā (A.)** | **:** efendi. |
| | m.165 |
| **mey (F.)** | **:** bitkilerin özsuyu, usare. |
| | m.+de 133 |
| **meyah (A.)** | **:** ? |
| | m. 614 |
| **meyis (A.)** | **:** nişasta. |
| | m. 149 |
| **meyle (A.)** | **:** meyletmek, mail. |
| | m. ķıl- 423 |
| **meze (F.)** | **:** tat, lezzet. |
| | m.+si 47, 48, 49, 50 |
| **meźkūr (A.)** | **:** zikredilmiş. |
| | m. 60 |
| **mıdrap (<A. mıżrāb)** | **:** mızrap. |
| | m. 29 |
| **mıdrap sal-** | : atmak. |
| | m. 29 |
| **mi'de (A.)** | **:** mide. |
| | m. 275, 442 |
| | m.+ge 282, 294 |
| | m.+de 135 |
| | m+si 406, 424, 428, 434, 438 |

m.+sige 437

**miķdār (A.)** : miktar.

m. 148

**miśķā1 (A.)** : dirhemin üçte biri.

m. 88, 109, 110, 110, 111, 112, 120, 121, 132, 133, 133, 138, 138, 139, 140, 148, 149, 149, 158, 197, 201, 209, 216, 220, 228, 229, 229, 234, 234, 255, 265, 291, 296, 298, 306, 307, 309, 332, 342, 342, 343, 372, 373, 388, 388, 399, 403, 404, 413, 415, 420, 421, 422, 432, 433, 439, 440, 462, 473, 475, 477, 509, 510, 511, 521, 521, 548 549, 549, 563, 563, 564, 564, 565, 565, 650, 651, 651, 652, 653, 654, 655, 655, 656, 656, 661, 661, 662, 662, 663, 663, 663

m.+ni 511

m.+din 129, 145, 162, 189, 199, 233, 254, 256, 310, 398, 408, 410, 415, 417, 420, 421, 475, 509, 566

m.+ġıça 300,417

**mişk (A.)** : güzel koku.

m. 279

**mişmiş (A.)** : zerdali.

m. 616

**míye (F.)** : beyin.

m.+sini (ķara ķarġanıij m.) 540

**möve (<F. míve)** : meyve.

m.+si 579

m.+lerdin 224

**mu** : bu.

m.+nuij 46, 48, 49, 114, 186, 359

mu+nuiğa 29

m.+nı 339

m.+nça 87

**mūçe (<F.muce)** : Ermeniler hıyarı, hiruk. (?)

m.+sini 584

**mūç (A.)** : karabiber.

m. 605

**muĥālif (A.)** : aykırı, uygun olmayan.

m. 284

**Muhammedín (A.)** : Hz. Muhammed’e ait.

M. 16

**muġkem (A.)** : sağlam, kuvvetli.

m. 295, 350

**mulūĥıya (<F. mulūĥiya)** : ebe gömeci nevinden Şiraz’da hatmi-yi kuçek denilen nebattır, bkz. māliĥūya.

m. 635

**mūm (F.)** : mum.

m. 377, 663

**mur-ı mekkí (F.)** : Mekke pelesengi, mürrüsafi.

m.216, 280, 324

**musbet (A.)** : hakiki..

m. 610

**musbet sarıķ çiçek** : hakiki sarı çiçek.

m. 610

**muş(t) (<F. muşte)** : tutam.

m. 434

**muşke** : ?

m.+sini ( ķaymaķ m. ) 388

**mu‘tedil (A.)** : ılıman, sert olmayan.

m. 59

**muz** : buz.

m.+dek 212, 215

| | |
|---|---|
| **mūzāç (A.)** | : mevzeç otu, bit otu; dağ üzümü, yaban üzümü. |
| | m. 420 |
| **mūze (<F. muzi)** | **:** Halep mazısı. |
| | m. 634, 650, 662 |
| **mūzec** | : ? |
| | m.595 |
| **mücerreb (A.)** | **:** denenmiş, bkz. mücerrep. |
| | m.+dür 151, 260 |
| **mücerrep (<A. mücerreb)** | **:** denenmiş, bkz. mücerreb. |
| | m.+dur 638, 648 ;m.+dür 170, 567 |
| **mührr ( muhr) (colokuinthe)** | **:** mühr. |
| | m. (sefīd m.) 631 |
| **münāsip (A.)** | **:** uygun. |
| | m.+dur 177, 431 |
| **mürekkep (A.)** | **:** karışım. |
| | m.bol- 33, 36 |
| **mürvārid (F.)** | **:** inci. |
| | m.-i n**ā**-sufta 279 |
| **müzāc (A.)** | **:** mevzeç otu, bit otu; dağ üzümü, yaban üzümü. |
| | m. 420, 563, 595 |
| | m.+nı 561 |
| | m.+ı 54, 55, 56, 57, 59 |
| | m.+ını 52 |

## N

| | |
|---|---|
| **nāfi‘ (A.)** | **:** gideren. |
| | n.+dur 276 |
| **nāĥūne (F.)** | **:** katarakt. |
| | n.bol- (közi n. bol-) 313 |
| **nān (F.)** | **:** ekmek. |
| | n. 171 |
| | n.+ı 104 |
| **na‘ne (F.)** | **:** nane. |
| | n. 580 |
| **nārcīl** | **:** Hindistan cevizi ağacı. |
| | n. ķıçı 615 |
| **nārinc (F.)** | **:** turunç, portakal. |
| | n. 590 |
| **nā-sufta (F.)** | **:** delinmemiş, krş. teşmegen. |
| | n. 280 |
| **nāŝūr (A.)** | **:** basur. |
| | n. 286 |
| **nāştā** (**<F. nā-şitā)** | **:** sabahtan beri bir şey yememiş olma, bkz. neşte. |
| | n.+da 89, 95, 97, 120, 164, 182, 210, 566 |
| **natrūn (A.)** | **:** bûre, boraks yoğunlaşmış bir borik asitten türeyen sodyum tuzu, bkz. netrūn. |

n. 616

**naz-bōy suyı (F.)** : şeker suyu.

n. 554

**nazm (A.)** : nazım.

n.166

**ne** : ne.

n.495

**nebaķ** : nabk ağacı, Arap kirazı.

n. 579

**nebbāt (A.)** : bitki.

n. 388, 420, 422, 441

**ne(b) ātı-ı mıŝrí (F.)** : bir tür şeker.

n. 395

**neb(b)āt-ı mıŝrí (F.)** : bir tür şeker.

n.+ni 346

**necūd (A.)** : 1.hafifçe terleme, 2. kurtulmak.

n. bol- 222, 274

**neçe** : nice.

n. 352

**nefes (A.)** : soluk.

n.+i 524

**nehār (A.)** : gündüz.

n. +da 440

**nehāyet (A)** : sonunda.

n.+i 448, 491

**neheij (F.)** : timsah.

n.+niij 572

**nerse** : nesne.

n. 228, 526

n.+din 81

n.+lerniij 43

n.+lerdin 667

**nesaseç** **: ?**

n. 580

**neşāste (F.)** **:** nişasta.

n. 508

**neşte (F.)** **:** aç karnına, krş. nāştā.

n.+ de 91

**neşter (F.)** **:** neşter.

n.+niij(n. uçı) 493

n.+ni (n. sançmaķ kerek) 492

**netrūn (A.)** **:** bûre, boraks yoğunlaşmış bir borik asitten türeyen sodyum tuzu, bkz. natrūn.

n. 579

**nevāt<-ı mıŝrí> (<F. nebāt-ı mıŝrí)** **:** nöbet şekeri, bkz. newāt-ı mıŝrí, nebāt-ı mıŝri.

n. 169, 180

**newāt-ı mıŝrí (<F. nebāt-ı mıŝrí)** : nöbet şekeri bkz. nevāt<-ı mıŝrí, nebāt-ı mıŝri.

n, 310

**nezd (F.)** **:** göre, nazaran.

n.+ide 421

**nezenā (?)** **:** kına.

n. 624

**nıŝf (A.)** **:** yarı.

n.+ı 63, 226, 394, 410, 476

**nihāyet (A.)** **:** son.

n.+ i 131

**níl (F.)** : çivit otu.

n.597

**nilūfer (F.)** **:** nilüfer.

n. 161

n.+niij 474

| | |
|---|---|
| **nime** | **:** ne. |
| | n. 331 |
| **nimerse** | **:** nesne. |
| | n. 45 |
| | n.+niij 60 |
| | n.+ni 340 |
| | n.+din 44 |
| | n.+lerġa 105 |
| | n.+lerdin 102, 107, 159, 427 |
| **nişābūr (F.)** | : nişābūr tuzu, amonyak tuzu. |
| | n. 322 |
| **nişāste (F.)** | **:** nişasta. |
| | n. 174, 580, 636 |
| **nōĥūt (F.)** | **:** nohut. |
| | n.150, 192, 202, 235, 249, 384, 395, 411, 466, 479 |
| **nuķsān (A.)** | **:** eksik. |
| | n. 667 |
| **nūr (A.)** | **:** nur, parlaklık. |
| | n. 448 |
| **nūs dítí (<F.nūş)** | **:** bal (?) |
| | n. 603 |
| **nūşādūr (F.)** | **:** nuşadır, amonyak tuzu ,bkz. nuşıdur . |
| | n. 325, 623 |
| **nūşidūr (F.)** | **:** nuşadır, amonyak tuzu, bkz. nūşādur. |
| | n.531, 623 |

## O

| | |
|---|---|
| **obdan (<F.ābādān)** | **:** iyi. |
| | o. 312 (**ōb**dān) , 328, 338, 344 |
| **oġlaķ** | **:**oğlak. |
| | o. göşti 224 |
| **oġrı tiken** | **:** demir dikeni, geven dikeni, deve çökerten, çoban çökerten. |
| | o. 434, 605, 613 |
| **oġul** | **:** oğul. |
| | o. 646 |
| **oġulaķ** | **:** oğlak. |
| | o. göşti 125 |
| **oĥşa(ş)** | **:** benzer. |
| | o. (ġubarġa o. ķıl-) 521 |
| **oĥşaş** | **:** benzer. |
| | o. 312, 317, 318, 326, 338, 344 |

| | |
|---|---|
| **ol** | 1.o ( -dır, -dir, -dur,-dür) |
| | 26, 27, 28, 39, 41, 42, 47, 48, 49, 50, 51, 54, 55, 58, 72, 84 |
| | anıij 50, 194, 425, 481 |
| | an+ga 240 |
| | an+dın 121, 154, 349, 354, 439, 457, 646, 666 |
| | 2.ol(işaret sıfatı) 21, 23, 25, 27, 39, 41, 42, 62, 68, 73, 80, 151, 292, 312 |
| **ol-** | **:** olmak. |
| | o.-ur 95, 98, 497 |
| | o.-sa (yötel b.) 152 |
| **olturġuz-** | **:** oturmak. |
| | o-up 559 |
| **on** | **:** on. |
| | o.197, 201, 209, 228, 234, 234, 298, 300, 306, 321, 477, 511, 521, 549, 549, 563 |
| **ōredān** | **:** oredan (?) |
| | o. 603 |
| **orun** | **:** yer. |
| | o.+ı (ornı) 302 |
| **oşuķ** | **: ?** |
| | o.+nı 268 |
| **oşuķ** | : aşık kemiği. |
| | o.+ınıij 484, 485 |
| **ot** | **:** ateş. |
| | o. 223, 596, 636 |
| | o.+ġa 349, 555 |
| | o.+ķa 353 |
| **otra** | **:** orta. |
| | o. 58 |
| **otuz** | **:** otuz. |

| | |
|---|---|
| | o.295, 298, 399, 404, 414, 475, 521, 654 |
| **ovla-** | **:** ovalamak. |
| | o.-p 521 |

## Ö

| | |
|---|---|
| **öge** | **:** eklem. |
| | ö. +leride yel peyda bol 472 |
| **ökra** | **: ?** |
| | ö. 513 |
| **öltür-** | **:** öldürmek. |
| | ö.-ür 284 |
| | ö.-gey 655 |
| **öpke** | **:** akciğer. |
| | ö. 49, 582 |
| **örmekçi** | **:** örümcek. |
| | ö.+niij(ö. öyi) 449 |
| **örük** | **:** erik. |
| | ö.139, 178, 190, 458, 476, 589, 592, 616 |
| | ö.+ni 96 |
| **öt** | **:** öd. |
| | ö. 48 |
| | ö.+i 315, 544 |
| | ö+ini 169, 224, 379, 441 |
| **öt-** | **:** geçmek. |
| | ö.-ti 247, 375, 426 |
| **ötkür-** | **:** geçirmek. |
| | ö.-üp 332, 367, 478 |
| **öy** | **:** ev. |
| | ö.+ini 449 |
| **öz** | **:** kendi. |

ö.+üm 667

**özge** **:** başka.

ö. 468

## P

**paĥta** **:** pamuk, bkz. paĥte.

p.+ga 356

**paĥte** : pamuk, bkz. paĥta.

p.+niij 639

**pāk (F.)** : temiz.
p. ķıl- 286

**paķa yotķanı** : sinir otu, yara otu.
p. 633

**pānid (A.)** : ?
p .602

**parça (F.)** : parça.
p. ķıl- 657

**parpe** : rezene meyvesi, Fructus Foeniculi.
p. 606

**pat (<bat)** : hemen, çabuk, bkz.bat.
p. 542

**patman** : eski ağırlık birimi, 57,3 kilo ağırlığına eşit.
p. 203

**pāyçe (F.)** : şalvar, don (?)
p. 582

**pāyda (<A. faide)** : fayda.
p. 142

**peçel (fucul)** : **?**
p. 617

**perc (farc) (<A. ferc)** : kadın üreme organı.
p.+ige 637

**perde** : perde.
p.+lerini 267

**perhís (F.)** : perhiz, bkz. perhíz.
p. 102, 107, 427, 654, 667

**perhíz (F.)** : perhiz, bkz. perhís.
p. 105, 160, 225, 241, 469, 659

**perişān (F.)** : perişan, dağınık.
p. 82, 667

**persiyān-ı şān (F.)** : baldırı kara, venüs saçı, bkz. persiyāvuşān,

persiyāvuşān.
p.199, 253, 474

**persi yavşan (<F. persiyān-ı şān)** : baldırı kara, venüs saçı, bkz. persiyāvuşān, persiyān-ı şān, persiyāvuşān.
p. 627

**persiyāvuşān (F.)** **:** baldırı kara, venüs saçı, bkz. persiyān-ı şān, persi yavşan.
p. 154, 392

**pes (F.)** : aşağıdaki, alttaki.
p.+ki 614

**pes(t) (F.)** **:** az.
p. ķıl- 86, 90, 92, 96

**peşşe (F.)** **:** sivrisinek.
p. 330

**petrasalayun (futrasaliyun)** **:** kamaşîr, Makedonya maydanozu.
p. 628

**peydā (F.)** **:** meydanda olan.
p.143, 318, 337, 377, 472

**pındıķ** **:** fındık.
p.579

**pış-** **:** pişmek.
p.-ķay 349, 354

**pışır-** **:** pişirmek.
p.-up 147, 150, 164

**pilpil (<A. fülfül)** **:** biber.
p.605

**pinhān (F.)** **:** gizli.
p. 647

**piste (F.)** **:** fıstık.
p. 549, 579, 617

**píşāb (F.)** **:** idrar.

p. 38, 502, 504
p.+nı 37
p.+ı 39, 40, 42, 66, 208, 215, 246, 501
p.+ını 455

**pişāne (F.)** : alın.
p.+sige 452, 454

**piyāle (F.)** : bardak.
p 186, 196, 200, 206, 234, 265, 371, 383, 394, 398, 403, 410, 511, 529, 190, 196, 529
p.-si 529

**porçaķ** : nohut, bezelye, bkz. purçaķ
p. 607
p.dek 427

**pōst (<F. pūs)** : ağaçların mantarsı kabukları ve bunların üzerinde oluşan reçine ve yosun.
p.+ı 110, 232, 232, 233, 251, 251, 264, 325, 392, 393, 398, 401, 409, 572, 586, 598, 612, 161, 263
p.+ını 409

**pōst-ı biĥ̂ (F.)** : ayva kabuğu.
p. 553

**pōst-ı ġalíle-i zerd (F.)** : sarı halile kabuğu.
p.138

**pōst-ı seijdāne (F.)** : sengdane kabuğu.
p. 147

**potiç** : ?
p. 587

**pudāne (F.)** : ?
p. 178, 536

**puij (Ç.)** : Çin ağırlık ölçü birimi, yaklaşık 0,35 gr.
p.155, 156, 156, 186, 216, 220, 331, 342, 365,366
p.+dın 155, 315, 316, 344, 462

| | |
|---|---|
| **purçaķ** | : nohut, bezelye, bkz. porçaķ. |
| | p.+nıij  445 |
| **pursiyadşan (<F. persiyāvuşān.)** | : baldırı kara, venüs saçı, bkz. persiyān-ı şān, persiyāvuşān. |
| | p. 588 |
| **put** | **:** but. |
| | p.+nıij484 |
| **püşür- (pışurup)** | **:** pişirmek. |
| | p.-üp 339 |
| **püt-** | **:** bitmek. |
| | p.-üp 38 |

## R

**Rabb'il ālemín (A.)** **:** Allah.
R. 15

**raġvet (<A.raġbet)** **:** rağbet, istek, arzu.
r.105

**rasūl (<A. resūl)** **:** peygamber.
r. 16

**rāvend (F.)** **:** ravent.
r. 122, 255
r.+ni 258

**rāvend-i çíní (F.)** **:** Çin ravendi.
r. 128

**remed (A.)** **:** göz hastalığı.
r. 308

**renk** : renk.
r.+i (rengi) 47

**resmi bādyān (F.)** **:** anason.
r. 253

**reyhān (A.)** **:** reyhan, fesleğen.
r. 618
r+ı 629

**risas (< A. rişaş)** **:** döküntü, serinti.
r. 572

**ríyūnd (<F. rivānd)** **:** ravent.
r. 604

**rubb-ı sūs (F.)** **:** meyan kökü, bkz. rubbüs-sūs.
r. 148, 174

**rubbüs-sūs (F.)** **:** meyan kökü, bkz. rubb-ı sūs.
r. 277

**Ruĥām (F.)** **:** mermer denilen sarı, kırmızı ve beyaz renkli

| | |
|---|---|
| | yumuşak bir taştır. |
| | r. 630 |
| **rūm bādyānı (F.)** | **:** Rum badyanı, anason. |
| | r. 253 |
| **rūşen-çiraylıķ (F.U.)** | : parlak yüzlü. |
| | r. bol- 448 |
| **rū -tebeh (<F.)** | **:** bozuk, çürük (?) |
| | r. 585 |
| **rušūbet (A.) (metinde rutūbet)** | **:** nem. |
| | r. 135 |
| **rūy (F.)** | **:** yüz. |
| | r. 321 |

## S

| | |
|---|---|
| **sa'āt (A.)** | **:** saat. |
| | s. (iki s. ıssıġ suda ķoy-) 520 |
| | s.+ke (iki s. yaķın ķoy-) 205 |
| **ŝabri(A.)** | **:** sabri, sabır otu; bkz. ŝeber, ŝeberi. |
| | s. 365 |
| **saç** | **:** saç. |
| | s.64, 74, 541, 542, 548 |
| | s.+ķa (aķarġan s. sürt-) 545 |

| | |
|---|---|
| | s.+ını (alma suyı bilen yu-) 538 |
| **ŝāf (A.)** | **:** saf. |
| | ŝ. bol- 98, 135 |
| | ŝ. ķıl- 157, 296, 459, 638 |
| **ŝāfan (A.)** | **:** şahdamarı. |
| | ŝ. tomurı 484 |
| | ŝ. (tomurıdın ķan al-) 483 |
| **ŝafirā (A.)** | **:** safra, dört hıltan birisi bkz. ŝafrā. |
| | ŝ. 22, 33, 45, 430 |
| | ŝ .+nıij21, 47 |
| | ŝ .+dın turur 67 |
| | ŝ .+dın bol- 62, 137, 188, 374 |
| **ŝafrā (A.)** | : safra**,** dört ana öğeden biri olan öd maddesi, bk. ŝafırā. |
| | s.101 |
| | s.+nı 86, 89,108,113 |
| | s.+dın 42, 260, 429, 468, 505 |
| **saġru** | **:** sağır. |
| | s. 363 |
| **saĥlı** | : saklamak. |
| | s. 151 |
| **ŝaġrā (A.)** | **:** çöl. |
| | s. 581 |
| **saĥte kāmiġa (F.)** | **:** mürrüsafi denilen bir bitki. (?) |
| | s. 631 |
| **sail (A.)** | **:** tüberküloz. |
| | s. 171 |
| **saķal** | **:** sakal. |
| | s. 74, 538 |
| | s.+nı 548 |
| | s.+ı 534 |

| | |
|---|---|
| | s.+ınıijuçı 65 |
| | s.+ıġa 541,542 |
| **sāķ-al asut (<A. sāķ-ül-esved)** | **:** baldırıkara. (?) |
| | s. 626 |
| **saķanķur** | **:** çok ufak bir su kertenkelesi veya kumda yuva yapan timsahın yuurtası olup cinsî kuvveti artırıcı tesiri vardır. |
| | s. 572 |
| **sal-** | : atmak. |
| | s.-ġay 665 |
| | s.-sa 21, 23, 25, 27, 29, 30, 32, 33, 35, 36 |
| | s.-ıp 33, 555, 133, 162, 223, 250, 258, 338, 399, 404, 411, 459, 503, 529<br>s.- maķ 347 |
| **ŝalāt (A.)** | **:** namaz. |
| | ŝ. 16 |
| **ŝalāya (A.)** | **:** merhem yapmak, bkz. selāye. |
| | s. ķıl- 217, 312, 317, 326 |
| **saltın** | **:** içinde yabancı öğe bulunmayan. |
| | s. ķıl- 287 |
| **ŝamġa (A. ŝamġi )** | **:** zamk halinde, zamk gibi olan. |
| | ŝ. 575 |
| **sanç-** | **:** deşmek. |
| | s.-ıp 493 |
| **ŝandal (A.)** | **:** sandal ağacı. |
| | ŝ. (aķ s.) 127, 186, 298, 461 |
| | ŝ. (ķızıl s.) 457 |
| | ŝ.+nı çap- 461 |
| **sarıġ** | **:** sarı bk. sarıĥ, sarıķ. |
| | s.110, 322, 348, 444, 460, 593, 607, 634 |
| | s.+ı 104, 637 |
| **sarıĥ** | **:** sarı, bk. sarıġ, sarıķ. |

s. 607, 612

s. yövüy 618

**sarıķ** **:** sarı, bkz. sarıġ, sarıĥ.

s.42, 64, 601, 253, 262, 325, 358, 409, 429, 531 564, 610

s.+ını (tuĥumnıij s.) 639

**sarıķ çiçek** : sarı çiçek, gül

s. 531

**sarıķ yögüy uruġı** : sarı yövüy, aftimon tohumu,bkz. sarıķ yövüy uruġı.

s. 409

s.+niij 601

**sarıķ yövüy uruġı** : sarı yövüy, aftimon tohumu, bkz. sarıķ yögüy uruġı.

s. 253, 262

**sarıķlaġan** **:** sarılık hastalığı.

s.-nıij464

**sarımsaķ** **:** sarımsak.

s.+nı 164

**sasıġ** : kötü koku.

s.bol- 455

**savuķ** **:** soğuk.

s. balgam 38

s. müzāç 563

s. yel 566

s.+dın 320, 387

s.turur 25

s. bol- 56

**sa'y (A.)** **:** çalışmak.

s. ķıl- (tenķıyaġa s. kerek) 526

**sāye (F.)** **:** gölge.

s. +de 311, 414, 439

**sayun** : ?

s. (kara s.) 573

**sāzek (F.)** : salya.

s. bol- 66

**sāzence (F.)** : sazence.

s. 322

**sebeb (A.)** : sebep.

s. 60, 468

**ŝeber (A.)** : **s**abır otu, bkz. sabri, ŝeber, ŝeberí, sebrí.

s. 144

**ŝeberí (A.)** : **s**abır otu, bkz. sabri, seber.

s.324

**ŝebrí (A.)** : **s**abır otu, bkz. sabri, ŝeber, ŝeberí.

s.331

**sebūs (<F. sabūs)** : karnıyarık denen tohumdur (?)

s. 590

**sedri** : mercan (?)

s. 634

**sefíd (F.)** : ak, beyaz.

s.600, 631

**sefíd mühr** : ?

s. 631

**seġer** : sabah.

s.+de 459

**seksen** : seksen.

s. 372

**ŝelāye** : merhem yapmak, bkz.salāya

s. ḳıl- 345, 347, 378, 446

**selām (A.)** : barış, rahatlık.

s. 16

| | |
|---|---|
| **selíǵa (A. seliĥa)** | **:** boşı kökü. |
| | s. 93, 277, 596 |
| **seltep (hiltit) (A.)** | **:** kadıağacı, şeytanboku. |
| | s. 628 |
| **Semender** | **:** Semender hekim. |
| | S. 114 |
| **semiz ot** | **:** semiz otu. |
| | s. ot 304, 511, 614, 636 |
| **senā’ (A.)** | **:** sinameki, bkz. senā-yı mekke. |
| | s. 121 |
| **seij (F.)** | **:** taş. |
| | s. 560, 562 |
| **senā’-yı mekke (F.)** | **:** Mekke pelesengi; kışın yapraklarını dökmeyen, küçük çiçekli bir bitkidir.krş. senā’. |
| | s. 473 |
| **sep-** | **:** serpmek. |
| | s.-key 317, 345 |
| | s.-se 313, |
| **ser (F.)** | **:** baş. |
| | s.138, 139, 162, 217, 255, 258, 295, 382, 395 ,411, 416, 460, 460, 651, 652, 657 |
| | s.+din 289, 459 |
| **serbistān (F.)** | **:** ünnab ağacı; bk. serpistān. |
| | s.140, 190, 591 |
| **ŝermel (sermek)** | **:** sermek. |
| | s. 619 |
| **serpistān (F.)** | **:** kızıl ünnab; bkz. serbistān. |
| | s. 475 |
| **sevdā (A.)** | **:** dört ana öğeden kara safra maddesi. |
| | s. 23, 46, 103 |
| | s. birle 36 |

s.+nıij50

s.+nı 90, 91

s.+dın 23, 41, 80, 84, 424, 425, 430, 431

**ŝıfaš (A.)** : ilaç terkip etme tarzı, ilaç yapma yöntemi.

s.+ı 288, 295, 432

**sıġ-** : sığmak.

s.-ıp 152

**sıķ** : boğmaca.

s. tur-183

**sıķım** : avuç.

s. 195, 254

s.+nıij579

**silsil-el-bevl (A.)** : idrarı tutamama.

s. 500

**simāp (<F. sim-āb)** : cıva.

s. 616, 650, 654, 661

**sindūrūs** : sandalos sakızı.

s. 575

**siij (F. seij)** : taş.

s.-i mesāne 285

**siij-** : sindirmek.

s.-megen 275 (ša‘am s.)

**siijmeslik** : hazımsızlık.

s. 67

**sirke (F.)** : sirke.

s. 255

s. birle 540

s.+niij 521, 535

s.+ni 383

s.+ge 256

s.+de 450, 517

| | |
|---|---|
| | s.+si 265, 581 |
| | s. + side 413 |
| **sivri balıķ** | **:** palamut. |
| | s. 315 |
| **siyādāne (F.)** | **:** yabani çörekotu, kara kimyon, şavniz, badiyan. |
| | s. 601, 603 |
| **soķ-** | **:** sokmak, ezmek, dövmek. |
| | s.-up 94, 133, 144, 155, 155, 156, 175, 181, 189, 203, 240, 258, 291, 317, 355, 366, 422, 436, 445, 510, 532, 537, 542, 553, 561, 565 |
| **Soķrat** | **:** Sokrat. |
| | s. 115 |
| **soru-** | **:** emmek. |
| | s.-sa 238 |
| **sōruncān (F.)** | **:** çiğdem, güz çiğdemi; bkz. surincān. |
| | s.+nı 475 |
| **ŝōs** | **:** sos (?) |
| | ŝ 614 |
| **sovuķ** | **:** soğuk, bkz. savuk. |
| | s. sevdā 41 |
| | s. su 159, 469 |
| | s. şamāl 469 |
| | s. turur 24, 55 |
| | s. bol- 55 |
| | s.+dın 245 |
| **soy-** | **:** soymak. |
| | s.-up 350 |
| | s.-ġandın 502 |
| **söce** | **:** bir organ adı. |
| | s.-si ağrı- 481 |

| | |
|---|---|
| **sözek** | **:** balgam, balgam çıkarmak. |
| | s. bol- 505 |
| **sözlemek** | **:** konuşmak. |
| | s. 82 |
| **su** | **:** su. |
| | s. (sovuķ s.) 73, 159, 248, 284, 356, 372, 382, 419, 459, 469 |
| | s. birle |
| | s.+nıij 583 |
| | s.+nı 118,184 |
| | s.+ġa 162, 209, 529 |
| | s.+da 123, 157, 191,196, 200, 229, 234, 371, 383, 394, 398, 403, 410, 476, 520 |
| | s.+yı 150, 193, 236, 250, 373, 395, 411, 471, 479, 508, 511, 519, 538, 538, 547, 554, 641, 642, 658 |
| | s.+yını 149, 187, 202, 213, 328, 460 |
| | s.+yıġa 213, 466 |
| | s.+yıge 297, 462 |
| | s.+yuge 462 |
| | s.+yıda 367, 438, 447, 510 |
| **ŝubġ (A.)** | **:** sabah, krş. nehār |
| | ŝ. 370, 380 |
| **suĥta** | **:** suhta (?) |
| | s. 602 |
| **sumuĥ-ı ‘arabi (F.)** | **:** Arap zamkı, bkz. sumuķ-ı ‘arabi. |
| | s. 219 |
| **sumuķ-ı ‘arabi (F.)** | **:** Arap zamkı, bkz. sumuĥ-ı ‘arabi. |
| | s.174 |
| **suna** | **:** suna. |
| | s. (sarıĥ s.) 607 |

| | |
|---|---|
| **surincān (F.)** | **:** çiğdem, güz çiğdemi, bkz. sōruncān. |
| | s. 144, 576 |
| **susa-** | **:** susamak. |
| | s.-sa 248 |
| | s.-p tur-386 |
| **sus(t) (F.)** | **:** yavaş, ağır. |
| | s. bol- 65, 75, 195 |
| **susulıķ** | **:** su içme isteği. |
| | s. 502 |
| | s.+ı (susulıġı) 418 |
| **<s>usu<z>lıķ** | : susuzluk. |
| | s.+ıġa 437 |
| **suv** | **:** su. |
| | s.+ı (şerbet s.) 293 |
| **suvsumaķ** | **:** susamak. |
| | s. 67 |
| **suyuķ** | **:** sıvı. |
| | s.+dur 495 |
| **sūze** | **:** bir bitki, bkz.. süzi |
| | s. köki 178 |
| **sü‘de** | : uzun sād. |
| | s.+ni 503 |
| **sümbül (<F. sünbül)** | **:** sümbül. |
| | s. 278, 591, 600 |
| **sür-** | **:** sürmek. |
| | s.-se 443, 641, 643, 666 |
| **sürgi** | **:** müshil. |
| | s. 457, 458 |
| **sürke-** | **:** sürme, ovma. |
| | s.-p 522 |
| **sürme** | **:** sürme. |

s. 323, 585

s.+ni 637

s. ķıl-327, 343

**sürt-** : sürtmek.

s.-se 541, 542, 543, 544, 546

**süt** süt.

s.+niij460, 593

s.+i 569

s.+ige 311

**süz-** : süzmek.

s.-üp 123, 141, 162, 197, 201, 210, 234, 258, 273, 311, 372, 394, 399, 404, 405, 411, 414, 477, 529

**süzi** : nane, bkz. sūze

s. 415, 580, 587, 620

s.+si (taķ s.) 570, 628

## Ş

**şāf (<F. şāb)** : ?

ş. ķıl- 638

**şaĥār-i saĥte** : potasyum hidratı, potasyum karbonatı gibi potasyum birleşiklerine verilen ad.(?)

ş. 595, 631, 631

**şaķíķa (A.)** : yarım baş ağrısı.

ş. bol- 62, 219

**şām (F.)** **:** akşam.
ş. 370, 380

**şāplōš (<F. şāh balūš)** **:** meşe ağacı, palamut, pelit.
ş. 621

**şarāf (<F. şarāb)** **:** şarap.
ş. 241

**şeb-i kör (F.)** : gece körü, bkz. şef-kör.
ş.bol- 333

**şeb-i yemení (<F. şebb-i yemení)** **:** bir tür şap.
ş. 630

**şebrem (şibram) (<F. )** **:** sütleğenotu; şebrem.
ş. 632

**şeb-i kör** : gece körlüğü.
ş.bol- 334

**şef-kör (<F. şeb-kör)** **:** gece körü, bkz. şeb-i kör.
ş.bol- 78

**şeftālū (F. şeft-ālū)** **:** şeftali.
ş.+nı 261

**şehvet (A.)** **:** istek, arzu.
ş.+ini 287

**şeker (F.)** **( :** şeker.
ş. 133, 162, 602
ş. bile 560
ş. birle 101
ş.+dur 587

**şeker-i surĥ (F.)** **:** kırmızı şeker.
ş.604

**şep-nām** : (?)
ş. 582

**şerbet (A.)** **:** şerbet.
ş. 188, 198, 293

| | |
|---|---|
| | ş.+ni 160, 231, 247, 375 ,426 |
| | ş.+ge 251 |
| | ş.+din 266, 259 |
| | ş.+i 106, 248, 426, 469, 472, 504,527, |
| | ş.+iniij231, 293 |
| | ş.+ige 426 |
| | ş. ķıl- 87, 97,120, 273, 465, 506 |
| **şerbet-i bihí (F.)** | **:** ayva şerbeti. |
| | ş. 431 |
| | ş.+niij432 |
| **şerbet-i dinār (F.)** | **:** bir çeşit şerbet. |
| | ş. 407 |
| **şerbet-i ĥaşĥa (F.)** | **:** haşhaş şerbeti. |
| | ş.397 |
| **şerbet-i límō (F.)** | **:** limon şerbeti. |
| | ş.102, 177, 430 |
| **şeriyān (A.)** | **:** şah damarı. |
| | ş. 490 |
| | ş.+nıij495 |
| | ş.+dın 494 |
| **şıra (F. şire)** | **:** şıra. |
| | ş.+sı (köknārnıij ş.) 401, 513 |
| **şifā (< A. şifā’)** | **:** şifa. |
| | ş. tap- 666 |
| **şikāġū** | **:** şikagu (?) |
| | ş. 586 |
| **şír- ĥeştí (<F. şirĥişt)** | : dağ muşmulasından yapılan kudret helvası. |
| | bkz. şír- ĥışt, şír- ĥişt . |
| | ş.587 |
| **şír- ĥışt (<F. şirĥişt)** | dağ muşmulasından yapılan kudret helvası. |
| | bkz. şír- ĥeşt, şír- ĥişt . |

| | |
|---|---|
| | ş.477, 592 |
| **şír- ĥişt (<F. şirĥişt)** | dağ muşmulasından yapılan kudret helvası. |
| | bkz. şír- ĥeşt, şír- ĥışt . |
| | ş.141 |
| **şíre tart-** | : şerbet etmek. |
| | ş. 119 |
| **şírín (F.)** | **:** tatlı. |
| | ş.191, 197, 202, 208, 235, 258, 395, 399, 411, 512 |
| **şiryān (A.)** | **:** atardamar. |
| | ş. 493, 497 |
| **şiş-** | **:** şişmek. |
| | ş. 261 |
| **şíşe (F.)** | **:** şişe. |
| | ş. 307 |
| **şišereç (F.)** | **:** enli yapraklı tere, bahçe teresi, arar. |
| | ş. 603 |
| **şōĥla (<Ç. şoĥula)** | : domates, bkz. şōĥle. |
| | ş.615 |
| **şōĥle (<Ç. şoĥula)** | **:** domates, bkz. şōĥla. |
| | ş. 528 |
| | ş. 509, 577, 615, 636 |
| **şol** | **:** şu, bkz. şul. |
| | ş. 247, 375 |
| **şorba (F. şorbā)** | **:** çorba. |
| | ş.+sı 384 |
| **şul** | **:** şu, bkz. şol. |
| | ş. 426 |
| **şulte** | **:** ? |
| | ş. 579 |
| **şumşa** | **:** boyotu tohumu. |

ş. 602

**şūre (F.)** : tuz.

ş. 662

## T

**tā (F.)** : bir şeye, bir yere doğru.

t. 179, 300, 307, 349, 417, 556

**ša‘ām (A.)** : yemek.

t. 66, 275

**taban** : taban.

t.+ı 119

**taġ** : dağ.

t. piyāzı 613

**taĥt (A.)** : alt, aşağı.

t. 490

**taķ** : dağ, bkz.daġ.

t. 570, 628, 628, 629, 630, 633

**tal** : dalak.

t. 50, 66

**tāl (F.)** : hurma-yı ebucehil denilen bir bitki.

t. yıltızı 254

**šalā (A.< šılā)** : merhem.

t. ķıl-452, 454, 463

**talġa tüşken** : dalga düşen.

t. 587

**šalġíb (A.)** : ?

t. 582

**tamaķu (tamaķa)** : tütün.

t. 653

**tamāmü’l-mülk (A.)** : nane.

t. 627

**tamız-** : damlatmak.

t.-ġay 370

t.-sa 224, 335, 380

t.-ıp 329

**tamur** : damar; bkz. tomur.

t. 18

t.+ça 558

**taŋ-** : kompres yapmak.

t.-sa 640

t.+maķ 350, 356

**tanumaķ** : tanımak.

t.+nıŋ 37

**tap-** : bulmak.

t.-ķay 666

**šaraf (A.)** : taraf.

t. 497

**šaríķ (A.)** : yol, tarif; bkz. šaríķa.

t.+ı 371

**šaríķa (A.)** : yol, yapılış; bkz. šaríķ

š.+sı 203, 228, 231, 261, 274, 306, 461, 478

**tarlıķ** : darlık.

t. ķıl- 82

**tart-** : çekmek.

t.-ġay 327, t.-ķay 653

**taş** : taş.

t. 554, 603, 650, 662

**taşlıķ** : kuş midesi

t.+ı (ķuşnıŋt.)578

**tatlıġ** : tatlı, bkz. tatlıķ.

t. 104, 465

**tatlıķ** : tatlı, bkz. tatlıġ.

t. 47, 107

| | |
|---|---|
| **tāze (F.)** | **:** taze, genç. |
| | t. 306, 361 |
| **te-** | : demek. |
| | t.-p 470 |
| **teb** | **:** ateş. |
| | t.+lerge 275 |
| **teg-** | **:** değmek, bkz. tek- |
| | t.-se 659 |
| | t.-ip 215 |
| **tegür-** | : değdirmek. |
| | t.-mey 659 |
| **temer hindí (<F. temr-i Hindí)** | **:** Hint hurması; bkz. temri hindi. |
| | t. 138, 458 |
| | t.+ni 96 |
| **temri hindi (<F. temr-i Hindí)** | **:** Hint hurması; bkz.temer hindi. |
| | t. 591 |
| **ten (F.)** | **:** ten. |
| | t.+ni 287 |
| **ten- dürüst (F.)** | **:** sıhhatli. |
| | t. 132 |
| **tendürüstluķ (F.)** | **:** sıhhatlilik. |
| | t.+nıij 31 |
| **tenķıya (<A. tenķıye)** | : vücuda şırınga ile su vererek madde veya hıltları temizlemek. |
| | t.+ġa sa‘y ķıl- 526 |
| **teraşte** | **:** tarasıs = aegle marmelos |
| | t. 635 |
| **terbōz** | **:** karpuz. |
| | t.+nıij göşti 365 |
| **tere (F.)** | **:** marul, maydanoz benzeri yeşil sebzeler, bkz. tere. |

t. 507

**terencebin (F. terāncübin)** **:** Basra balı, bir tür kudret helvası.

t. 477

**tere-tez (F.)** **:** tere, bkz. tere.

t. köki 536

**terķib (A.)** **:** birkaç şeyi birleştirip karışık bir şey meydana getirmek.

t. 147

**terre (F.)** **:** tere, bkz. tere.

t. 255, 263, 579, 624

**ters (F.)** **:** ters.

t. 301

**teş-** **:** deşmek.

t.-ip 555

t.-megen 341,555

**teşmegen mervārit** : delinmemiş inci, krş. mervārit-i nā-sufta

t. 341

**teşneç** **:** susamış.

t. 244

**teşnelik (F.)** **:** susuzluk.

t. 440, 525

**teşviş tart-** **:** rahatsızlık çekmek.

t. 173

**tevip** **:** tabîb, hekim.

t.+ke 293

**tevle-** **:** ısıtmak.

t.-p 240

**tırnaķlıķ** **:** kılçıklı.

t. balıķ 541

**tıķ-** : tıkmak.

t.-ıp 348

| | |
|---|---|
| **tiken** | **:** diken. |
| | t. 434, 583 |
| **til** | **:** dil. |
| | t.   381, 387, 150 |
| | t.+i 63, 76 |
| **tire (F.)** | **:** bulanık, kara, karanlık. |
| | t. 81 |
| **tırıķ** | : ? |
| | t. 588 |
| **tiş** | **:** diş. |
| | t. 69, 530, 532 |
| | t.+i 528, 530, 533, 659, 658, 530, 659 |
| | t.+leri 532 |
| **titired** | **:** titrek (?) |
| | t. yel 285 |
| **titiremek** | **:** titremek. |
| | t.76 |
| **titiri-** | **:** titremek. |
| | t.-se 240 |
| **tiz** | : diz. |
| | t. aġrıķı 362 |
| | t.+i 361 |
| **tíz (F.)** | : tez, çabuk. |
| | t. tíz sal-21 |
| **tolġan-** | : dolanmak. |
| | t.-ıp 28 |
| **toġra-** | **:** atmak. |
| | t.-raķ 490, 500 |
| **toġruijġu** | **:** nitriyum tuzu. |
| | t. 316, 342, 415, 508, 616 |
| **toĥoy** | **:** tavuk. |

t. 126, 193, 249, 303, 446, 466

t.+nıij 479

**toĥta-** **:** durmak; bkz. toķta-

t.-p 32

t.-may sal-30

t.-mas 494

t.-mısa 451, 453;-musa 637

**toĥtat-** **:** durdurmak.

t.-ur 295

t.-al-maslar 495

**toĥum (F.)** **:** tohum.

t.+ını 545

**toķaç** **:** yassı tokmak.

t. ķıl- 510, 562

**toķta-** **:** durmak, bkz. toĥta-

t.-musa 449

**toķuz** **:** dokuz.

t. 280

**tol-** **:** dolmak.

t.-araķ 334

**tola** **:** çok.

t.67, 78, 81, 82, 142, 195, 364, 390, 418, 502

**tomur** **:** damar, bkz. tamur.

t. 19, 487, 489, 489, 497, 499

t. +nıij19, 492

t.+nı 487

t.+dın 491, 496, 500

t.+ı 20, 22, 24, 26, 28, 30, 31, 32, 34, 208, 483, 484, 490, 498, 498; (t.+u) 24

t.+ıdın 483, 499

**toşķan** **:** tavşan.

t. 644

**tökül-** **:** dökülmek.

t.-ür 300

**tömür tiken** **:** demir dikeni, deve çökerten, husp otu.

t. 583

**tört** **:** dört.

t.19, 38, 44, 161, 227, 259, 264, 326, 377, 652

**törtünçi** **:** dördüncü.

t. 46, 230

**töşük** : delik, deşik.

t.+ige 450

t.+idin 556

**töve** **:** deve.

t. tabanı 324

**tuĥm-ı keśūs (<F kusūs)** **:** bağboğan tohumu.

t. 611

**tuĥm-ı ĥıyār (F.)** **:** hıyar tohumu.

t.148

**tuĥma (F.)** **:** tohum.

t.+sınıij304

**tuĥma göz** : ?

t. göz 288

**tuĥma hezār** : ?

t. 552

**tuĥma kāsni** : yaban marulu (hindiba) tohumu.

t. 129

**tuĥma kaşı** : ?

t. 189

**tuĥma zarfı** : semizotu tohumu.

t. 119

**tuĥum (F.)** **:** tohum.

| | |
|---|---|
| | **t.**+nıij 104, 637, 639 |
| | t.+ınıij 446 |
| **tur-** | : 1. durmak, bulunmak. |
| | t.-ar 425 |
| | t.-ur 490, 524 |
| | t.-ġay 638 |
| | : 2. (isim cümlelerinde bildirici olarak) |
| | t.-ur 23, 24, 25, 26, 27, 28, 39, 40, 41, 42, 46, 47, 48, 49, 50, 54, 55, 58, 59, 68, 72, 79, 84, 507 |
| | t.-urlar 51 |
| **turbid (<F. türbid)** | **:** türbit otu, kahkaha otu, krş. türbit. |
| | t. 609 |
| **turġuz-** | **:** bekletmek. |
| | t.-up 257, 439 |
| **turıdur-** | **:** durmaya devam etmek. |
| | t.-ġan 389 |
| **turma (<F. terme)** | **:** turp. |
| | t. (aķ t. uruġı )111 |
| **turp (<F. turb)** | **:** turp. |
| | t. 564 |
| **tut-** | **:** tutmak. |
| | t.–sa 647 |
| | t.-up 173 |
| | t.-urda 19 |
| | t.-mas 226 |
| **tutmaķ** | **:** tutmak. |
| | t.+mak kerek 437 |
| | t+nıij 18 |
| **tutam** | **:** tutam. |
| | t. 434 |

| | |
|---|---|
| **tutulmaķ** | **:** tutulmak. |
| | t. 66 |
| **tuz** | **:** tuz. |
| | t. 112, 416, 435 |
| | t.+nı 240 |
| | t.+ı 322 |
| **tüb** | **:** dip, bkz tüp. |
| | t.+ini 555 |
| | t.+ige 532 |
| **tük** | **:** tüy. |
| | t.+ke 543, 544 |
| **tüke-** | **:** bitmek, tükenmek. |
| | t.-gey 654 |
| | t.-p 373 |
| | t.-günçe 665 |
| **tükür**- | **:** tükürmek. |
| | t.-üp 401 |
| **tüm** | **:** bütün. |
| | t. 93 |
| **tüp** | **:** dip, kök, bkz. tüb. |
| | t. birle 402 |
| **türbit (<F. türbíd )** | **:** türbit otu, bkz. turbid. |
| | t. 365 |
| **türbid-i sefíd (F.)** | **:** ak türbit. |
| | t. 132 |
| **türlüş-** | **:** çekim. |
| | t.-üp 330 |
| **tüş** | **:** düş, rüya. |
| | t.+lerni kör- 82 |
| **tüş-** | : düşmek. |
| | t.-üp 659 |

| | |
|---|---|
| **tüz** | **:** düz. |
| | t. 493 |

| | |
|---|---|
| | **U** |
| **ucma ( metinde ücme)** | **:** dut, krş. üçme. |
| | u.+nıij(aķ u. yıltızı) 598 |
| **uç** | **:** uç. |
| | u.+ı 65, 493 |
| | u.+ıda 422 |
| **'ūd-ı ĥām (F.)** | **:** ham öd ağacı. |
| | u. 289 |
| **ufa** | : krem, düzgün; bk. upa. |
| | u. 316, 322 |
| **'ufūnet (A.)** | **:** pis kokulu; iltihap. |
| | ū.+iġa 276 |
| **uĥla-** | **:** uyumak |
| | u.-maķ 78 |
| **un** | **:** un, krş. cev |
| | u.+nı 445 |
| **unutķaķ** | **:** unutkan. |
| | u. 83, 245 |
| **ūpa** | **:** krem, düzgün, bkz. ufa. |
| | u 359, 572, 614 |
| | u.+sını 378 |
| **uruġ** | **:** tohum. |

u.+ı 111, 111, 112, 252, 253, 255, 256, 262, 263, 264, 271, 392, 393, 393, 398, 409, 435, 474, 507, 509, 549, 564, 568, 571, 597, 601, 611, 612, 624, 625, 628, 636

u.+ınıij149, 369

u.+ını 361, 371, 407, 447, 558, 560, 575

u.+ıġa 86

**usa-** **:** susamak.

u.-mas 382, 419

**ustūĥūdūs (Gr.)** **:** karabaş otu, Lavandula stoechas.

u. 268

**ustuķan (<F. üstühān)** **:** kemik, bkz. üstühān.

u.+larnı 113

**uslīm** **: o**rta parmak ile serçe parmağı arasındaki damar.

u. 499

**uşuķ** **:** meme.

u.+ı (uşuġı) 358

**uyuķu** **:** uyku, bkz. uyuķa.

u.+sı 195, 525

**uyuķa** **:** uyku, bkz. uyuķu.

u.+sı 364

## Ü

**ücre** **:** hücre.

ü.+de 88

**üç** **:** üç, krş. üş.
ü. 89, 182, 230, 270, 278, 325, 411, 416, 456, 522, 525

**üç(e)me** **:** dut, krş. ucma.
ü. 546, 569

**üç(e)me yaprağı** : dut yaprağı.
ü. 546

**üçinçi** : üçüncü.
ü. 45

**üçün** **:** için.
ü.108, 109, 147, 495, 551

**ün-** **:** çıkmak.
ü.-se 301

**üst** **:** üst.
ü.+deki 484
ü. +ide 498, 559
ü.+ünige 20, 221, 330

**üstüĥān (F.)** **:** kemik. bk. ustukan.
ü. 557

**üş** **:** üç, krş. üç.
ü. 91, 95, 97, 109, 110, 110, 111, 112, 134, 138, 158, 162, 256, 266, 269, 459, 488, 548

**üzüm** **:** üzüm.
ü. 264, 413, 528, 546
ü.+i (it ü.) 272

**üzüm yaprağı** : üzüm yaprağı.
ü. 546

**V**

| | |
|---|---|
| **vaĥt (A. vaķt)** | **:** vakit. |
| | v.+ıda 100, 134, 446 |
| **vāķi‘ (A.)** | **:** vuku bulan, olan |
| | v. 334 |
| **ve (F.)** | **:** ve. |
| | v. 35, 47, 64, 90, 96, 108, 148, 149, 185, 226, 236, 237, 237, 250, 275, 276, 276, 278, 283, 285, 286, 286, 288, 288, 294, 329, 331, 343, 343, 358, 362, 365, 391, 398, 402, 402, 408, 420, 421, 421, 431, 435, 440, 466, 468, 474, 482, 482, 484, 499, 505, 515, 525, 530, 538, |

552, 553, 561, 568, 573, 642

**veyā (A.-F.)** **:** veya.

v. 35, 118, 118, 119, 125, 127, 140, 204 249, 269, 363, 402, 415, 477, 521 ,523, 554

**vücād (A. vücūd)** **:** vücut.

v.+ıda 44

v.+ıdaki 43

## Y

**yā (F.)** **:** ya, veya.

y. 102, 300

**yaġ** **:** yağ, bk. yaķ

y. 558

y. birle 361

y.+nı 348

y.+ı 184, 217, 304, 374, 377, 521, 595, 639, 645

y.+ınıij306, 371

y.+ını 307, 369, 373

y.+ıge 665

**yaġ-** : yağmak.

y.-ıp (nūr y. Tur) 448

**yaķ** **:** yağ, bkz. yaġ.

y. 308

**yaķıllıķ (yaķınlıķ)** **:** yakınlık.

| | |
|---|---|
| | y. ķıl- 646 |
| **yaķın** | **:** yakın. |
| | y. 153, (y. ķoy-) 205 |
| **yalba** | **:** hafif. |
| | y. bol- 22 |
| **yalġuz (yalpuz)** | **:** M. Pulegium, F. Menthae arvensis, nane |
| | y. 627 |
| **yamġur** | **:** yağmur. |
| | y. suyı 438, 547. |
| **yan** | **:** yan, taraf. |
| | y.+ıda 485 |
| | y.+ ıdın 492 |
| **yan-** | **:** dönmek. |
| | y.-ıp (y. çıķķan ķay) 428 |
| **yanç-** | **:** ezmek, krş. yanş- |
| | y.-ıp130, 205, 221, 281, 344, 371, 392, 449, 475, 520 |
| | y.-ġan 192 |
| **yandur-** | **:** döndürmek |
| | y.-ur 113 |
| | y.-ġan (y. bol-) 428 |
| **ya'ni (A.)** | **:** demek, şu demek; sözün kısası. |
| | y. 88, 93, 171, 321, 464, 501 |
| **yanş-** | **:** ezmek, krş. yanç- |
| | y.- ıp 312, 326, 328, 332, 335, 408, 414 |
| **yapraķ** | **:** yaprak. |
| | y.+ı (gül y. yağı) 304, (semiz ot y.) 304, (üçeme y.) 546, (kara encir y.) 547 |
| | y.+ını (yapragını), (karı surna y.) 535 |
| **yaraķan** | **:** sarılık. |
| | y.+nıij464 |

**yarıl-** **:** yarılmak
y.-maķ (sakalınıijuçı y.) 65

**yarım** **:** yarım.
y. derem 269, 269, 280, 281
y. ķoşuķ 210
y. miśķāl 145, 398
y. piyāle 186, 196, 196
y. puij315, 511
y. ser 651, 657
y.+ı 123, 141, 191, 234
y.+ısı 157, 201, 219, 257, 297, 383, 399
y.+ını 533
y. soķ- 155, 155, 156, 189, 203

**yar(ı)m** **:** yarım.
y.+ısı 372, 383, 403
y. ķıl- 337

**yas-** **:** yaymak.
y.-sa 305

**yasa-** **:** yapmak.
y.-p 173, 274

**yasımuķ** : mercimek, bkz. yesimuk
y. 400, 405
y.+nıij 445

**yaş** **:** yaş, taze.
y. (y. toĥoy göşti) 193
y. (közdin y. aķ-) 77
y.+aij(közi y. ķurı-) 319

**yat-** **:** yatmak.
y.-ıp 447
y.-ar (y. vaĥtıda) 134, 446

**yava** **:** yava badiyanı, frenk kimyonu Fr. Carvi.

| | |
|---|---|
| | y. 589 |
| **yavıt-** | **:** yaymak. |
| | y.-ıp (yuķķa y.) 221 |
| **ye-** | **:** yemek, bkz. yimek. |
| | y.-gey 236, 282, 301, 333, 659 |
| | y.-geyler 386 |
| | y.-sün 104, 292 |
| | y.-se 91, 95, 274, 339, 339, 441, 388, 550 |
| | y.-genide 281 |
| | y.-mek kerek 440, 480, 512 |
| **yedresman** | **:** üzerlik otu, S. Pegani. |
| | y. 111 |
| **yedür-** | **:** yedirmek. |
| | y.-se 562 |
| | y.-megey 526 |
| **yel** | **:** yel, romatizma |
| | y. 127, 472, 566 |
| | y.+din 406 |
| | y.+lerni 285 |
| **yellik** | **:** rüzgarlı |
| | y. nerseler 666 |
| **yene** | : yine ; bkz. yine |
| | y. 405, 561, 640, 642 |
| **yeiji** | **:** yeni |
| | y. 377, 391, 396 |
| **yenik** | **:** sağlam, hafif. |
| | y. 113 |
| **yer** | **:** yer. |
| | y**.**302 |
| | y.+ge 130, 517 |
| | y.+din |

| | |
|---|---|
| | y.+i 482 |
| **yesimuķ** | **:** mercimek, bkz. yasımuķ |
| | y. 531, 590 |
| **yeşil** | **:** yeşil. |
| | y. 427 |
| **yet-** | **:** yetmek. |
| | y.-key 556 |
| **yeti** | **:** yedi. |
| | y. 270, 420 |
| **yetmiş** | **:** yetmiş. |
| | y. 229, 265, 296, 561 |
| **yette** | **:** yedi, bkz. yetti. |
| | y.486 |
| **yetti** | **:** yedi, bkz.yette |
| | y.116, 120, 121, 124, 164, 209, 537, 562, 653, 654, 657 |
| **yıl** | **:** yıl, sene. |
| | y.+ķı 182 |
| **yılan** | **:** yılan |
| | y.+dek 28 |
| **yılba** | **:** düz. |
| | y. 30 |
| **yıldız** | **:** kök; bkz. yıltız. |
| | y.+ınıij 391, 393, 409 |
| **yıltız** | **:** kök; bkz. yıldız |
| | y.+ı 155, 156, 252, 272, 277, 435, 635 |
| | y.+ınıij 110 |
| **yırı-** | **:** ekşimek. |
| | y.-ġan süt 460, 593 |
| **yi-** | **:** yemek, bkz. yemek |
| | y.-se 143, 145, 164, 169, 171, 182, 184 |

| | |
|---|---|
| | y.-mek 126 |
| **yigirme** | **:** yirmi. |
| | y. 190, 373, 462 |
| **yiltiz** | : kök, bkz. yıltız |
| | y.+i 567 |
| **yinçke** | **:** hafif, ince |
| | y. 33, 34, 35, 500 |
| **yine** | **:** yine, tekrar. |
| | y. 519 |
| **yiiǌe asķo** | **:** arpacık, itdirseği |
| | y.308 |
| **yinik** | **:** kuvvetli. |
| | y.+rek 209 |
| **yirik** | **:** sert. |
| | y.57 |
| **yiriñ̂g** | **:** irin. |
| | y.376 |
| **yoġan** | **:** kalın |
| | y. 26, 33, 34, 35, 208, 484 |
| | y.+raķ 24 |
| **yoġur-** | **:** yoğurmak, yuġurmaķ |
| | y.-up 281, 367, 417 |
| **yoĥ** | **:** yok, bkz. yoķ |
| | y.+tur 45 |
| **yoķ** | **:** yok, bkz. yoĥ |
| | y. 562 |
| | y.+tur 498 |
| **yoķal-** | **:** yok olmak. |
| | y.-ıp 135 |
| **yoķķarı** | **:** yukarı. |
| | y. 247, 426, 375 |

| | |
|---|---|
| **yol-** | **:** yolmak. |
| | y.-up 302 |
| **yörge-** | **:** sarmak. |
| | y-p 353, 640 |
| **yötel** | **:** öksürük. |
| | y. 146, 147, 151, 152, 160, 163, 173, 177, 180, 182, 390, 393 |
| | y. bol- 77 |
| | y.+ni 169 |
| | y.+de 389 |
| | y.+i 389 |
| **yötel-** | **:** öksürmek |
| | y.- mek 402 |
| **yötkül-** | **:** kusmak. |
| | y.-üp 407 |
| **yu-** | **:** yıkamak. |
| | y.-sa 448, 519, 538, 548 |
| | y.-yup (su birle y.) 518 |
| **yuġur-** | **:** yoğurmak, bkz. yoġurmaķ |
| | y.-up 510, 517 |
| **yuķķa** | **:** ince. |
| | y. 221 |
| **yulġun** | **:** ? |
| | y. 599 |
| **yumbulaķ** | **:** yuvarlak. |
| | y. 333 |
| **yumġaķ sübüt** | **:** kişniş, bkz.yumġaķ süvüt |
| | y. 187, 193, 400, 436, 480, 574, 591 |
| | y.+nıij462 |
| **yumġaķ süvüt** | : kişniş, bkz. yumġaķ sübüt |
| | y. 513, 570, 591, 610, 611 |

| | |
|---|---|
| **yumşaķ** | **:** yumuşak, hafif. |
| | y. 56, 94, 130, 144, 181, 462, 542 |
| **yut-** | **:** yutmak |
| | y 368 |
| **yürü-** | **:** yürümek. |
| | y.-r (yötkülüp yürü-) 407 |
| **yü-sey (<Ç. chu tsai)** | **:** yabani sarımsak, bkz. cü-sey. |
| | y. uruġı 557 |
| **yüz** | **:** yüz (100). |
| | y. miśķāl su 229 |
| | y. miśķāl künçüt yaġı 306 |
| | y. miśķāl zire 413 |
| | y. miśķāl bihi 432, |
| | y. yılķı yötel 182 |
| **yüz** | **:** yüz, çehre. |
| | y.+ i ķızıl bol- 186, 207 |
| | y.+i ķıñ̂ġġır bol- 236 |
| | y.+i sarıġ bol 443 |
| | y.+i rōşen-çiraylıķ bol- 448 |
| | y.+iniijnıŝfı aġrı- 63 |
| | y.+ini ķızıl ķıl- 114 |
| | y.+ige zimāt ķıl- 447 |

# Z

| | |
|---|---|
| **zabā (F.)** | **:** katran |
| | z. yıltızı 277 |
| **zāç zāk (A.)** | **:** demir sülfat |
| | z. 584 |
| **za‘fer (A.)** | **:** safran; bkz. za‘ferān. |
| | z. 531, 565, 607 |
| **za‘fer<ān> (A.)** | **:** safran; bkz. za‘fer. |
| | z. 90, 220, 236, 278, 314, 343 ,385, 531 |
| **zāķ (F.)** | **:** kükürt ile demir bileşimlerinden biri. |
| | z. 528, 630, 634 |
| **zamān (A.)** | **:** zaman. |
| | z. 463, 463 |
| | z. zamān 187 |
| **zaraijzā (Ç.)** | **:** yalancı safran, kır safranı. |
| | z. 577 |
| **zarf (A. žarf)** | **:** kap, kılıf, mahfaza. |
| | z. 119 |
| **zārġūn (<F. zerġunc)** | **:** ova lahanası |
| | z. 607 |
| **zaryanç (F.)** | **:** kadıntuzluğu, karamuk, sarı ağaç denilen bir bitki. |
| | z. 571 |
| **žavber** | **:** ? |
| | z. 584 |
| **źeker (A.)** | **:** erkek üreme organı. |
| | ź.+ini 550 |
| **zencebíl (A.)** | **:** zencefil. |
| | z. 92, 415, 419, 421, 620 |
| **zerāven(d) (F.)** | **:** ilaçlarda kullanılan bir cins bitki, loğusa otu |

z. 444, 634

**zercābe (F. zerd-çob)** : büyük halile, kırlangıç otu, zerdeçal.

z. 325

**zerdek (F.)** : havuç.

z. 589, 619

z. uruġı 549

**zerdek uruġı** : havuç tohumu

z. 549

**zerh** : ?

z. 655

**zerik** : kadın tuzluğu, karamuk.

z. 614

**zer-nebāt (F.)** : yabani zencefil.

z. 279, 606

**zerpe (F.)** : zufa otu, çördük otu.

z. 614

**ze'rūr** : ?

z. 633

**zerūyí (<F. zerū)** : sürme gibi göze çekilir, mamiran ve göz otu derler.(?)

z. 586

**zeytūn yaġı ( A.)** : zeytinyağı

z. 216

**zıġír** : keten, susam; ziġir yaġı, susam yağı.

z. 156, 609

**zıḳḳí** : içine sıvı konulan deri kap.

z. (istisḳā-yı z.) 247

**zırníĥ (F.)** : zırnık, sıçanotu, arsenik madeni ile kükürt karışığı bir madde.

z. 590

**zıyıḳ** : cıva

z. 615

**zíķ (A.)** : darlık, sıkıntı.
z.276

**žimāt (A. zimād)** : merhemle yarıya sarılan sargı, bez.
c. ķıl- 305, 329, 360, 362, 447

**zinhār (F.)** : sakın!
z. 248, 526

**zíra (<F. zíre))** : kimyon, bkz. zíre, zirre.
z. 564

**zíre (F.)** : kimyon, bkz. zíra, zirre.
z. 236, 250, 621

**zırıķ** : kadın tuzluğu, karamuk; Fr. Berberidis, bkz. ziriķ, zırıĥ
z. 469, 470, 504

**žırķ-siyāh** : ?
ž 601

**ziriķ, zırıĥ** : kadın tuzluğu, karamuk; Fr. Berberidis, bkz. zırıķ.
z. 614

**zirre (<F. zíre)** : kimyon , bkz. zíre
z.+ni 413

**ziyāde (A.)** : artma, çoğalma,aşırı, fazla
z. bol-525
z. ķıl-29, 287

**zofā (A.)** : çördükotu, zufa otu, H. Hyssopi
z. 391

**zū'l-biĥān (ĥōluncān) (A.)** : havlican, Rh. Galagae, kedibaşı
c. 605

# SONUÇ

Bir bütün olarak ele alındığında, bu çalışma, bir yanda eski tıpta ilaç olarak kullanılan bitki adlarının bir bölümünü içermekte, öte yanda günümüz halk hekimliğinde kullanılan bitkiler konusunda değerli bilgileri kapsamaktadır. Eserde aynı bitki farklı yerlerde farklı dillerden karşılıklarıyla yer almaktadır. Mesela gāvzubān, kimi zaman Arapça lisānü's-sevr adıyla geçmektedir. Arapça kökenli terimler çoğunluğu oluşturur. Metinde anlaşılırlığı sağlamak amacıyla Arapça ya da Farsça bir terimin Türkçe açıklama çabalarına sık rastlanmaktadır.

Yukarıda yaptığımız özetlemeden anlaşılacağı üzere tüm bitkiler, besinler ve çeşitli maddeler, taşıdıkları dört ana özellikten dolayı birer ecza ve adları da birer eczacılık terimi sayılabilir.

Eserin söz varlığını anlamlandırmakta karşılaşılan en büyük güçlük, bu alanın terimlerinin bulunabileceği, sözlük niteliğindeki yayınların yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca, eki tıp, botanik, eczacılık alanına ilişkin terim niteliğindeki sözcüklerin anlamını belirlemekte en büyük sorunu oluşturmaktadır.

Son yıllarda bitkilerle tedavinin yeniden güncelleşmiş olması, yüzyıllar öncesinde kalan bir yönteme dönüşten başka bir şey değildir. Kaldı ki bu yöntem, kendi çağında bir bilgi temeline dayanmasına karşılık, günümüzde bu bilgi temelinden de yoksun bulunmaktadır. Bu yönelimlerin tek olumlu yönü, olsa olsa bitkilerdeki sağaltım öğelerinin doğallığı ve zararlı olabilecek katkı maddelerini içermemesi olabilir.

# BİBLİYOGRAFYA/ KAYNAKÇA

Akkuş, Muzaffer, Kitab-ı Gunya, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.

Arat, R. Rahmeti, Kutadgu Bilig, İndeks (Hazırlayan : Kemal Eraslan, Osman Sertkaya, Nuri Yüce), İstanbul, 1979.

Arat, Reşid Rahmeti , Makaleler, cilt I, Ankara 1987.

Atalay, Besim, Divānü Lugati't Türk Tercümesi, Ankara 1999.

Baytop, Turhan , Türkçe Bitki Adları Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.

Baytop, Turhan, Türkiye'de Bitkiler ile Tedevi Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul, 1984

Devellioğlu, Ferit, 1988 Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Ankara, Aydın Kitabevi.

Dilçin, Cem, 1983 Yeni Tarama Sözlüğü, Ankara ,Türk Dil Kurumu Yayınları.

Eckmann, Janos, Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar, (Hazırlayan : Osman Fikri Sertkaya), Ankara, 1996.

Ergin, Muharrem, 1985 Türk Dil Bilgisi, İstanbul, Boğaziçi yayınları

Gabain, Annemarie von, Eski Türkçenin Grameri, (Çev. Mehmet Akalın) Ankara.

Karaağaç, Günay, Çağatayca El Kitabı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1988.

Karamanoğlu, Ali Fehmi, Gülistan Tercümesi, Ankara, 1989.

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları,Ankara,1991.

Korkmaz, Zeynep, Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi), Ankara, 2003.

Liu yong-min and Shawuti- yikemu Pharmacography of Uıghur, Xinjiang People's Publishing House Wulumuqi, China 1985.

Magrifova, Z. M., Özbek Dilinin İzahlı Lugatı, Rus Dili Neşriyatı 1981.

Mütercim Asım Efendi, Burhan-ı Katı,Türk Dil Kurumu Yayınları

Necipoviç, Emir,"Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü" Çev. Yrd.Doç.Dr. İklil Kurban, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995

Önler, Zafer, (Hacı Paşa) Müntahab-ı Şifa, İstanbul Simurg Kitabevi, İstanbul, 1999

Sami, Şemseddin, Kamus-ı Türki, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1987

Sertkaya Osman Fikri; Terzioğlu Arslan, Özbek Türkçesiyle Yazılmış Şimdiye Kadar Bilinmeyen Arap Harfli Tıbbî Bir Yazma ve Bu Yazmanın Türk Dil-Kültür ve Tababet Tarihi Bakımından Değeri, Uluslar arası Türk-İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi,İ.T.Ü. 14-18 Eylül 1981

TDK Türkçe Sözlük, Ankara, c.I-II. 1988

Turan, Zikri, Teshil, Celaleddin Hızır Hacı Paşa (Doktora Tezi), 1992.

# ÖZ GEÇMİŞ

1971 yılında İstanbul'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini burada tamamladı. 1988 yılında İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü kazandı. 1998 yılında Prof. Dr. Kemal Eraslan ve Prof Dr. Muhammet Yelten yönetiminde Molla Cāmî'nin Baharistan Adlı Eserinin Özbek Türkçesi'ne Çevirisi (Giriş-Metin-İndeks) adlı çalışmasıyla yüksek lisans eğitimini tamamladı. Aynı yıl İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün aynı Ana Bilim Dalı'nda Doktora yapmaya hak kazandı.

1992 yılında Ankara Üniversitesi TÖMER Şişli Şubesi'nde yabancılara Türkçe öğretmek üzere göreve başladı. 1994 yılından 2001 yılına kadar aynı şubenin Türkçe Bölümü Başkanlığı ve İstanbul Valiliği Türk Dünyası ve Akraba Toplulukları Koordinatörlüğü İstanbul Temsilciliğini yürüttü. Bir süre A.Ü.TÖMER tarafından çıkarılan Edebiyat Dergisi'nin Yazı İşleri müdürlüğü de yaptı. Yabancı dili İngilizce'dir.